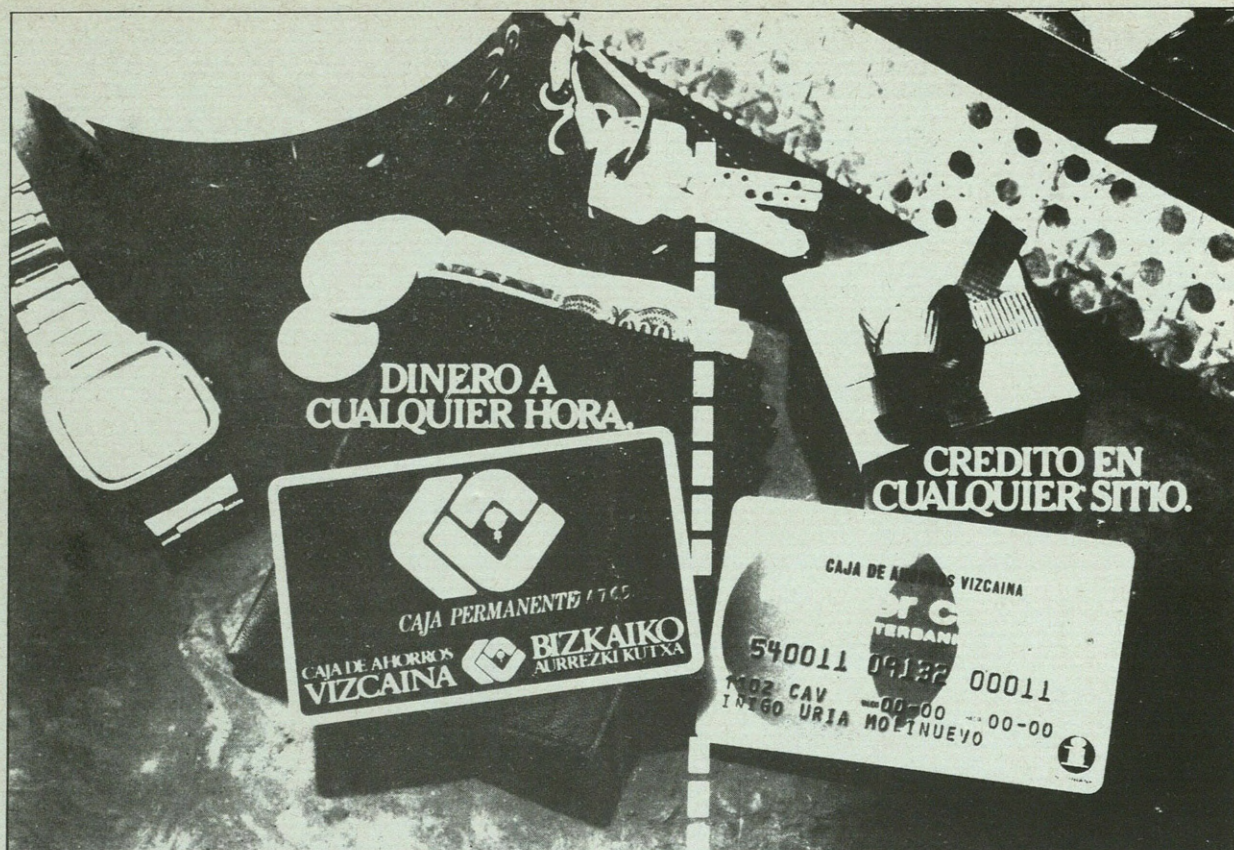

ARGIA

1.984 - Apirila 22 - XLVII garren urtea - 1013 zenbakia. 100 pezta

ABERRI EGUNA
Nafarroa anaia baztertua

DIRUA ORDU GUZTIETAN

Ordu guztietan Kutxaren zerbitzuak zure mesedetan daude.

Hemen duzu gure Txatel Berdea. Txartel Berdearekin eragiketa guztiak, diru ateratzea, diru sartzea, etab. edozein ordutan egin dezakezu, gauean edo egunean, lanegunetan edo eta jaiegunetan. Txartel Berdeak ez du ezagutzen jairik.

Erlojua begiratu barik, behar dituzun soluziobideak zeure eskuetan daude:

- Edozein unetan dirua ateratzen.
- Dirua sartzen.
- Zure saldoa berehala ezagutzen.
- Taloi txekak eskatzen.

KREDITUA EDOZEIN TOKITAN

Bidai ajentzietan, hoteletan, jate-txetan, dendetan, erostetxe handietan.

Bizkaian 2.000 toki baino gehiagotan.

Munduan zehar 2.600.000 tokitan.

Bizkaiko Aurrezki Kutxaren Master Charge txartela erakutsirik NO-NAHI, txakur txiki bat ere gabe, erosiko duzu.

Horrela, ez duzu gainean dirurik eraman behar ez eta konturik atera behar.

Gauzez gozatzeko ez duzu itxaron behar. Pagatzeko itxaron behar duzu, gure kreditu osoa duzu eta.

ETA 5.000.000 TAKO SEGURU DOHAIN BAT

Bizkaiko Aurrezki Kutxaren Master Charge txartelarekin harantz honantz ibiltzea ez da bakarrik eroso. Segurua baita.

Abioiez, trenez edo eta itsasuntziz egindako bidaiak txartelaz abonatzen badituzu, zuek eta zeure etxekoek

istripuen kontrako aseguru bat duzue. 5.000.000 pztako aseguru hain zuzen. Dena debalde.

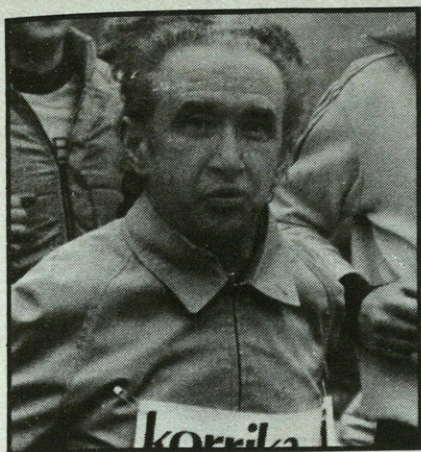
Horregaitik ere Bizkaiko Kutxaren Master Charge-a eduki eta erabili behar duzu.

Seguru gaude.

CAJA DE AHORROS
VIZCAINA

BIZKAIKO
AURREZKI KUTXA

Joan den urtean Aberri Eguneko zerbaki bereziaren gaia «Independentzia», aurtengoaren mamia Nafarroari eskaini diogu. Nafarroa, anaia baztertua. Euskal Herria eraikitze bidean daramagun mantsotasuna salatzen digu Nafarroako errelatitateak. Barruan aurkituko duzun idazle batek dioen bezala, Euskal Herria bat eta osoa izanen bait da edo ez da izanen Euskal Herri.

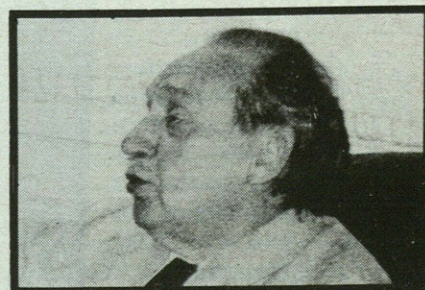
9. orrialdetik hasita Nafarroako lau puntu ikutu ditugu beste hainbeste erreportajetan: Nafarroak bizi duen egoera esplikatzen duen historia, Jimeno Jurioaren eskutik; gaur egungo egoera, Patxi Zabaleta, Maurizio Olite eta beste zenbaitengandik jaso ditugun arauera; Erriberako abertzaleen lan isil eta baliotsua; eta Iruñeko gaiteroek nafar kulturaren zenbait atalez argitu digutena, gaitaz batez ere.

Horien artean zenbait kolaboratzailek bere ikuspegia eskaintzen du. Tartean dituzu Joxe Azurmendi, Txillardegi, Jose Ramon Etxebarria, Mikel Taberna «Kapi» eta Mikel Bujanda. Euskaldunok elkar hobeko ezagutzeko badugu lanik.

- 4.— Aste Giroa.
- 6.— Sovietarrak harmak esportatzen. **P.Sastre.**
- 8.— Mundua ez da borobila.
- 10.— **Jimeno Jurio:** Kondaira urratu baten...
- 14.— Bizkaitar batek Nafarroaz. **J.R.Etxebarria.**
- 15.— Bideak eramaten gaitu. **Joxe Azurmendi.**
- 16.— Nafarroako egoera gaur.
- 20.— Bidasotarraren leihatika. **M.Taberna.**
- 21.— Aberri eguna Iruñean. **Txillardegi.**
- 22.— Erriberako abertzaleen bakardadea.
- 26.— Euskararen atzerakada gerra ezina. **Arlantz.**
- 28.— Lakunza eta Frailerekin hizketan: gaitaren militantzia.
- 32.— Ezin asmatu. **M.Bujanda.**
- 35.— Café Iruña eta Euskal Literatura. **Azkargorta, Landa.**
- 36.— Txutxumutxuka.
- 37.— Argazkinobela.
- 38.— Federico Krutwig solaskide. **L.Mintegi.**
- 40.— Jo...Adarra.
- 41.— Bertsoak: udaberriari. **Jonaurre.**
- 42.— Nafarroa, anaia baztertua. **P.Zubiria.**

Nazioarteko berrien artean, aste honetan Sovietar Batasunak hárma-kontuan duen politikaz ikerketa bat ekarri digu Pablo Sastrek bere orrietara, amerikarrek atzerrietan base sendoak dituzten bezala erusiarrek harmen salmentarekin lortu nahi dutenaren inguruan. 6. orrialdean.

Federiko Krutwig agortzen ez den iturri bat da, eskaini digun kultur produzio osoarekin erakutsi duen bezala. Euskara erdara sartzeko tranpa bihurtu daitekeela adierazi dio Laura Mintegiri. Eta literaturaren haritik, Karmelo Landa eta Antton Azkargortak «Café Iruña» sariaren inguruan zenbait burutazio dakarkigute.

ARGIA

Jabea: Zeruko Argia Kooperatiba.

Donostiako erredazioa: Josu Landa, Joxemi Zumalabe, Pello Zubiria, Iñaki Uria, Xalbardin, Jon, Joseba Alvarez.

Gasteizen: Xabier Etxaniz.

Bilbon: ANAITASUNA taldea.

Iparaldean: Ladix Arrosagarai, Mikel Hiribarren, Allande Sokarros.

Iruñean: Pello Lizarralde.

Kolaboratzaileak: Martxel Aizpu-

rua, Enrike Amonarriz (Jo...Adarra), Mikel Antza, Joxe Azurmendi, Balere Bakaikoa, Luis Mari Bandres, Xabier Erro, Iñaki Kamino (Aste Giroa), Emilio Lopez Adan «Beltza», Alfontso Martinez, Mikel Nabarro «Trikuharri», Eneko Olasagasti, Xabier Portugal, Koldo San Julian, Andoni Sarriegi «Murumendi», Joseba Sarriñandia, Pablo Sastre, Joxean Gezalaga «Zaldubi».

Marraskilariak: Joxemi, Julio, Zut.

Argazkilariak: Kristina, Txema Ormazabal, Luis Otaegi.

Publizitatea: Xabier Erro.

Administrazioa: Joxe Mari Ostolaza.

D.L.: 80-1963.

Helbidea: ARGIA. Virgen del Carmen, z/g. Ramonenea behea. DONOSTIA-12.

Telefonoa: (943) 28 33 99.

Inprimategia: GRAFICAS SEMI.

Hego Euskal Herria, Estatu Espainola.....	3.500 pta.
Ipar Euskal Herria, Beste atzerriak.....	4.800 pta.
Airez.....	7.300 pta.
Ale bakarra.....	100 pta.

ASTE GIROA

liburuak

Titulua: Euskalerriko atlas etnolinguistikoa. Lehen atala.

Egilea: Aranzadi Zientzia Elkartea (Etnologia Elkartea: Miren Egaña, Koldo Artola, Juan Jose Arbelaiz eta Fermin Leizaola).

Argitaletxea: Munibe aldizkaria (eraskiña)

Ezaugarriak: 3800 pta. 277 galderetako kuestionarioa.

Lan luze eta zabal baten aurren atala kaleratu du Munibe aldizkariak. Lan honi kuestionario hitzaz ezagutu ohi zaio, hau da, galdera zerrenda handia prestatu eta herriz herri erantzunak jasotzen hasi herriz herriko diferentziak agerian gerta daitezten. 80 herritan egina da gure hau. Lapurdiko 7 herritan, Nafarroako 26 herritan, Gipuzkoako 18tan, Arabako 3tan, Behenafarroako 6 herritan, Zuberoako 7 herritan eta Bizkaiko 13 herritan.

Egin diren galderak oso antzekoak dira: denak errazak, erantzuleak inolako arazorik izan ez dezan. Zenbaitetan eta erantzuleak gaizki erantzun duenean, hau da egin zaion galderari erantzun ez dienean ez dute zuzenketarik egin prestatzaileek, edota behintzat hala dirudi. Gorputzeko atalak, eguneroko ihardunetan erabiltzen ditugun hitz oso arruntak eta azkenik lanari balio minimoa damaioten esaldi luzexkago batzu. Hala ere argitara berri den lan honek mesede gutxi eginen duela esan beharra dago, dakarrena lehen ere bildurik bait zegoen ia. Azpieuskalkien arteko ezberdintasunak agertzen baditu ere, ez dakigu noraino den baliagarri kuestionario hau eta zertarako egin den, hau

ARANZADI ZIENTZIA ELKARTEA
ETNOLOGIA MINTEGIA

EUSKALERRIKO
ATLAS ETNOLINGUISTIKOA

- EAEL -

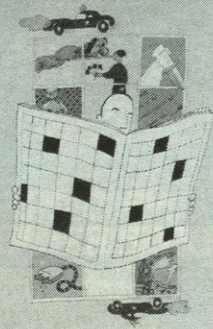
Lehen atala
Lehen zatia

da, merezi ote zuen hau egiteak ala diferentzia fonetikoak agertaraziko lituzkeen kuestionario askozaz ere espezializatu bat egin behar ote zen? Erantzuna aidean dago, izan ere lan honek sandiak, igurzketak, polimorfismoak eta beste hainbat gauza izkutuan uzten ditu orain arteko lan guztietan gertatu legez, ezin baita ezer asko jaso transkizio fonetikorik gabe. Bestalde lan honek izan lezakeen baliorik handienari, hau da lexikoari, ere ez zaio behar bezalako ikuspegi eman, lexiko mailan jaso behar dena askozaz ere gehiago elako. Hala ere kaleratuko den hurrengoa hobea datekeela-koan.

panpinen erreinua

Titulua: Panpinen erreinua.

Egilea: Mikel Hernandez.

Argitaletxea: Hordago.

Ezaugarriak: 100 orrialde.

600 pta.

Liburu honen kritika gure aldizkarian jada agertua bada ere, aurkezpena falta delakoan, oraintxe eginen dugu. 5 ipui dira denetara hauetako bat «Nota urdinak» aski luzea bada ere. Bertan polizia euskaldun batek ezker abertzaleko neska gazte batekin adiskidantza lortuko du neska honen lagunarengan espak biztuz, jazz jotzen duen bateria frakasatu baten istorioa ere nahasten digu Hernandez Abaituak hiruen artean lokarri bakarra sortuz. «Gurutzegramak egiten zituen gizona», pixkanaka pixkanaka datorren heriotzareen ipuia da, gurutzegrametan murgilduko da gazte bat azkenean hauek gaztea ito arte. «Itsasoa morea da eguneroko goiz horietako batean gerta daitekeen istripu bati dagokio, baina irakurlearen harridura sortuko duen gertaera batek ipuia bukatutzat utziko du. «Sudurra» deritzana hada eta Pinotxoren arteko harremanak gorpuzten dute. Azkenik sexu harreman ez ohizko eta harrigarriak ume guztiak pertsona helduen objektu sexuala direla baieztatuko digu.

«Krasus» deritzana panpinak burutik ateratzen zituen umearen istorioa da, izan ere gertakizun honek aparteko garrantzia izanen du Krasusentzat gerora.

Marijane Minaberry

HAUR ANTZERKI

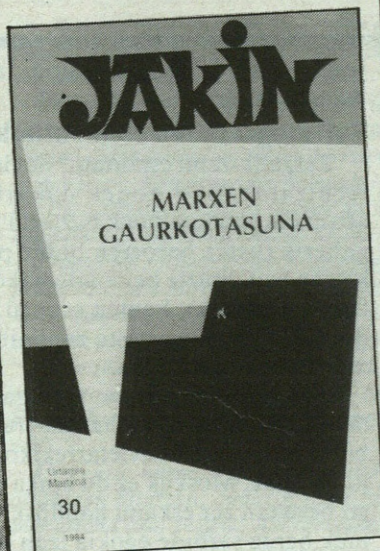
Titulua: Marijane Minaberry.
Argitaletxea: Euskaltzain-
dia-Bilboko A.K.
Ezaugarriak: Haur antzerkia.
150 pta. 38 orr.

82. urteko Toribio Altzaga saria irabazi zuen lan honek. 6 antzerki biltzen dira, zein baino zein xoragarriago. Umeentzat eginak dira eta gehienetan irakaspidea eskaintzen saiatzen da Minaberry. Era guztitako animaliak ditugu. Gaiak: otoitza umeendako, lapurketa, gabonetako izeiaren apaintzea, ume narratsaren eskarmendua eta egurgile bati gertatutakoak. Gaiak izugarri aproposak dira haurrentzat, agian baten bat ez lihoake bat antzerkietan ematen diren irakaspideekin, baina hori alde batera utzita, lan hauek Altzaga saria irabaztea guztiz ulergarria zaigula esatea, antzerkiak ederrak baitira.

Titulua: Marxen gaurkotasuna.
Argitaletxea: Jakin.
Ezaugarriak: Urtarrila-Mart-
xoia. 1.984.. 30.zenb., 172 orr.

Marxismoa da azken Ja-
kin-en gai nagusia. Gai honetaz
arduratu diren kolaboratzaileak
hauexek ditugu, pixuzko firmak
denak: Azurmendi, Beltza,
Apalategi eta Santamaria. Bes-
talde marxismoaz eginiko ma-
hai ingurua ere bakadar: lehen-
goak eta Paulo Iztueta dira ma-
haikide. Jendartetik eginiko
galderei nola erantzun zuten ere

badager. «Orain eta hemen»
deitu sailean lau lantxoz gaine-
ra, Gipuzkoan zenbat euskara,
nork egina, non eta zertarako
egiten den azaltzen duen Siade-
coren inkesta dugu. Horretara-
ko hauek izan diren neurketa
egindako tokiak: enparantzak,
pasealekuak, udal-batzorde eta
udal-administrazioak, komert-
zio-zerbitzuak, diru-etxeak, ga-
rraioak, zerbitzu pertsonal eta
profesionalak. Euskararen balio
komertzial urria, gazte jendeak
euskara nola baztertzen duen,
Urola eta Tolosaldean euskarak
oraindik duen indarra, Donos-
tian euskarak duen ahulezia la-
rria eta horrelako beste datu
interesgarriak ditugu. Azkenik
euskal liburua oraindik irakas-
pen eta literaturan murgildurik
eta ezin atera dagoela adieraz-
ten digu Torrealdayk. 1983.eko
euskal liburu guztien zerrenda
ere badakar. Bestalde eta gure
kulturaren behetasuna ikus de-
zagun, matematika, fisika, siko-
logia edota horrelak gaiak
oraindik euskaraz inortxok ere
lantzen ez dituela ematen zaigu
aditza.

disakoak

MADNESS

Keep Moving

Taldea: Madness
Diskaren izena: Keep moving
Diskaetxea: Stiff records

Asmatu dugu azkenean. Ba-
dakigu nondik datorren komu-
nitate osoa antxintxika egiten
jartzeko asmoaren iturburua.
Hona hemen MADNESS en
(eromenaren) azken lana, go-
bernuari joko eginez korrika (i)
jarri nahi gaituen azal frexko eta
lirain batez.

Eta halakoxea da beronen
mamia. Frexko eta liraina. Izan
ere, buru osasun inbidiagarri
bat dela medio, Madness-ekoak
Inglaterrrako «pop star» urrik
lortzen duen heldutasun eman-
korraen garaira ailegatu dira.

Azken urteotan, erometro
hauek, 70 en bukaerako SKA
erritmoen Boom hura atzean
utzirik kalitate goreneko pop
musika lantzeari ekin diote.

Haserako urratsetatik gai-
nean daramaten zoramen osa-
suntsu hori tarteko, zuhurtasun
osoz ari zaizkigu kinta berdine-
ko artista ugari nondik nora jo
asmatzen ez duen garai xelebre
hauetan.

Eta aipamen berezia «Keep
moving» hau produzitu duen
Clive Langer jaunari, Elvis Cos-
tello eta Madness en azken la-
nak moldatuz pop soinu berri
baten eskola sortzen ari baita.

Bateria indartsu eta garbia,
piano oinarri irudimentsuak,
haize konponketa alaiak, ahots
lehun eta sarkorrak dira, C.
Langer eta zoro hauen arteko
elkarlanaren ezaugarriak.

Baina... entzun ezazu, ea zuri
zer kontatzen dizun.

SOVIETARRAK HARMA ESPORTATZAILE HIRUGARREN MUNDUAN

Leningrado-ko fabrika batetik mundu guztirako

Pablo Sastre

Sovietarrek zein iparramerikarrek harma-esportaketen bitartez, gobernu lagunak harmatu ez ezik, beste helburu batzu erdietsi nahi lituzkete. Honetaz eta honek —SESB-ren kasuan— planteiarazten dituen galderetaz Michael T. Klare aritzen da hile honetako **Le monde diplomatique**-n. Horko zenbait daturi interesgarri iritzi bait diogu, hona ekarri dizkizugu.

Arms Control and Disarmement Agency-ren arabera, 1975-79 bitartean sovietarrek harma-laguntza 42 gobernuri helarazi diote, eta iparramerikarrek 51-ri. SESB-koak Afrika eta Hegoaldeko Asiaren hornitzaile nagusiak izan ziren bitarte horretan (9,9 eta 2,3 mila milioi dolar respektiboki), eta Estatu Batuak Ekialde Hurbil eta Ekialdeko Asiarenak (13,7 eta 5,4 mila milioi), mendebaldeko europarrak Hego-Amerikako merkatuaren jabe izan direlarik (2,2 mila milioi).

Amerikarrek egiten duten legez, soviatarrek herri-talde txiki samar batean zentratu dituzte beren esportaketak: ustez herri 'seguruak' dituztenetan, eta ukaezineko garrantzia dutenetan; hala, sovietarren esportazio totalaren ehuneko 70a zazpi herrik ja-

sotzen dute: Libia, Irak, Siria, India, Aljeria, Etiopia eta Vietnamek.

Estategia baten elementuak

Zergatik-zeini esportatu? Sovietarrentzat trafiko honek dakartzan abantaila ekonomikoak baztertu nahi gaberik (ustez berorren bidez parekatzen bait dituzte beste arloetako defizit handiskak), hemen seguru aski dezisiboago diren beste zenbait elementu aipatuko ditugu.

Presentzia politikoa. Hirugarren munduko estatu asko harma-tratatu batez hasi dituzte sovietarrekiko hartu-emanak. Moskuk ez du apika izango bestetan zer eskaini handirik, harma beraz sarbide egokia izan dezake.

EEBB-en aurrean. Sovietarren mehatxuaren aurrean Iparramerikarrak Europa harmatzen ari diren bezalaxe, sovietarrek harmaz hornitzailekoan

lehenasuna emango diete Washington-ek edo Washington-en lagunek mehatxa ditzakeenei, hala nola Kuba, Vietnam, Ipar-Korea...

Txinaren aurrean. Askatasun mogimenduak harmatzekotan nor-gehiagoka aritu dira txinatar-sovietarrak, batipat Sahara-pekko Afrikan eta Asiako ekialdean.

Base bila. Amerikarrek Guantánamo, Panama-ko ubidea, Filipinetako Subic-Bay dituzten modura SESB-ek han-hemenka base estratejikorik ez bait du, harmen truke nahi lituzke besteen baseak erabili ahal izan, eta hau izan daiteke Libia, Ginea edota Hegoaldeko Yemen-i harma piloá ematearen arrazoiatarik inportanteenetakoa.

Korrol politikoa. Ondoren ikusiko dugunez lagundutako gobernuak maixko desbideratuko bazaizkio ere, dudarik ez dago sovietarrak harma truke herri horien prozesuak kontrolatu nahi lituzketela, beti alde jokatzeko ez duten Irak eta Siriaren kasuetan aski garbi ageri denez.

Oker ateratzen direnak

Gamal Abdel Nasser izan zen soviatarrei laguntza militarra eskatu zuten lehendabizikoa, eta hogeitabat urtez (1955-74) sovietarren lehen bezeroa izan zen harma kontuan. Halabaina, urte horietako tentsioak (sovietarrek ez zieten puntako harma ofentsiborik libratu nahi, egiptarrak kalidade karrari buruz kexu bide ziren) El Sadat-ekin lehertu ziren, honek sovietar kontseilariak bota zituelarik. Ez du Moskuk harezkero beste bezerorik hura bezain leial izan zaionik.

Somaliari ere, 63-an hasi zitzaizkion sovietarrak handizki laguntzen (hornitzaile printzipala bilakatzeraino), gero berriz eta Etiopiarekiko istiluak izan zirela-ta (horren eskualde zabal bat eskatzen du Somaliak, baina errusiarrak leporaino sartu dira etiopia-

irak laguntzen), tratadu denak apurtu eta alde egin dio Somaliak Sovietar Batasunari.

Irak-ekin ez dabilta gauzak anitzez hobeki, laster erabateko haustura bat espero daitekeelarik. Irak-tarrek —Libia eta gero soviatarren laguntza gehienaren jasotzaile— beste hornitze iturri batzu bilatu dituzte mendebaldean, bestalde soviatarren Afganistan-go sarraldia kondenatu dute, eta gainera SESB-ri interesatu ez bezala Iran-ekin daramaten borrokari kementez segitzen diote.

Libiarekin ez dago horrelakorik, baina problemarik gabe ere ez dira pasatzen bien harremanak, ez bait die Kadhafi-k soviatarrei hauek nahi luketen bezainbesteko bentajarik eskaintzen —nahiz base seguruenetakoa izan, aparte dibisa ederrik ematen diela.

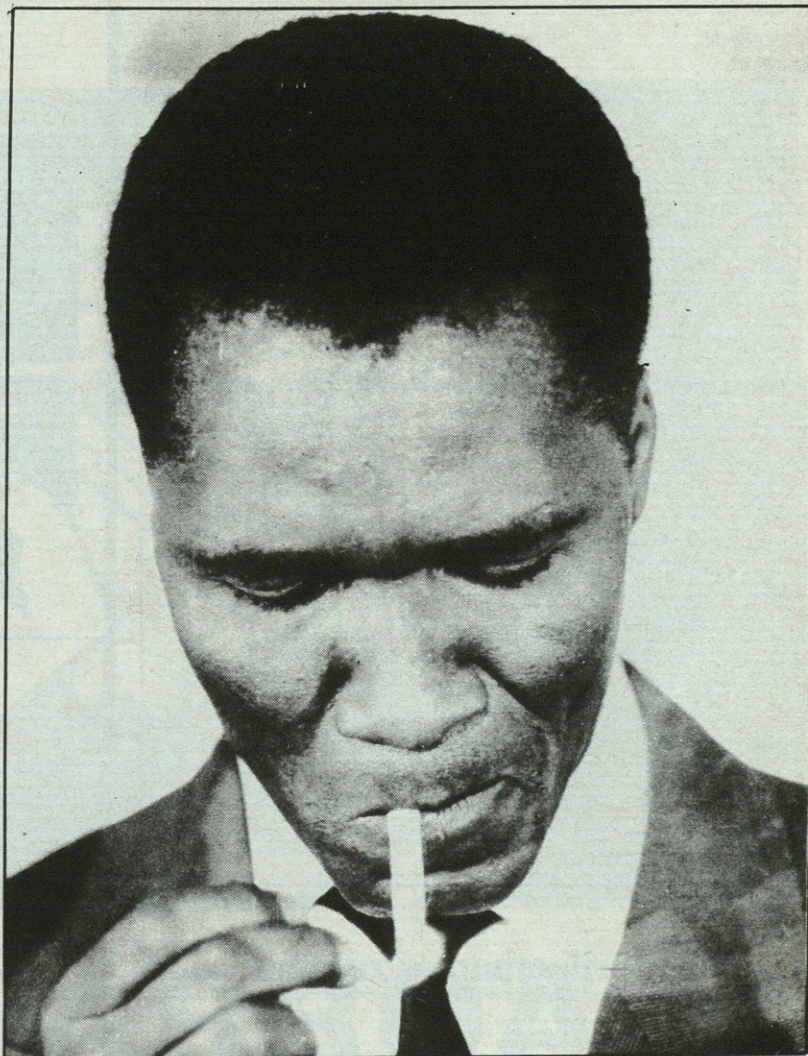
Horien aitzinean Kuba, Vietnam, Hegoaldeko Yemen aipa ditzakegu, ezpairik gabeko laguntzat, baina dunda-mudazko besterik ere bada: Sudan, Ginea eta Indonesia guztiz bizkar emanik gaurregun, halaber Aljeria (mendebaldearekin ondotox datorrena), Siria (SESB-ri jaramon gutxi egiten diona) eta Angola eta Mozambike (soviatar baserik nahi ez dutenak).

Horrezaz gain —EEBB-ei ere gertatzen zaiena— zera dago noski, gaur lagun datekeenari emandako harmak bihar kontra bihur daitezkeela; Egiptok soviatarren harmez ekin zion 73.eko Israelen aurkako gerrari, gerraren ondorioz Mosku zeharo bake-negoziaketetatik baztertuta gelditu zelarik. Gero ere gerta daiteke herri-lagunen batek (Libia daukat goan) zenbait abenturari ekitea munduan zehar —positibo-negatibo, horretan ez naiz sartzen, baina agian 'koesistentzia' edo dena dela momentuan-momentuko soviatarren politikari menturaz batere mesederik egiten ez diona.

Hori dela-ta, zenbaitetan soviatarrek lagundutakoek espero duten baino kalidade gutxiagoko materialeak esportatzen dute, zeinaz normala denez beste hauek ez bait dira kontent (aparte beharbada Estatu Batuen harmen kalidaderik ez dutela izango soviatarrenek, Israel inguruko gerretan ikusten ahal denetik bederen).

Hitz batez: soviatarren harma-esportaketak mundu zail batetan, edozeinek edonora jo dezakeen mundu batetan gertatzen direla, eta azken batez haien bidea —amerikarren bideak ere halaxe beharko du—, murriztetik pasatu beharko duela.

Nor zen Sekou Touré

Bizirik zegoelarik han eta hemen egin zuenaren arabera honela edo hala kalifikatu zitzaion; oso pertsona eztabaidatua izan da hogeita-piko urtetan Gineako presidente izandako Sekou Touré.

Historiara pasatu den haren historia 58.ez hasi zen, Touré-k (laster bazterreratutako beste zenbaitekin batera) De Gaulle-ren + Komunitate franko-afrikar — bai sortzeko plan neokolonialisten aurrean Gineako herriaren + ezetza — lortu zuenean.

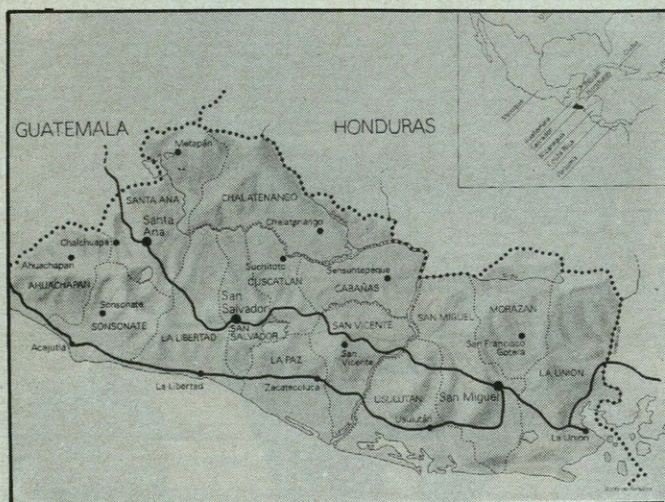
+ Ezetz — hori ez zen kasualidade izan, hainbat urtez poliki landu zuten Touré-k eta Parti Démocratique de Guinée-ko haren borrokakideek. Eta inpresioa egin zuen, oraindik kolonia handi bat zen Afrika guztian eta bai gainerako munduan ere.

Frantsesek orduan edozein laguntza ukatu zioten Gineako Estatu berriari (independentzia urte hartako urriaren bian proklamatu zuten); alde egin zuten funtzionario guztiek, eta alde egindakoan paper guztiak desegin zituzten. Ginea berez, indarririk ezaz suntsituko zelako ustetan zeuden kolonialistak.

Oker zeuden. Gineak etsaiaren saio politiko-militarrak gora-behera eutsi egin zuen, eta Sekou Touré (Ghana-ko Kwame Nkrumah, Egiptoko Nasser eta beste banaka batzuren legez) Afrikako independentziazaletzat ejenplo argitsua bilakatu zen.

Urteekin, haren argia motelduko zen; hasi zen lehen pentsa ezin zitezkeen aliantzak bilatzen, dudarik gabe Sahararen kontra Hassan II-ekikoa orotan makurrena izan zelarik. Askorentzat, garai bateko argia arront itzalia zegoen, hil denerako. Beharbada haren heriotza ginear aurrerakoi zenbait xanpañez ere ospatuko zuten.

Baina daitekeen poz horrek ez du figuraren esanahia behar bezala erreflejatzen. Askoz gutxiago erreflejatzen dute noski beste batzuek Afrikaren etsai izateari inoiz utzi ez dioten europar gobernariak orain isuri dituzketen kokodrilo malkoak.

Botorik eman ez zutenak

Hauteskunde ondorenean El Salvadorreko gerrilariak, Estatu Batuetatik geroz eta probableago gertatzen ari bide den interbentzio zuzena salatzearekin eta beren herriaren soluziobidetzat gerran daudenak negoziatzera jar daitezen birproposatzearekin batera, hauteskunde beroietan eta berek okupaturik daudelako botorik eman ez duten udalen zerrenda aurkeztu dute. 89 udal dira, beraz El Salvadorrek dituen 261 udaletatik ehuneko 34a. Chalatenango departamenduan 33-tatik hogeita-hamarretan ez zen boto ematerik izan.

Morazán-en 26-tatik 19-tan ez.

Usulután-en ez zen zortzitan gertatu botaketarik.

San Miguel-en hamairutan.

La Unión-en azkenik seitan ez zen egon.

82.eko hauteskundeetan baino askoz gehiagotan egin da gerrilarien legea.

Amerikano beltzak

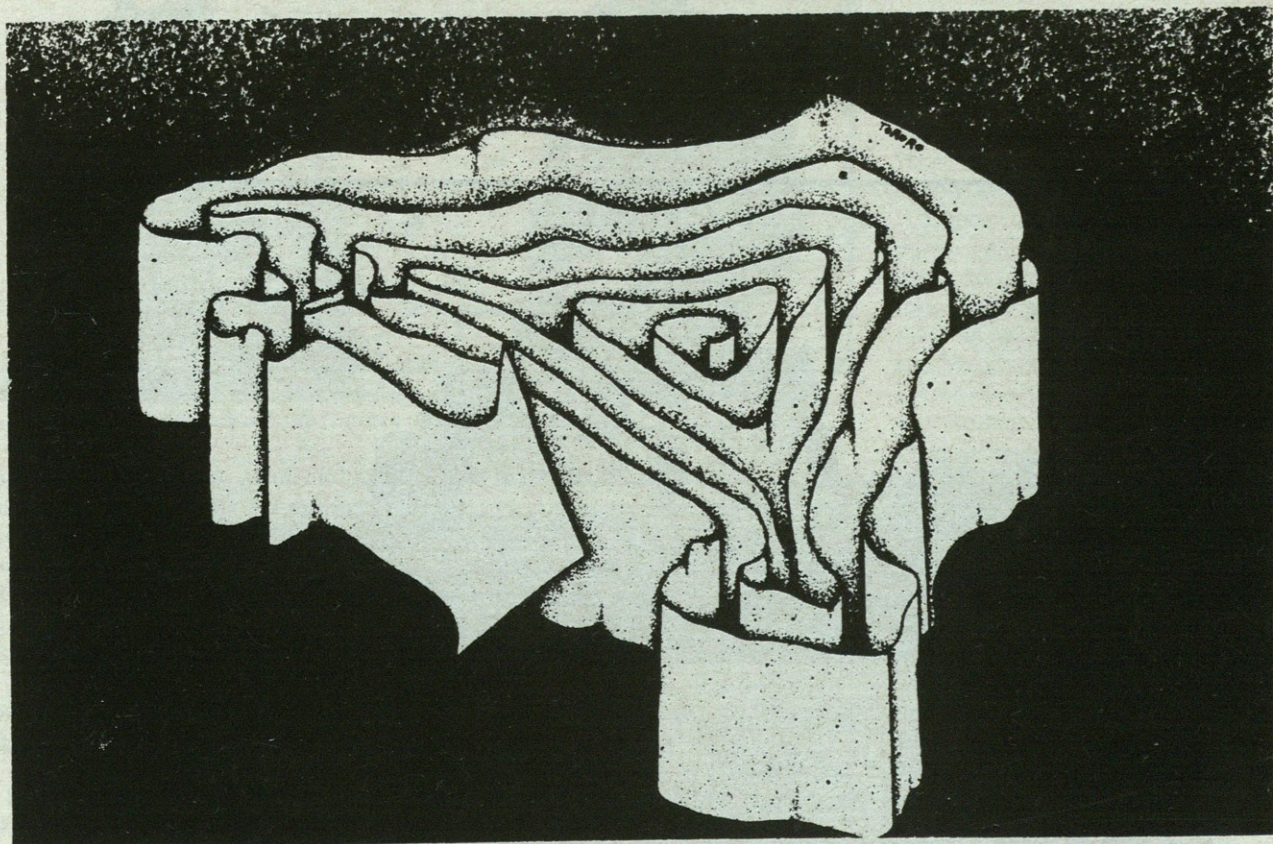
Miami hiritik heldu da berria, poliziak horko beltzen **ghettoa** «okupatu behar izan duela» berriro. 82.ean sortzez kubatar den Luis Alvarez polizia txuriak Nevell Johnson gazte beltz desarmatua hotzean akabatu zuen; orain, polizia juzkatu duen tribunalak arras absolbitu du. Orduan beltzak —erabakia arrazista iritzirik— atera dira protestan, eta «ondorioz, eta kale-istiluak eragin dituztenez», errepresioa etorri da, 15 zauritu eta 200 atxiloturen balantzearekin.

SESB—Txina: onera

82.eko urrian hasi ziren elkarrizketak, 83.eko hile berean jarraiki ziren, oraiko martxoan beste urrasño bat egin bide dute. Kasik tradiziozkoa gertatzen ari zen areriotasuna zerbait leguntzen hasi ote den, espezialisten komentarioa.

Sovietarrek arazo funtsezko batzuri buelta ematen ez dietelarik harremanetan aurreraterik ezetz, horretan tinko dirudite Pekin-en; bien arteko muga istiluez gain, Kamputxea eta Afganistan-go gatazkak dituzte nonbait buruan txinatarrek. Kremlin-ekoek ez du ematen halako aurre-kondiziorik ezartzen dutenik.

Lehen pauso konkretuak (agian aldaketa inportanteagoen adierazle direnak) jadanik emanik dira: sarri SESB parte hartzeko da Txinako lantegien modernizatze lan batetan.

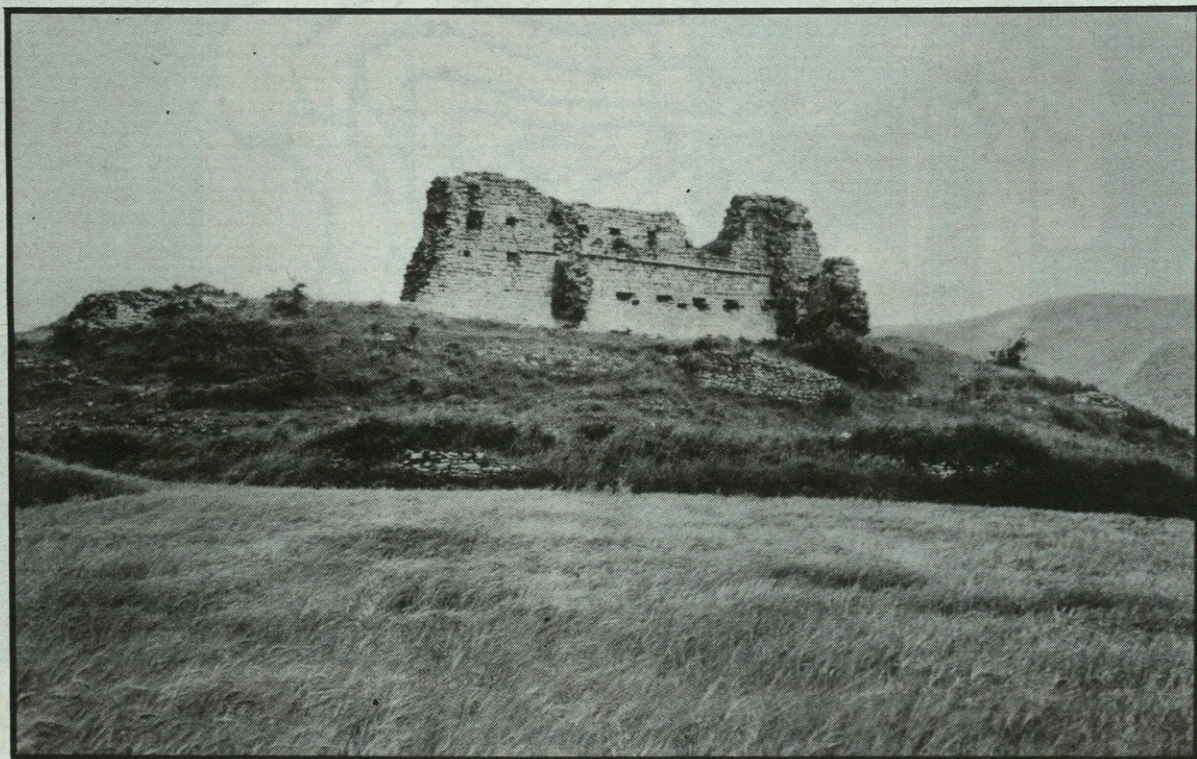

NAFARROA

Ondoren datozkizun orriok Nafarroari eskaini dizkiogu, irakurle. Hor dauzkazu Nafarroaren zati batzuk, ikuspegi batzuk eta zakukada bat arazo eta itxaropen.

Baxenafarroa alde batera utzi dugu, loturak lotura eta historiak historia, oso bestelako prolematika bat eskaintzen duelako. Joan den urtean Independentziari eskaini genion Aberri Eguneko zenbaki berezia. Aurten Nafarroari buruz ihardun beharra geneukan. Nafarroa, nahiaren eta ezinaren borrokatoki ekaitzez betea.

KONDAIRA URRATU BATEN OIHARTZUNA

Nafarroako errealtatearen sustrai bila

Edozein gizarterena bezala, Nafarroaren gaurko errealtatearen giltzarria historiak argitzen digu. Eta eskuartearen dugun errelaitatea esplikatzen saiatu den gizona da Jose Maria Jimeno Jurio. Euskal Nazioa eraikitzeko lana, izan ere, gure jendeak bizi duen mundutik abiatuz izanen bait da posible. Herri izan nahi duen baina izatera iristen ez den Herri baten trajeria garbi erakusten zaigu Nafarroako historiaren orrietan, auzoko inperioarekin tratu egin duten agintarien traizioa.

Milaka orri bete diren arren gure jendearentzat ezezagun izaten karraitzen duen historia baten klabeek solastatu gara Jose Maria Jimeno Juriorekin.

Hego Euskal Herrian Nafarroak duen berezitasuna esplikatzerakoan, kostaldeko Bizkaia eta Gipuzkoatik bereizten dizkigu Jimeno Juriok Araba eta Nafarroa, bien artean soziologikoki antza haundiak daudelako. Arabarrek XIII. mendean Gaztelari

beren buruak «beren gogoz» (teorian eta juridikoki hala planteiatzen da, nahiz eta ezaguna den presio militar gogor baten pean gertatu zela Arabak monarkia kastillanoa onartzea) entregatu eta handik 50 urtetara herrialde osoa konde eta markesez beterik ze-

goen.

Nafarroan ere nobleziaren garrantzia haundia izan da historian zehar. Mendialdea eta Erribera aldeak hala ere betidanik izan dira oso diferentek. «Mendialdean hidalgia kolektiboa zegoen, eta txorakeria bat dirudien arren oso inportantea da: kontzejuetan adibidez parte hartzea askoz ere zabalagoa zen. Erriberan aldiz, betidanik izan dira indartsu noblezia haundia eta jaurreriak, herri asko dominio soilak izan dira eta hor jaun haundiek aginte erabatekoa zuten: apezka, alkatea, dena berena zen. Horrekin esan nahi dizut gezur galanta dela Nafarroan Gorte demokratiko bat zegoela diotenena.

Hiru estamentu zeuden Nafarroako Gorte zaharretan, militarrena bata, Elizarena bestea, baina honetan ere

Mugimendu indartsu bezain nahasia izan zen XIX mendeko karlistena.

monastegi haundietako abadeek hartzen zuten parte, eta villa eta unibertsitateena bestea. Baina herririk indartsuenak bakarrik ziren parte hartzen zutenak, sekula ez 30 baino gehiago, eta Erronkari eta Baztan bezala beste asko ere bazterturik zeuden».

Jostailu polita aberats berrien eskuetan

1841. urtean, lehen gerla karlista bukatu eta liberalak nagusitzean, klase berri bat nagusitu zitzaion noblezia zaharrari: Napoleonen aurkako gerrarekin, karlistadekin eta desamortizazioarekin aberastutako lurjabe haundiak, ganadu askoren jabe ziren korralizeroak eta beste. Jaunskila hauek izanen dira gero Diputazioaren jabe egingo direnak, nobleak baino gehiago.

«Baskongadetan burgesiak indus-

triari ekin zion bezala, Nafarroan burgesia liberal baina ultrakontserbadorrea zen eta ruralista. Lurralde haun-

dien jabetasunaz baliatzen zen eta miseriako jorنالen gainean eraiki zuen bere indarra; horregatik agertu da beti industriaren hain kontrako. Eta ondorioz Nafarroaren industriadunak ere oso berandu gertatu da».

Giro horretan sortzen da, Sabino Aranak abertzaletasunaren oinarriak finkatu baino askoz ere lehenago, 1877an, azken gerla karlista bukatu eta berehala beraz, «Asociación Euskara de Navarra» elkarteak. Hor ziren sartuak Arturo Campión, Altadillo, Iturralde eta beste euskaltzaleak. «Euskaldunon burujabetasuna kultura bidez lortu nahi zuten, eta gero mugimendua ito bazen ere, hauek izan ziren «Zazpiak bat» lema sortu zuten euskaltzaleak. Baina mugimendua sendo-

tu zedin baldintza sozioekonomikoak aurka zeuzkaten eta...».

Karlistak eta abertzaleak, adiskidantzatik elkar hiltzera

Euskaldun abertzaleentzat bada gai bat benetan munta haundikoa: karlisten eta nazionalisten artean harremanak nola joan diren urteetan zehar. Hegoaldearen trajeria hein haundi batean hor gorderik bait dago.

Jimeno Juriok bere esplikazioak puntu batetik hasi nahi dizkigu: karlistak Nafarroan federalistak izan direla 36eko gerra arte behintzat. Foruen berreskuratzea aldarrikatzen zuten. Nazionalismo zaharrak ere horixe zuen helburu, 1839az aurretiko egoe-rara itzultzea, baina ikuspegi bizkaitar batekin hasiera batean; eta oraindik ere maiz ateratzen da jelkideen ikuspegi konfederaziozale hori.

«Karlista nafartarrak federalista eta foruzale baziren, baina Herri kontzeptu unitario bat gabe. Hala ere, 1918an gerora ondorio gogorrek ekarriko dituen gertaera bat jazotzen da: Mellaren aldekoak beste karlistengandik al-dendu egin ziren. Horrela Nafarroan alderdi karlista hirutan sakabanatu zen, integristak batetik, Mellaren aldekoak bestetik eta Don Jaimeren aldekoak bestetik. Jaimistak nazionalisten oso adiskide ziren, mellistak kontrako amorratuak ziren bezala. Jaimistek garai hartan 'El Pensamiento Navarro' egunkarian argitaratzen zituzten artikulua irakurri besterik ez dago, Baleztena eta Aranzadi diputatuena adibidez».

Baina 1932an, urtarrilean, berriro elkartu ziren karlismoaren hiru adarrak. Horren atzean Estatu espainole-

Ezin ahanztzizko urteak

1512.— Aragoi eta Gaztelako Fernando erregeak («El Católico» goitizenez ezaguna) eta Albako Dukeak harmaz menderatzen dute Hego-Nafarroa.

1515.— Nafarroa Gaztelako koroeari erasten diote.

1521-1522.— Nafarroako monarkiaren azken erresistentzia saioa: Albretoko Enrique errege sartzen da Hegoaldean bere soldaduekin, baina kastillanoek menderatzen dute. Amaiurgo gazteluan ematen da azken gudua.

1839.— Lehen gerla karlista bukatzen da, eta hala ere Foruak ezagutzen zaizkio «Konstituzioaren barruan». Espainia sortzen da estatu unitario moduan.

1841.— «Ley Paccionada» argitaratzen da, eta ondorioz foralismo berria jaiotzen. Nafarroak bere erakundeak galt-

zen ditu, aduanak, moneta... eta erresuma izatetik probintzia izatera iragaiten.

1877.— Azken gerla karlista bukatzearekin batera jaiotzen da Iruñean «Asociación Euskara de Navarra» izenekoak, tartean Arturo Campión delarik.

1883.— «Partido Demócrata Federal Navarro» deiakoak Nafarroako erresumarentzat Konstituzio politiko bat aldarrikatzen du, Nafarroa eta bere lurralde historikoek osatua. Burgesia ttipiaren mugimendua.

1893.— «Gamazada»: Nafarroaren independentziaren alde altxatzen den mugimendu zabal bat. Gamazo ministriariak Lege Pakzionatua ahazten zuen, eta erantzun gisa protesta mugimendua zabaltzen da, tartean sarjento bat ere mendira atera zelarik. Herriak foruen bihurrera eskatzen zuen, baina burgesiak mugimendua erreibindikazio ekonomikoetara bideratu zuen.

ko unea ikusi behar da: Errepublika heldu zelarik, eskuina gogor ari zen konspiratzen. Urte horretan Sanjurjo jeneral faxistak antolatutako kolpeak porrot egingo zuen, baina mugimenduak aurrera jarraitzen zuen... 1936an denen konfidantzazkoa zen Franco jeneralak kolpe benetazkoa emango zuen arte, Mola eta besteekin. Horretarako eskuinak, eta karlistek hor barruan, baseen beharra zuten, eta horrela gertatzen da Lizarrako Estatuotoaren boikota Nafarroan.

bait zuten nazionalistek. Eta hasieran karlistak eta nazionalistak Estatuotoaren alde baziren, 1932an karlistak eta Nafarroan indarra zuten zenbait kazike kontra azaldu ziren..

Alderdi guztiak zebiltzan nahasirik garai hartan. Nafarroako «Partido Radical Socialista»k bere gizonei kontra jartzeko eskatu zienean, Lizarrako zinegotziek dimititu egin zuten, eta Olitekoek botoa alde eman zuten. Gipuzkoako sozialistek berriz alde jartzeko ordena zuten. Karlistek boto

tuen faxismoak Gipuzkoa eta Bizkaia menderatzeko, baina frontean milaka gazte nafarrek bere bizia utzi bazuen (nork ez du entzun Artaxonako reketen aipamenik?), Nafarroan bertan ere gizongarriketa ikaragarria izan zen. Zenbat abertzale, errepublikano eta sozialistak ez zuen galdu bizia Nafarroako kamio bazterretan!

Gerra aurretik elizgizonik gehienek eta kazikeek beren katastrofismoarekin sutua zeukaten jendea, eta gudua-
ren deia zabaldu zenean fusila hartze-

Francori gogor lagundu zioten karlistek 1936an.

Nafarrek ez zioten ezetz esan Estatuotari

«Navarra jamás dijo NO al Estatuto Vasco» izenburupean liburu bat plazaratzean ezagutu genuen Jose Maria Jimeno Jurio euskaldun askok. Eta gaur egun Hegoaldeko lau herrialdeotan askotan dinamikak hain ezberdinak badira, gerla aurreko Estatuotoak eta gerlak berak badute zerikusi galanta. «Estatuotoak prehistoria luze bat badu, karlistadak bukatu zirenetik behin eta berriro ikusten bait da jendea 1839az aurretiko egoerara itzultzea esijitzen, eta adibiderik ederrena duzu 1893ko 'Gamazada', Madrilgo ministro Gamazoren kontra Iruñean jendea altxatu zenean. Baina Estatuotoa beste gauza bat zen, hori da egia».

Beste gauza bat zen, bai, Estatuotoa, 1918an lau herrialdeetako bakoitzarentzat autonomia eskatzen bazen, 1931an lau herrialdeen erakundeketa baterakoi eta autonomia bultzatzen

askatasuna eman zuten, eta batzuek azkenerraino eusti zioten Estatuotoaren kausari.

Nafarroa gerra aurreko estatutotik kanpo geratzea erabaki zeneko bilkura hura ongi aztertua du Jimeno Juriok. «Itsutze maniobra bat izan zen, kazikeek eta karlista eskuidarreneen buruzagiek antolatua. Eromen bat izan zen. bilera, askok ez zekiten momentuan eztabaidatzen zena juxtu zer zen, botoa emateko garaian ere izugarrizko sikulusaltsa bat zegoen, eta ezta akta egiteko momentuan bertan ere ezin zen kontaketa onik egin. Ondorioak begien aurrera 36an aterako ziren».

Gerlako zauri sendaezinak

Gerlaren ondorioak gertutik ezagutu ditu Jimeno Juriok, ez alferrik bait da Artaxonakoa. Nafarroako gizon gazteak txokeko indar gisa erabili zi-

ko urratsa ez zen hain zaila izan. «Ezaugarri haietako gizartean, jendea oso erlijiozalea zen, eta dogmatikoa, apezak zioena itsu-itsuan sinisten zuena. Hori bera aplikatu behar duzu politikaren alorrera: buruzagiak esaten zuena ez bait zen zalantzan jartzen. Eta zuk diozun bezala, neurri batean herri mugimendu ere izan zen gerla, Elizak eta Conde de Rodezno-ren tankerako nobleek gidatzen jakin zuten histeria bat».

Gipuzkoa eta Bizkaia menderatzea bi egunetako lana zela zirudien. Baina guduak aurrera jarraitzen zuen heinean, herrietara frontean eroritako gerlariak zekarzkiten neurrian, antieuskalduntasuna ere gogortu egin zen. Gorrotoa nola sortzen den esplikatuz digu Jimeno Juriok, eta ulertu diogu: geuk ere ezagutu bait ditugu nafarren kontrako aipamenak bertso saioetan, bertsolaririk zaharrenei subkonszienteak traizioa egitean.

«Urte gutxiren buruan Nafarroan ez da euskararen aztarnarik ere izanen. Egia esan jandanik galdu da, hautsi bait da ondorengoekiko katea».

Jimeno Jurio, ikertzaile, euskaldunberri eta mugimendu euskaltzalean beti parte hartzen.

Odolaren ondoren, ongi kalkulaturako genozidioa

Ondorengo 40 urteak kupidagabe-ko gorroto ereintze garaiak izan dira. «Eta lortu dituzten fruituak ikaragarriak dira. Egia esanen dizut: berriro 1936a gertatuko balitz, zaude ziur ez lituzketela jornalariak afusilatuko, euskaldunak akabatuko lituzkete. Eta hala ere egia bat dago aitortu beharra:

Manuel Irujok sekula ez zuen imajinatuko 36an Erriberan euskal eskolak

eraiki zitezkeenik».

Garaiak asko aldatu dira, bai. 36an bizi ezina zen benetako arazoa, miseria zen nagusi. Jornalarien orduko iraultza gosea ezin ulertu bestela. «Orain aldiz beste era batera ikusten dira gauzak; eta euskaltzaleak askoz ere köntzientziatuagoak dira». Bitarte horretan, izan ere, Nafarroa industriadura heldu da, 1964ko industriadura planaren ondorioz nagusiki; eta horrekin batera, laborantzaren mekanizazioa eta baita herri txikien hustutzea ere.

Baina euskaldun usaina duen edozeri lepoa mozteko lanean dihardute orain ere Nafarroako nagusiek, euskal kulturaren azken aztarnak suntsitzen aurrerapenak ere laguntzen dielarik.

«Ez dakit jendea honetaz ohartzen den, baina urte gutxiren buruan Nafarroan ez da euskararen aztarnarik ere izanen: Basaburuan, Ultzaman, Bortzerrietan... ia galdu da; egia esan galdu da jadanik, ondorengoekin katea eten da eta. Eta euskara oroimen huts bat izan dadin egunean, gure euskaltasunaren faktorerik garrantzitsuena galdua izanen dugu».

Eta euskara menderakaitz hau trebatzen saiatzen den Jose Maria Jimeno Jurio honek beste inork baino hobeki balora dezake zein hankamotz geratu diren Nafarroako euskaltzale zahar gehienak. «Diario de Navarra»n orrialde bat egiten zuen Aingeru Irigarai aipatzen diogu, Estornes Lasa, Principe de Viana-koak. «Euskaltzale bezain kontserbadore izan dituzu horiek, euskara bere zentzu historikoan aztertu dute, baina ez dute jakin mugimendu bat bultzatzen, ikastolak eta gaueskolak bezalako mugimendu euskaltzaleak».

Eta «kontserbadore» hitza botatzean ez du imintzio berezirik egiten, horien lana gutxietsiko duen komentariorik ez diozu entzuten Jimeno Juriori. Igertzen zaio berezkoa duela borondate oneko nortasun hori, irrifarra bezala. Baina seguru bera ere euskaltzale gaztea bezala kezkatzen dela, eta hitzen artean igerri zaio hori ere, euskal kulturaren gidari erudizioa eta intelektuakeria jarri eta ekintzaileak baztertzen dituztenean. Euskal kulturari beti xedera bera ipini bait diote unibertsitarioek. «Principe de Viana»n azterketak argitaratu eta Erronkarin bezala beste guztietan euskara galdu. ●

1818.— Foruen bihurreraren aldeko mugimendu baterakoia. Karlisten artean Vazquez de Mellaren eta Don Jaime-ren aldekoen artean zatitzen dira.

1931.— II. Errepublika Estatu espainolean. Mugimendu autonomizaleak abiada azkarra hartzen du. Nafarroatik Jose Antonio Agirre diputatu ateratzen da.

1931ko udazkena.— Don Jaime hiltzen da eta karlismoaren adarrak elkartzen hasi dira. Nazionalistek errepublikako presidentea bozkatzen dute karlistek monarkiko jarraitzen duten artean. «Ateoa» omen delako, Estatuto bidetik aldentu egiten dira karlistak

1932.— Karlistak elkartzen dira. Ekainaren 19an Iruñeko Gayarre zineman Hego Euskal Herriko udal guztiak elkartzen dira. Gipuzkoa, Bizkaia eta Arabakoaren artean Estatu-toaren aldekoek irabazten dute kolorerik gabe. Nafarroako udalak: 109 alde, 123 kontra, 35 abstentzio.

1936ko uztaila.— Mola jenerala Nafarroan jazartzen da Errepublikaren aurka. Hiru urtetako gerlaren ondoren Francok aginduko du berrogei urtez.

1964.— «Plan de Promoción Industrial» izenekoaren pean, Nafarroako eta zuzenago Iruñeko industriadura azkartzen da.

Bizkaitar batek Nafarroaz

J.R. ETXEBERRIA

Denbora luzea ez dela, Euskal Herriko Unibertsitate murriztuko hauteskundeetan, besteren artean, galdera arrunt eta labur hau egin genion, bertako errektore izateko hautagai bakarra zen Goio Monreal nafarrari: «Zertzu pauso eman dituzue, Nafarroarekiko hurbilketa bideratzeko, eta Hegoalderako Barruti bakarra lortzeko?». Ulertu egin behar da, galdera hori egiteko atxakia, hautagaiak klaustroaren aurrean aurkezturiko gobernu-programa zela, eta bertan Euskal Herrirako bokazioa aipatzen zela, Iparralde eta Nafarroa barne; geure aldetik, printzipioen aitortpena gaindituz nolabaiteko definizio praktikoa eskatzen genion. Erantzuna, politikari legalista gehienaren antzera, hutsaren hurrengoa izan zen: «Horretan ez gara gehiegi sartu behar, nafarrek berek erabaki behar dute, nafarrek baketan utzi behar ditugu,...».

Betiko erantzun posibilista, nahiz Monreal nafarra Euskal Herriko Unibertsitateko errektorea izan, nahiz Garaiakoetxea nafarra Baskongadetako lehendakaria izan, nahiz Etxenike nafarra Hezi eta Kulturako sailburua izan. Sinboloak hor daude, ondo, baina pauso praktikoeekin kontuz, ez baita inor mindu behar, bakarrik utzi behar baititugu. Hitz hutsak.

Bitartean, guk hortzak estutu behar eta izorratu. Ez baitugu parte hartzeko eskubiderik.

Bitartean, etsaiek jo eta ke dihardute lanean, ia arnasa hartzeko astirik gabe. Dena dute libre zernahi egiteko, gurekiko harreman posible guztiak etetea eta besteekiko harremanak indartzeko. Unibertsitate barrutia eskasa izateaz gain Zaragozaren menpean dagoela? Zer axola dio, hola izan baita beti. Opus-a jaun eta jabe dela? Madrilek edozer esan eta egiten duela Nafarroan? Zer ardura guri, ez al du ba horretarako eskubiderik? Edozer, hoiek edozer esan dezakete; baina baskongadoek ezer ez, gero!

Nafarrekin nola batuko gara galdetzean, posibilisten erantzuna, lehenengo errespetua aipatuz ondoren nafarrak berak hurbilduko zaizkigula esanez biribildurik etortzen da. Baina «nola, zergatik, zertarako hurbildu?» jarraitzean, honelako zerbait esango dizute: «Berek dutena baino hobetik eskaintzean, gurekin etorri abantailak izango dituztela ikusten dutenean, berez etorriko dira». Eta horrela, kalitatearen mitoa tartean dela, ez da gauza praktikorik egiten, eta gure arteko zuloa, sakana, zabalduz doa, denborak -eta legeek- gure aurka jokatzen baitu. Herri bat izatea edo ez izatea proiektu erakargarri izatearen menpean jartzen dute; guk, onerako eta txarrerako bat garela uste dugu.

Dena den, kalitatearen mitoa aipatu dugunez, galde daiteke -behin galderak egiten hasiz gero, milaka egin baitaitezke- ea dagoena baino txarragorik eskaintzea erraz ote den: Ia urtebetea inolako gobernurik gabe, parlamentuan zirkorik onenaren mailako pailazokeriak ikusiz, Unibertsitate publikorik gabe, autopistako desfalkua denen artean ordainduz, nafartasunaren izenean euskalduntasuna ukatuz eta espainolasuna lau haizeetara indartuz... Gehiagorik eskain ote daiteke? Egoera horretan nork irabazten duen jakiteko ez da Nobel sariduna izan behar, eskuindar espainolazale errekalzitranteenak hola pozik daudela argi baitago, pastela patxararik ederrenean banatuz. Bistan da, politika legalista-posibilista-estatutista hori praktikatzan dutenek legeen helburua betetzera laguntzen dutela, eta legeak nondik datozen jakinda, horrela Madrilen gustua egiten duela. Hara nora eramaten gaituzten konstituzioaren haurride leialak diren Estatutu eta Amejoramendu famatuak.

Bizkaitik idazten dut, bizkaitarra naiz, eta geure txokoan hamaika gauza konpontzeko dugun arren ere, uste dut ba garela nor, Nafarroako kontuetaz hitz egiteko, bertan lan egiteko eta bertako politikan aktiboki parte hartzeko, zeren bestela, argudioari buelta emanda, etxe barneko arazo pertsonaletaz baino ez baikenuke hitz egin behar. Gure herria gorputz bakarra da; edo ez da. Eta gorputz batetan parte guztiek dute zeresanik besteetan. Ez da gorputzago burua eskua baino, begia erpurua baino; ezin da ezer mutilatu eta behatzik txikienak ere min hartzen du urdaileko muinean. Edo bat gara edo ez gara, hor dago kokka. Eta bat bagara, parte guztien lanez gara bat.

Nafarroaz zer uste dudana ulertzea erraza da, beraz. Pausoak eman behar ditugu etengabe, guztiok, gauza positiboak egin behar ditugu, barrutik eta kanpotik. Bizkaitarrek Nafarroan sartu behar dugu, nafarrek bizkaiko politikan sartu behar duten bezala, batasuna praktikan egin behar baita. Utikan, ba, jarrera posibilistak, gehiegizko eta beldurrezko errespetuz gauzak, nafarrak ez baitira leloak, eta aurrera ekintzak, hala nola aberri egunaren ospaketa, edo Euskal Unibertsitateak Iruñean urtero egiten dituen ekitaldiak. Egitean baita bizitza.

Azken batez, giputzak, arabarrak, lapurtarrak, zuberotarrak, bizkaitarrak, eta nafarrak, guztiok baikara euskaldun. Eta horrek digu axola!

BIDEAK ERAMATEN GAITU

haize batek bezala

Atera Hamburgotik, eta Kolonia, Paris, Bordelen behera, autopistatik irten gabe joan zindezke Valenciaraino gutxienez. Autopistaz igarotzen dituzu Eñtatu arteko mugak, Merkatu Komunaren mugak berak: Alemania, Belgika, Frantzia, Espainia. Muga politikoak, ekonomikoak, hizkuntzakoak, aisa pasatzen dituzu. Bakar-bakarrrik mugatxo bat dago, autopistaz pasa ezingo duzuna: Gipuzkoatik Nafarroara. Hor, Europa bera eten egiten da gaur ere, antzinako bide xahar aldapatsu bihurrietan pasatzen da komunikazioa.

Geroz eta aparteago geratzen ari gara hiru probintziak eta Nafarroa. Bi mundu. Lurralde bakoitza bere aldetik joan da berriro. Zeinek esan du, historia ez dela berrizkatzen? Egiten digu Eusko Jaurlaritzak euskararen azterketa sozio-estatistikotiko bat, eder askoa: Nafarroako datuak falta dira. Egiten dira drogaren, langabeziaren azterketak, etab., eta Nafarroa falta da.

Ezinbestekoa dela, esango zait berriro. Eta bai, ez dugu hori ukatuko, ez dugu inor pertsonalki kulpatu nahi: baina horixe da hain zuzen okerreana, jadanik ezinbestekoa izatea hori dena. Eta, hori ere ez bait daukagu ahazterik, besterik ezin horretan geuk sartu ditugula berriro gure buruak.

Nafarroaz ari garenean, hori ere kontu zaharra, Euskadiz ari gara, Euskadiren sustraiaz eta ardatzaz, eta euskaldunok, kanpoko etsaiari adina kulpa, geure buruari bota behar diogu beti. Euskal Herriko historia, balio du meditazio bat, geure miopia tradizionalerik fabrikaturiko besterik ezintasunez beteta dago.

Bide luze aberatsen bidegurutzetara da gure lur pobrea. Horrek euskal historia dena kondizionatu du, Nafarroako monarka miopoen adina probintzia itsuena, batzuek hala besteak berdin urrun gose. Bide anitz eta desberdinak bait dira itsasoz nahiz lehorrez gurutzatzen gaituztenak, betiko gure tentazioa historian, Bizkaia bide batetik joatea, Gipuzkoa beste nondibait, Lapurdi ez dakit nondik, bakoitza bere aldetik ibiltzea, izan da, urrungo ezkurren ametsetan denek aitaren etxea abandonatuz. Aita bera, zaharrago eta zoroago, beti prest edozein Albaniaren konkistara enbarkatzeko. Ametsak beti urrun eta etxea beti zarpail.

Bagoaz, berriz ere, bakoitza bere bidetik. Berriz ere, Donostiatik Parisera, Iruñeatik Barceloraino autopistaz joan zindezke, baina Tolosatik Lekunberrira bidea oso zaila dago. Gure etxean, inondik ere, bide oso onak dauzkagu beti etxetik ateratzeko, etxe barrukoak, aldiz, mandabide batzuk izatea aski dugu: gure euskalkitxoa, geure Foru amehoratua, geure Estatutua, gure Aldundia nahiago, geure kanpandorrea. Geure kanpandorrea da Euskadi dena eta autentikoa.

Estatutuan, deklaratzeko buruzagi «abertzale» batek, aurrikusia dago Nafarroa eta Euskadi elkartzeko posibilitatea, eta Nafarroak «etorri» nahi badu, ba... Etorri, nora «etorri»?

Ez da arazo semantiko soilak. Martxa honetan berehala «euskaldunon aberria Estatutua da», esan beharko dugu. Edo, agian, dagoeneko horixe esan beharko genuke, eta besterik ez, egia baldin bada, Euskadi autodeterminaturik dagoela. Bidezkoa da Aberri Eguna probintzia bakoitzak etxean ospatzea: probintzianoen eguna.

Berriz ere bideak eramaten gaitu, haize batek bezala. Jausiko da, bai, berriz ere zerurean harria dorre aldamenara.

Joxe Azurmendi

NORK AGINTZEN DU NAFARROAN?

Gizarte egituren azterketa txiki bat

Euskaldun asko harritu egin gara Del Burgok, bere egoskorkeria hain basatia izan arren, beti irabazten duela ikustean. Euskaldun asko harritu egin gara autopistaren sikulusaltsa horren erdian Aizpun agertzen dela jakitean. Edo Huartetarren abenturaren bat entzutean. Euskaldun askok oso gutxi dakigu Nafarroan agintariak nortzuk diren.

Hego Nafarroaren egoera ulertzeko lehenbizi biztanlez eta ekonomiz nola banatua dagoen ezagutu behar dugu. Izan ere, Iruñearen eta merindadeen arteko bereizketa garbi eduki gabe ezin bait da deus ulertu.

Pirinioez bestaldetik Baxenafarroak osatzen duen seigarren merindadea alde batera utzirik, beste bost geratzen zaizkio Nafarroari: Agoitz, Lizarra, Tafalla, Tuter eta Iruñea. **Agoitzaldeak**, Gipuzkoa baino haun-

diagoa izanik, 1900. urtean 48.500 biztanle zituen eta 50.500 besterik ez gaur egun. Baina kontuz: horietatik 15.000 ia Iruñearen auzo den Burlatan bizi dira, eta mende honen hasieran ez zen esistitzen. Biztanlez hustu egin da beraz Agoitzko merindadea.

Lizarrako eskualdeak berriz 1900dik 1979a arte ez du aldaketarik jasan ia: 64.800dik 64.500etara. Tafallak lau mila biztanle eskas bildu ditu mende honen hiru laurdenetan,

40.000tik 43.800etara paseaz. Erribera bai, hazi da. Baina Nafarroa orotara 307.000 biztanletatik 505.000taraino heldu bada, non izan da hazkundera? Iruñeko eskualdean zalantzarik gabe: 106.000tik 276.000taraino heldu bait da. Eta Iruñealdeak Baztaneraino hartzen duela jakinik, laborari herri guzti horiek jendea galdu bait dute... Iruñea eta bere auzoko herriak dira hazi direnak.

«Gero eta txikiagoa —biztanlez esan

nahi dut— den probintzia bateko buru haundia da Iruñea», diosku Patxi Zabaleta abokatuak. «Horretan Arabaren antza puska bat badu Nafarroak, baina hark Gipuzkoa eta Bizkaiarekin harreman haundiagoak ditu».

Nekazaritza gibeleratu eta baserriak hustu

Nafarroan herriak hustu eta hiriburu haunditzean demografia aldatu bada, produzio sektoreetan ere aldaketa sakonak ezagutu dira.

Lehenik langabeen kopuruan. 1980an 12.000 nafartzar zeuden lanik gabe, eta gaur egun aldiz 36.000 dira. Gipuzkoan eta Bizkaian baino bi urte geroago sartu da Nafarroan krisia, eta hori eraikuntza bezalako sektoreetan nabaritu da.

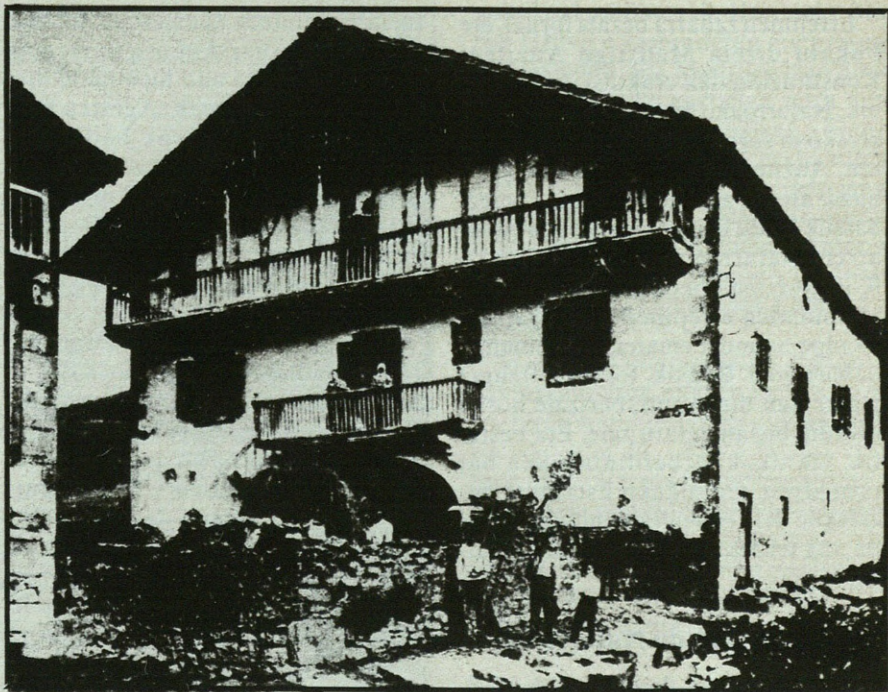
Nafarroa laborantza lur bezala eza-gutzen duen askori irudituko ez bazaio ere, nekazaritza izugarri apaldu da azken urteotan, bai ganadugintzari eta bai laborariei dagokienez. 1953an populazio aktiboaren %53 izatetik %14 izatera pasatu zen 1979an, nahiz eta geroztik, krisiaren eraginez, berriro errekerperatzen ari den.

Industriak bere aldetik populazio aktiboaren %38ri ematen dio lana, eta %41 zerbitzuetan ari zen 1979an. Zifra haundia da zerbitzuena, eta abisatu behar da hor Administralgoarentzat lan egiten dutenak ere sartzen direla, beraz herrietan hori eta beste lanen bat egiten dutenak kopuru horretan kalkulatzeko direla.

Nekazaritza sektorearen beherakada gogor horren eraginez, lurgintzan jarraitu duten laborariak lan molde intentsiboetatik extentsiboetara pasatu dira. Horrela jende gutxiago enplegatu behar dute, baina era berean baliore erantsi gutxiagoko produzioak egiten dira. Bide horretatik hustu dira herriak. Eta bide horretatik azkartu da komunalen edo herrilurren pribatizatzea. bestetik CP; baina Coalición Popularrek hainbeste parlamentario lortzean konturatu da Fraga horien beharrik ez duela.

Komunalen saltzea edo herrien miseria

Nafarroako trajeriari haundienetako bat da herrilurrekin gertatu eta gertatzen dena. Lur sail zabalak zituzten joan den mendera arte Nafarroako

Nekazari gizarteak hondoa jo du azken urteotan.

herriek. Baina piskanaka partikularrak horien jabe egiten joan dira. Udaletxeetan agintzen zuten kazikeak herriari maizter gisa hartzen zizkioten lurak bereganatuz joan ziren, onenak noski, eta Desamortizazioak horretan kalte ederra egin zuen. Elizaren eta udalen lurak saltzeko posibilitatea zabaldu zen, eta edozein kreditu geroztik lurretan ordaintzen zuten herriek. Zer esanik ez Francoren garaian errejistroan izena ipintzearen truke makina batek lur potoloak eskuratu dituela.

Baina herrilurak hainbeste murrizteaz gainera, komunaletako zatirik haundienak gaur egun ez daude nafarren esku. Aralar, Kinto Real, Urbasa, Andia eta La Cuestión mendien jabe goa Espainiako Estatuak dauka. Aezkoakoei bakarrik itzuli zaizkie beren mendiak. Beraz, 20.000 Ha, hau da, Gipuzkoaren lurraldearen erdia haina, Estatuarena da. Eta teorian 30 herriren jabego diren Bardeak beren 41.500 hektareekin harmadari lagatuak daude, milioi baten truke beren basea eduki dezaten.

Amejoramentuak panorama horretan hobekuntza askorik ez du ekarri. Gehienez ere, Santxex de Muniain bezalako batzuek eskatzen dute komunalak dagoen bezala defenditzea, eta aurretik egindako lapurretak ordaintzea ez da ia planteatu ere egiten.

Foruen aitzakia bukatu da azkenean

Nekazari zaharrez eta labore extentsiboen artean hustuz doazen herrietan lehengo gizarte egitura krisian dagoen artean, industria sartu da Nafarroan. Baina berandu sartu da, 60. hamarkadatik aintzinerara esate baterako, eta egitura zaharrek Nafarroan Gipuzkoan baino 60 urte gehiago iraun dute. «Horregatik ez da indartu PNV Nafarroan», dio Patxi Zabaletak, «burgesiaren indarra ahula zen hemen eta horren beharra dute nazionalistek zabaltzeko».

Zutik iraun duten erakunde foralak errejimen zaharrari jarraipena emateko izan dira, lehengo industrializazio maila defenditzeko. Sabino Aranak Bilboko industrializazioaz egiten zutuen juzgu gogorak gogora erazten dizkigu Patxi Zabaletak. «UPNk orain hemen PNVk mende hasieran Bas-kongadetan defenditzen zuena defenditzen du. Baina gizarte eta ekonomia sistema hori bukatu da, Nafarroako nekazari gizarteak jasaten duen krisiak erakusten duen bezala. Horregatik bizi laburra geratzen zaio UPNri; eta horregatik saiatu dira azkenaldi honetako istiluetan nola edo hala Nafarroako gobernuaren jabe izatera iristen».

Errejimen zaharra bezala foruak ere bukatu direla Madrilgo Auzitegi Konstituzionalak erakutsi du garbierik. Nafarroako lehendakaria hautatzerakoan sortu zen kalapitaren ondoren, Auzitegi horrek eman du azken hitza: alegia, autonomiara bide berezi batetik heldu eta izen apartekoa eduki arren, Nafarroa ez dela Espainiako Konstituzioa obeditu beharretik eta autonomien errejimenetik libratzen. «Kolpe haundia ematen die hemengo nabarreroei. Batetik, foralista itxuraz jantzi izan diren antiabertzale horiei ipurdia bistan geratu zaie. Eta bestetik, teknikoki ezberdintasunen bat izan arren, Gernikako Estatutua bezalakoa dela Amejoramentua erakutsi da, eta teknika akats haundiekin gainera».

Nork agintzen du Nafarroan?

Nafarroan gertatzen diren dinamika politikoak ulertzeko ekonomi alde-

tik nork agintzen duen ezagutu behar da. Eta Estatuarekin oso harreman onak dituzten bi edo hiru talde dira Nafarroako nagusiak. Agintea hain kontzentratua egoteak badu bere arrazoina: Nafarroan ekonomi autonomia zaharra delarik, 100 urte daromatza faboreak banatzen Diputazioak. «Orain hasi zarete hori zer den probatzen», diosku irrifarrez Patxi Zabaletak.

Familia urri batzuk lortu dute horrela Diputaziotik pribilegioak banatzea. Adibide bat Urangatarrena da. Beren aurrekoen etsenpluari jarraituz, agintearen zentroetan ageri zaizkigu: anaia bat, Francisco Uranga, Caja Ruraleko zuzendaria da, UTECOko lehendakaria da, eta Falangearen garaian oso aurrera ibili zen. Beste anaia bat Principe de Viana institutoko lehendakaria da. Honen semea berriz, Javier Uranga, Nafarroako Aurrezki Kutxako (CAN) zuzendaria da, eta «Diario de Navarra»ko zuzendaria.

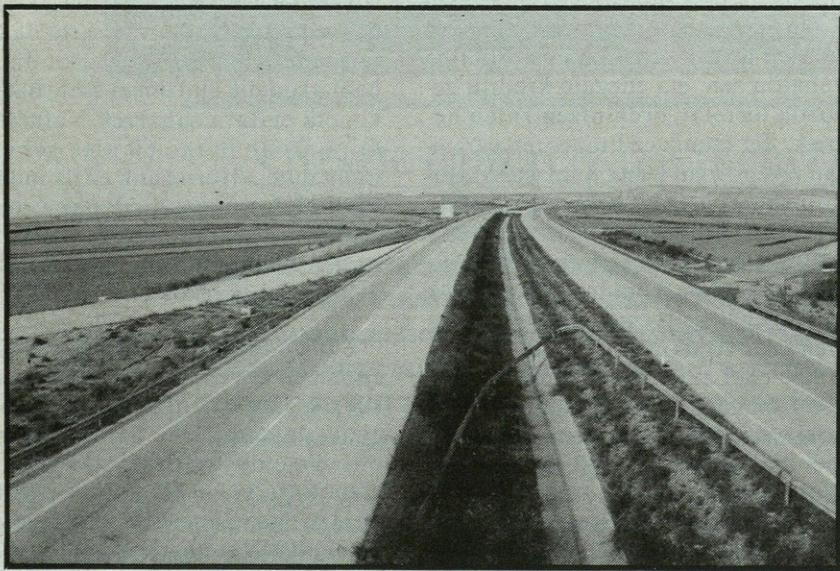
ETA militarren atentatu batetik justu-justu lortu zuen bizirik ateratzea, gorputza bala pilo batez zulaturik.

Aizpun sendiaren sarea ere izugarria da. Aizpundarrak nagusi dira industrian. Horiek kontrolatzen dute gero Banco Centralek irentsi duen Crédito Navarro, Banco de la Vasconia ere bai, orain Banco Popularren taldean dagoena, Imenasa, autopistaren aferra guzti hau sortu duen Audenasa... Huartetarrek dira panorama honetan asko agintzen duten beste familia bat, inolako aurkezpenik behar ez dutenak.

Luzea da Del Burgoren besoa

Aurrezki kutxak, egunkariak, industriak, irratia... denaren jabe klan urri batzuk dira. 1936ko uztailaren 18an noren alde jarri asmatzen jakin zutenek eskuratu zuten etekin ederrik. «El Pensamiento Navarro» egunkariak hainbat gauza argitzen digu: Kar-

Audenasa edo Diputazioaren ustel usaina

100.000 pezeta kostako zaio autopista nafar bakoitzari.

Nafarroako Diputazioak autopista eraikitzeko asmoa agertu zuenean, konkurtso bat zabaldu zen, eskaintzarik onena egiten zuenari obrak emateko. Bi aurkeztu ziren:

— Mas Sardá eta Banco Industrial de Catalunya babesten zuten taldeak

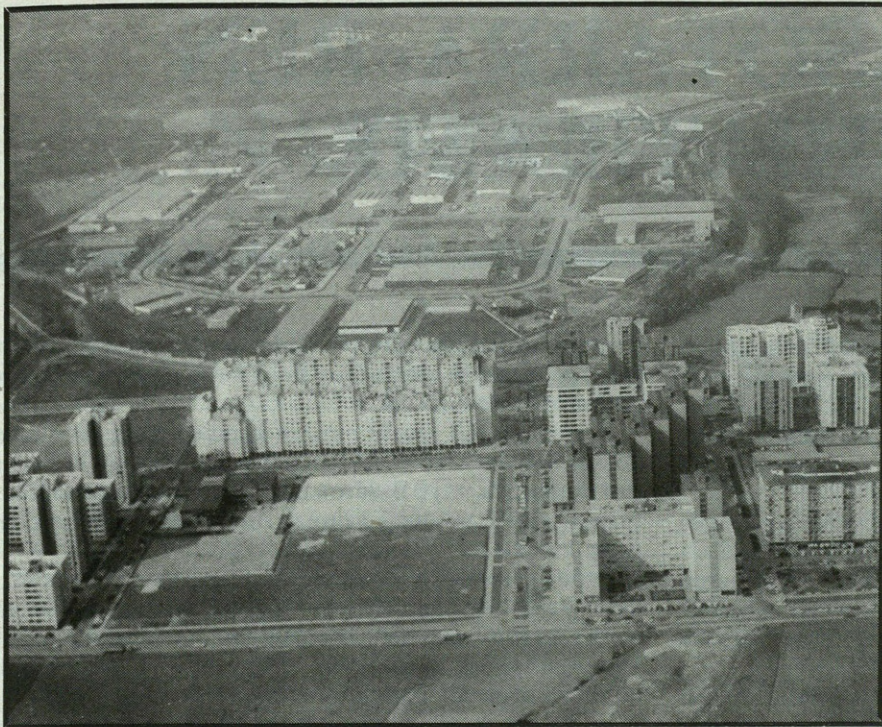
proiektu bat eskaintzen zuen, eta 26 urteko esplotazioa eskatzen.

— Beste talde batek baldintza eskasagoak eskaintzen zituen eta 44 urte-tako konzesioa eskatzen. Hauen atzetik Banco Central, Banco Hispano Americano, Dragados y Construcciones eta Huarte y Cía. zeuden.

Jaime Ignacio Del Burgok egin zuen informean bigarren proposamenak «garantia hobeak zituela» esaten zen. Hala sortu berri zen Audenasa elkarteari eman zitzaion, Rafael Aizpúnek sinatu zuelarik. Eta hortxe zegoen tranpa: Audenasa «Sociedad Anónima» gisa eraiki zen eta ipinitako 5.000 milioien erantzule zen soilik; «garantien» argudioa gezurrezkoa zen.

Obrak egiteko Hudana elkarteak sortu zen, eta oso obra erreza zenez, ia zubirik ere gabe, 15.000 milioitako etekinak egin zituen eta gero elkarteak desagertu egin zen. Eta Audenasak hondoa jo zuen peajeak kobratzetik pipetarako ere ateratzen ez dutelako. Izan ere, autopista beharrezkoa ez zen lekuren bat bazen, hori Irurtzundik Kastejonerako tramoak bait zen.

Hudanarekin sos errexak egin dituzten bankuek Audenasarekin eskuak garbitu dituzte eta orduan Diputazioari gaineratu zaio zama, diputatuak ere aferra horretan tarteko direla. Eta ze zama: 50.000 milioi pezeta. Nafartar bakoitzeko 100.000 pezeta.

Industriak aurrerakada gogorra egin du 1964tik aurrera.

listena zen egunkari hau gerra ondian Bilboko «El Liberal» eguneroko sozialistaren makinariak aberastu zuen errejimenak, eta gero denboraren buruan esku pribatuetara pasatzea lortu zuten. Beste hainbeste gertatu zen «Radio Requeté» iratiarekin.

Kazikismoak sare eder bat osatu du Nafarroan zehar, eta hauteskunde garaian hori frogatzea ez da batere zaila, oraindik ere. Baina Patxi Zabaletaren ustez kazikismoaren garairik onenak pasatuak dira. «Ekonomi aldaketa sakonaren ondorioz Iruñeak gero eta pisu haundiagoa du probintziaren barruan, industria sektoreak asko hazi dira, eta komunikabideek beste indar bat hartu dute. Jauntxokeria zaharra atzeraka doa, baina talde ekonomikoek hor jarraitzen dute, askotan sendiak dira, eta ekonomian bezala politikan ere kontrariorik gabe agintzen dute».

Sistema hori atzeraka joanen da agian, baina oraindik ere egunerokoa da Nafarroan. Aezkoako mendiak administratzeko lehendakaria hautatzerakoan gertatu dena gogora ekartzen zigu Patxi Zabaletak. Abaurrepeako alkatearekin zituen itxaropen haundiak PNVk, eta beren konfidantzazko gizonak zer egingo eta Del Burgorengana jo zuen; trukean, Del Burgok bere alaba Diputazioan

sartu zion. Nafarroako azken muturreraino heltzen bait da Del Burgoren eskua.

Madrildik abiatzen dira navarristen bideak

Navarristek ematen duten irudi autonomizalea ordea azaleko zerbait besterik ez da. Azken finean estatu mailako elkarteak eta multinazionalak dira hemen ere hariak mugitzen dituztenak. Nafarroako autopista famatuarekin AUDENASak erakutsi duena izugarria da. «Eta AUDENASarena oso eskandalosoa izan delako. Baina aspalditik gertatzen dira hemen holakoak. Crédito Navarro eta Banco de la Vasconia, Popular eta Centralari saldu zizkieten, baina finantza aldetik ondo zebiltzen momentuan. Nafarren aurrezkiak kanpotarrei erregalatu zaizkie, diru autonomia saldu da merke merke. Begira ezazu banku horietako zuzendariak nortzuk diren. Hori bai, gero kalera begira foruak Estatua baino aurreragotik daudela oihukatu ko dizute».

Ekonomi aldetik bezala politikan ere Madrilekin oso lotua dago Iruñeko klase politikoa. Madrilén hain ezaguna den «Comisión de Navarros en Madrid» hori benetan inportantea da. Frankismo garaian karrera egin duen

nafar ugari da Madrilén, abokatuak, politikoak, militarrek. Horietako batzuk UPNren zerrendetan ere presentatu izan dira. Eta Madrilén izan diren operazio politiko guztietan sartu dute eskua nafarrek. Garai batean «Frente Navarro Independiente» eratu zuten, esaten denez Gutiérrez Mellado jeneralaren babesarekin. Suarezen operazioan zer esanik ez. Aizpunek Antonio Garrigues Walker zenaren laguntza omen zuen, eta Del Burgok Fernandez Ordoñezena.

Maurizio Oliteren ustez, eskuinak navarrismoaren etiketa erabili-badu UCDren hondamendia aurrez ikusi zuelako izan da. «Baina Fragak ezin zuen utzi Nafarroa orain bere alderdia gabe. Hala presentatu ziren alde batek UPN eta bestetik CP; baina Coalición Popularrek hainbeste parlamentario lortzean konturatu da Fraga horien beharrik ez duela».

Eta sozialistoak heldu ziren

Estatu mailako fenomenoarekin batera PSOEek Nafarroan ere erresutatatu onak atera ditu. Erriberan da indartsuena PSOE, eta bere barruan betiko militanteek eta UCDtik pasatakoek nahaste-borraste bat egiten dutela esan daiteke. «Baina inbentu apropos bat asmatu dute», aitoritzen digu Maurizio Olitek, «Udal Federazioa. Diputazioak udalei zerbitzuak eskaintzeko duen zerbitzuaren alboan, paraleloki, federazio hori sortu dute, eta askotan Diputazioan egiten dituzten hankasartze eta trapitxeoak udalen Federazioaren bidez egiten dituzten kexuekin estaltzen dituzte. Behar bada azken aldian gure herritarrak konturatzen hasiak izango dira zein inoperanteak diren sozialistak, eskuindarrengandik zein gutxi bereizten diren».

PSOEri eta eskuin espainolari botoa ematen dion populu nafarra konturatuko den ala ez geroak aginduko du. Baina geroa etorkizun dagoen bitartean, aurrera darrai Nafarroaren hondamendiak. Herrilurak berreskuratzeke martxa kaxkarra ikusten da, herrialdearen militarizazioa gero eta haundiagoa da (Belagoa, Bardeak, Carrascalgo kanpamendua, Urbasa...), erregadio plan egiazko bati ez zaio ekiten, euskarak ez du beste hogeitun urte irauteko itxurarik... eta nafar gazteek Zaragozara joan behar dute unibertsitatara. ●

«BIDASOTARRA»REN LEHIATILATIK

Mikel TABERNA KAPI

Esaten dit ARGItsu batek folio t'erdia bete dezadan geure Nafarroaz, nafarra naizelako aitzaki erraxaz baliatuz. Ezezagun omen da gainerako euskaldunontzat lur puxka hau xe, eta ezagutarazi behar omen guk. Sakea errestatzen saiatuko naiz, eta beldur naizen pilota txapa azpira joanen ote den.

Jakin ezak lagun, hasteko, Nafarroa ezagutzeko egiazko ahalegina egin behar izaten dela. Ez dela nolanahi ezagutzen ahal, alegia. Ni neroni behinipehin oraintxe hasi berria naiz, dakidana gehi asmatzen dudana, nolabait hemengo nondik norakoak zein diren itxuratzen. Herri sakabanatua baita hau, eta ondorioz edo, bariatu eta koloretsua.

Alde batetik, zuei zeunarekin gertatuko zaizuen bezalaxe, eskolak eta komunikabideak gogotik saiatu dira geure herriaz ahalik eta eta gauza guttien jakin dezagun. Baina, horretaz gainera, gurea zuenak baino pixka bat haundixea goa da (ze uste zenuten ba!), elkarren arteko ezagupen ttikia dugu oso, eta herri bereko kide garellla aitortu behar izatea nahiko sinesgaitza egiten zaigu batzutan.

Horrelako zerbait suertatu zitzaidan niri «Bidasotarra» gaur zahar hartan ron-ron anaiari bisita egitera Xabierko monastegiraino joan ginen lehenbiziko egunean. Ez nuen ezta xorabiatzeko astirik izan. Xoramena bai baina bertze gisakoa, lehiatila haren kontra sudurra itsatsirik ahozabalik, «hau duk hau lur arraro eta diferentea!» nere baitan pentsatzen nuenean. Egia erran pobrezi eta mixeria itxura hartu nion, neure ezjakintasunean, lur hari (honi). Belate pasatuz gero berdea ez baitzen hain berde (edo niri ala iruditzen) eta kolore horiaren eta lur egarrituaren (lur arrailduak ikusten bainituen) erreinura sartu nintzela iduritu zitzaidan.

Lurralde koloreanitz den gisa berean bertako jendeak ere halakoak gara. Zenbait gauzatan antzekoak izanagatik bertze aunitzetan nahiko pentsaera eta jarrera desberdinak agertzen ditugu. Eta, bertzeak bertze, konflikto bat dugu tartean: euskal arazoarena, euskal sentimenduarena. Hori dela eta ba dira sektore aurrez-aurre aktiboki kontrajarriak eta bertzeak tolerante edo bateratzaileagoak. Laxabide gaitzeko korapiloa dugu horixe.

Bertzalde heri propioaren ezezagupen horrek ikaragarriko sinplifikazioetara eramaten du bertako jendea (zuek ere horretan behin baino gehiagotan ez ote zareten erori ari naiz pentsatzen), «horiek moroak dituk» edota «esos son vascos» aditzen ahal dira gaurregun oraindik zainetan odol berbera daramaten aunitzen ahoetatik. Nafarroa (eta Nafarroa ez dena ere) deskubritu gabea daukagu nafar gehienek. Baztan-Bidasoaldea, Erribera, Pirineoaldea, Iruñerria, Lizarraldea, Sakana... etabarrak nahiko harremangune itxiak gertatzen baitira zenbaitetan, edo bertzela kanporantzako proiektzioak dituzte, eta horrela erran liteke,

paradoxikoki, nafar askorentzat Iruñea hagitz urruti gelditzen den hiriburu sinbolikoa dela, bertze probintziatarat aisago ixurtzen direlarik.

Ni ere noizpait abiatu nintzen kapitalera eta herritarrez beterik dagoen hartan, eta haien bidez gehienbat, hasi nintzen ezagutzen, nere Bidasoa ezagutarazten nuen aldi berean, oraindik neretzako ilunak diren xokoak dituen sorpresa-kutxa hau.

Orduz geroztik bederatziren bat urte pasa eta oraintxe hasia naiz laketzen nolabait hemen, baina ez dut uste sekula iruñearra sentituko naizenik. Hemengo euskaldungoaren baitan murgildu nintzen etorri bezain abudo eta hartaz erranen ditizuet bizpahiru hitz akabo erran baino lehen.

Euskaldun mordoxka bizi omen gara Iruñean, hagitz gutti agerian ordea. Iceberg batekin nolabaiteko antza izan lezake fenomeno honek. Batzuk gordeak («Satorzuloan»), herri euskaldunetatiko adineko jendea izanen litzateke hau. Ni sobera harritzen ez nauen joera defentsiboa (intolerantzia eta errepresioak eragina), euskara etxean zikoratzera eta, zenbait kasutan, galtzera behartu duena.

Bertze aldetik hortxe dugu ikastola eta gau-eskolen mundutxoa. Horretan dantzaerazten dut nik nere gorputz liraina. Nahiko mundu mugatua bertzalde. Irakasle-ikasleak baikara hemengo gehienak, eta euskara izaten dugu gai obsesiboa. Hesparru estu hori zabalagotu eta idekitzea da saltsa honetan gabilztan zenbaiton xedea.

Galsoro honetan geure zorroak hornitzen ditugun xoxo-biligarrook badugu, halaber, geure tragedia ttikia. Horren izena lotsa edo konplexua edo nik zer dakit nola arraio erraiten zaion hori. Konplexu nabarmena euskaldun bezala geure gauzak egiteko bertze euskaldunen aintzinean. Hitz-totelka hasiko gatzazikzue eta gureak ez duela deustarako balio eta gisa horretan, hameka urteko muttiko zozaoren antzera, matelak gorriturik. Ikaragarriko emaitza espero ez daitekeen arren, ez ditugu, ezta urbildu ere, kolektibo honek gertatzen eman beharko lituzkeen idazle eta gainerako sortzaile mota guztien guztieneko kopuruak betetzen. Eta horrela gaudezi!

Uste dut folio t'erdia bete dudala eta aldi berean ez dudala apenas deus erran Nafarroa eta nafarrez. Dena den argitaratuko didazue «nafar gixajo batek idatzi duenez...», hori baita kontatu ez dudana bertzea: zuen gureganako «aitata-suna». Zenbait ipuin fantastikoak kontatzen ditu hori dela eta. Konparazio batera dōhainik eta primeran bazkaltzearena ez dakit nongo batzokijan, eta gisa berekoak... baina ez naiz sobera arituko honetaz ze bertzela konturatzen ahal bait zarete eta akabatzen ahal zaigu txoltoa. Ez, ez dizuet gauza aunitzik kontatu gureaz, ezinak zenbait eta nahi ez ditudan bertzeak, baina zatozte, zatozte Nafarroara, «pasaixte, pasaixte, zerbait hartukouze!».

NAFARROA ARDATZ

TXILLARDEGI

Aurten berriro ere, indar abertzaleek **ABERRI EGUNA** Iruñean ospatzea erabaki dute. Eta ongi idatzita dago aurrekoa; sigla abertzaleak eta indar abertzaleak, zoritxarrez, ez bait dira gaur gauza bera.

Iruñera bilduko gara, beraz, Euskal Herriaren **nazio**-eskubideak ozenki aldarrikatzekotan; eta, beraz, autodeterminatzeko eta askatzeko geure eskubide sakratuak gogoraziko dizkiegu bertakoei eta kanpokoei.

Batzuk «Euskadi» hitza lardaskatzeko lotsarik izan ez badute; eta Euskal Estatu Askatua izendatzeko asmatu zen berba, Nafarroa gabeko «hirurac bat» mainguari erasteko trabarik senditu ez badute, guk bai, guk badugu; eta Iruñeara bilduko gara, «vascongadismo» ustelean harrapatuko ez gaituztela berriz zin egitera.

«Damuak garaiz» dio atsotitzak. Eta egia da. XIX. mendebukaera hura, euskal karlismoaren ondoko deskalabroarena urrun gelditu zaigu. Alferrik da kexatzea.

Garbi ikusi zuen Arana-Goirik Euskadi España ez dena; eta Euskal Herriarentzako soluzio-bide bakarra **ASKATA-SUNETIK** pasatzen dena.

Arana-Goirik, ordea, gaizki planteiatu zuen askatasun horretarantzko ibilbidea. Mende askotan barrena, **Nafarroa** izan da Euskal Herriak ezagutu eta antolatu duen Estatu bakarra. Eta, beraz, «Euskadi» hitz berri hori sobera zen. Orain beranduegi da ehun urte ezabatzeko.

Baina euskal **abertzaletasunaren muina** hauxe besterik ez zen (eta ez da) funtsean: **Nafarroa piztea**. Nazio-odol gisa euskara gure herriaren mintzabide bihurtuz, eta «**lingua navarrorum**» delakoa zuzpertuz beraz; eta Nafarroa berri horretarako hiriburutzat, jakina, lehen bezala, **Iruñea** hautatuz.

Seigarren merindadearen kontzientzia oraindik bizirik egonik, Nafarroa-Behereko Garazi-Amikuze eskualde Ipartarrak, frantses administrazioaren menpean dagoenez gero, besterik gabe desager-eraziko zuen gure arazoaren «españolotasuna» (printzipioen mailan bederen).

Ez zuen Arana-Goirik hau ulertu. Guk bai. Eta ia-ia gure arazo nagusia honela aurkez liteke: nola egin gaur, berriro ere Nafarroak eta nafartarrek euskal komunitatearen erremalak har ditzaten?

Zeren eta:

Nafarroa **puskatua** baita: Baxenabarra batetik, Hego-Nafarroa bestetik.

Nafarroa **muriztu** baita; herri baskoniko guztien gidariak, bortxaren ondorioz ebatsitako eskualde pilo bat galdu bait du: Errioxa, Okamendieta, Bureba, Onsella, Sobrarbe, Ribagorza, Biarno bera.

Nafarroa **hustua** bait da; eta lehen bai demografiaz eta bai ekonomiaz gure nazioaren erdi baino gehiago zena, laurdena, are hamarrena ere bihurtu bait da; Ipar-Ekialdeko eskualde jendegabetuetan nabarmenki ikus daitekeenez.

Nafarroa **lapurtua** izan baita; Erriberan eta Iruñean bereziki ageri diren klase-zatiketak eta jauntxoaren madrilekeriak lotsagabeki argitzen dutenez.

Nafarroa **erdaldundu** bait da; ezin sinetsia bait da gaur, ehun urte beranduago, A. Kanpion-ek bere «Gramatika»n oraindik ere euskararen erabiltzaile aipatzen zituen herriak: Ibiriku, Estenoz, Obanos, Gares, Tirapu, Uterga, Legarda, Unzue, Barasoain, Garinoain, Olleta.

Nafarroa **gezurtaratua** izan bait da bere kondairari buruz: «el origen fundamental, y donde radica la fuerza de la resistencia armada de la provincia, procede, no del entusiasmo en favor de Don Carlos, sino del ardiente afán de conservar sus fueros» (Miraflores); eta batzuren plana hau bait zen: «alzar a Zumalacarreui con la corona de Navarra, y hacerlo Rey de los vascos» (Manuel Lasalla), gipuzkoar generalak honelakorik onartu ez bazuen ere.

Nafarroa, hitz batez, **alienatua** bait da erabat: «Nabarra va cada día siendo menos baska, y cada día menos nabarra. La ley de degenerescencia es doble: la una vacía el contenido basko, la otra el contenido nabarro; esta segunda ley opera con mayor lentitud que la otra. A los patriotas les toca tomar a pechos la noble empresa de abolirlas y abrogarlas» (Kanpion).

Baina Nafarroa **dugu abertzaletasunaren ardatzat**.

Eta horregatik beragatik, Iruñera joango gara datorren 25ean. Eta geure indar guztiez errepikatuko dugu kale horietan barrena geure helburu laukoitza: Gora Nafarroa askatua, batua, sozialista eta euskalduna!.

ARGIA.— Erriberako abertzaleok hain historia laburra izatearen mar-
kak seguru dituzuela.

ERRIBERAKOAK.— Data esan-
guratsu bat emanen dizugu: 1978an
erori zen Erribera aldean lehendabi-
zikoz komando bat. Ba hala ere
1982ko urriko hauteskundeak arte ez
da sekula erakundeketa finkorik izan
Erriberako ezker abertzalearen bai-
tan. Baina sentimendu euskaldunak
lehendik ere errotuak dira egon he-
men. Oso ezagunak dira, adibidez,
«Monteagudoko koplak»: Joselico
Jarautek jarriak dira. Jaraute hau
Monteagudokoa zen, laborari bat,
hango markesak esplotatzen zuen
langile bat, eta koplak horiek «Gama-
zada» garaian jarri zituen.

A.— Baina hemen ere biziko zeni-
tuzten Franco hil ondorengo urteeta-
ko euforaldi haiek. Ororbiako zelaie-
tan bukatu zen «Askatasunaren Ibilal-
dia» dugu gogoan, milaka lagun,
1977ko indultoaren ondoren urrutira
bialdutakoak Monzonekin, eta ORT-
koak beren bandera haundi haiekin...

E.— Bai, zapalketa jasan zuten guz-
tiek bultzatzen zioten nolabait Fran-
coren aurka zerbait egiten zuen edo-
nori. Baina erreformak ez du kupida-
rik izan eta axaleko sentimentu guz-
tiak jan ditu. Garairik astinduenetan
ere, ORTk eta EMKk indarra zuten
garaietan ere, mugimendua ez zen
justuki abertzalea. Ikurriña eta eus-
kara sinbolo gisa erabiltzen ziren,
baina ez zen abertzaletasuna.

Baina lehenago aipatzen genituen
sentimendu euskaldunetara itzuliz,
esan beharra dago euskal kulturaren
azterna guztiak suntsitzen saiatu di-
rela eskuindarrak. Hala ere, eskuina-
ren jokua oso berezia izan da Erribe-
ran: beti gehiago famatu da Madrile
foralitatea baino.

A.— Guri beti iruditu zaigu foralita-
tea neurritz gain balioztatzean zetzala
jokua.

E.— Ekonomian bezala nabari da
beste gauzetan ere sinistarazi nahi di-
gutela Nafarroa Tafallatik gora dela.
Obra publikoekin gertatzen dena ka-
su baterako: edozein obra egiteko Es-
tatuaren ehuneko 30 sartu eraziko
dute nondik edo handik, nahiz eta ge-
ro beste bidetik gauzak garestitu. Es-
painiari esker bizi garela sinistarazi
nahi digute.

Komunikabideekin egiten duten
jokuak erakusten du nola nahi gai-
tuzten beste nafarregandik berezi.

Iruñeko irratirik ez da hartzen hemen,
eta Aragoi eta Errioxako guztiak bai
aldiz, Telenavarrarik ezin dugu ikusi.
Ez dizut ezer esaten Baskongadetako
komunikabideez.

A.— Hutsetik hastea gogorra izan
behar du. Zail egiten da imajinatzea,
beti inguruan abertzaletasun zerbait
ezagutu dugun gazteontzat bederen,
nola landu daitekeen holako eremu
bat.

E.— 36a aurretik ere abertzale
agertu zirenak izan ziren, oraingo
zenbait militanteren gurasoak nazio-
nalistak ziren gerra garaian, Baina
Francok masakrea nonbait egin ba-
zuen hemen egin zuen. Hurrengo
saioa orain urte gutxi eman zen,
1977an «Nafarroa Batua» kandidatu-
ra prestatu zutenek hemengo herrie-
tan zenbait hitzaldi eman zutenean.
Pedro Larunbe, Bueno Asin, Alfaro
eta horiek hemendik ibili ziren.

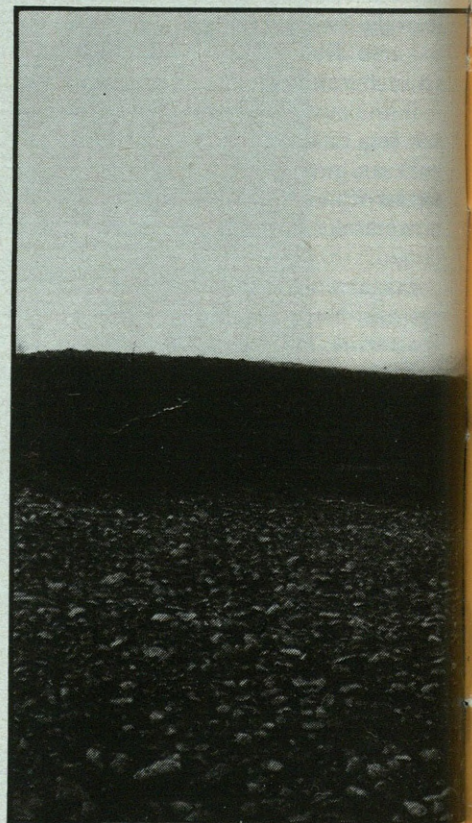
Beste herri batzutan berriz Euska-
diko Ezkerrakoak ibili ziren. PNV ere

*«Gerratean
afusilatutakoen
hezurrak aurkitu
eta ohorez
lurperatzeko
zabaldu zen
mugimenduarekin
indar polita hartu
zuten PSOEkoek»*

Juan Manuel Jimenez

ERRIB ABERT BAKAR

**Lur zabalak dira Erri-
Gipuzkoako herri txiki bate-
bezain irekiak dira erribera-
bai euskararik entzun ez da-
erosioak desitxuratutako m-
an badirudi Erribera ez dela
esanik ez euskal kult-
baskongadoontzat, Errioxare-
dugun muga besterik ez ba-
Erriberako abertzaleak, e-
politikoan. Herri Batasuna
solaskide: Juan Manuel Jim-
sartutako gizona, eta Justo**

Bardeak basoz beteak ziren orain dela bi mende...

KOXKA

8

Apirilak 21 - maiatzak 4

ARGIaren gehigarria

HOR DAGO KOXKA!

Euskara gora, euskara behera

GOGOAN daukagu oraindik hauteskunde aurretik **Tasio Erkizia**, **Inaxio Agirre**, **Itziar Aizpurua** eta **Joxe Ramon Etxebarria** prentsaurreko batean agertu zireneko hura. «Egin» en jaso zuten eta irakurri ahal izan genuen egoera larri baten ispilu bezala: egoera larria delako alde batetik, eta beraien eskeintza eskas xamarra zelako bestetik.

Garai horretan «**Deia**» irakurtzeko aukera ere izan genuen. Beste zenbait gauzaren artean **Nerea Azurmendiren** erreportaia-eritzi artikulo bat agertu zen; gaia: badaukagu telebista, badugu irratia, orkestra sinfonikoa ere bai... Dena ondo doa.

Orain dela egun batzuk ordea, Bilboko Iruña kafetariak banatzen dituen sari literarioak direla eta, zenbait artikulu agertu da prentsan. Penagarria da «**Deia**» n nola jaso izan den berri hori. Dena ondo dagoela zioen **Nerea Azurmendi** horren artikuluak, hasteko, gaizki montatua dago. Hau da, parrafo baten ondoren ez dator etorri beharko lukeenak. Bigarren, hiru argazki agertzen dira: **Federico Krutwigena**, argazki-oin bezala **Endrike Knörr**, jartzen duelarik, **Jose Maria Satrustegirena**. **Federiko Krutwig** balitz bezala, eta **Endrike Knörr** **Jose Maria Satrustegi** dela esanez. Aberrazio bat. Ondo goazela esan eta euskaraz agertutako guztia gaizki egon. Lotsagarria.

Halaz eta guztiz ere lotsagarriena **Endrike Knörr**ek sariengintza egindako mahai-inguruan esandakoa: euskal literatura, euskaraz, frantsesez ala gaztelaraz idatzitakoa izan daitekeela alegia.

Pentsa non gauden!

Jose Ignacio ERREMENTERIA

A ZE PERLA!

Haserretu dira espainolak

ESPAINOLEK ba omen dute inferioritate konplexua frantseserik, baina euskaldunok ezin geneza-keen pentsa horrelako extremotara iritsi zitekeenik. Nonbait, Euskal Herrian dabilzan «gaizto» guztiak «babe» eta «defendatzeaz» aparte, eta «Europako Merkatu Bateratuan sartzen ez uzteaz gain, orain «espainolen» aurkako ofentsiba batetara pasa omen dira.

Espainia da munduko zilborrala! —Inork ahazturik baldin bazuen ere! Eta Espainia da Europa guztiko Estaturik miresgarriena. Eta noski, denak enbiri atakatu besterik ez dute egiten. Baina iritsi zaie bere garaia eta «La gamba Justiciera»k, espainol guztien sentimendua jasorik, «desagrabio» bat burutu, espreski honetarako argitaratu duen aldizkaritxo honetan.

Frantsesena bukatzen zaienean, ez al gara gu izango hurrengo alearen protagonistak?

BEGIOKER

non-zer

- II Gomendatzen dizugu
- III ETBko programazioa
- IV ETBko berriak
- V eta kritikak
- VI Irratia
- VII Igarri, ibili eta jan
- VIII Denbora pasan

Suerte ona izan, Jokin

ZIKLISMO denboraldia hasi denarekin batera, Euskal herriko erripideek kolore eta elastiko berri bat dastatu dute profesional alorrean: «Orbea» taldearena.

Talde gazte honek, beste edozeinek bezala badiu bere ziklistarik nagusienak eta noski Peio Ruiz Cabestany eta Jokin Mujika, oraingoz gainera ordena horretan. Halere eta gaurkoan, agian gazteena delakoan gure orrialde hauetara Jokin Mujika dakargu.

Urte asko pasatu dira nahiz eta gaztea izan lehen bizikleta hartu zuenetik eta garai bateko urrutiko amets haiek hurbildu dira eta mutila profesionaldu egin zaigu. Ezin esan hasiera erreza egokitu zaionik, etsaiek ere handiak izan bait ditu eta korritutako probak ere debut batetarako kontutan edukitzeak dira. Bizikletari gogorra, mendiko etapak gustokoak dituelarik, oraindik ere badu zer erakutsia eta sufritu beharra. Euskal herriko itzulian 13. postua eskuratu du eta nahiz eta zenbakia ez izan aproposena bere sorterrian hasi eta bukatu den lasterketan lortzeko, seguru gaude gustokoa duela. Hil honen 17an hasiko den Espainiako Itzulian berriro errepidetako monstruekin neurtzeko aukera du. Suerte ona, Jokin; suerte ona «Orbea».

Iñaki ELORTZA

AHAL BADUZU JOAN ZAITEZ

«Entre nosotras» izen ezin horteroagoaz berbataiatu duten Diane Kuryzen pelikula ikustatzera. Antzezleen lana (Guy Marchand, Miou-Miou eta Isabelle Huppert) zoragarria izateaz gain istorioak ikutuko zaitu; pelikula bukatu eta segituan alde batera utzi behar dira filme feminista bat denaren zurrumurruak. Zer esan bila abiatuz gero topikoak besterik ez zaizkizu ahoratuko: «Bizitza bera bezalakoa...» dela, adibidez. Ez zaizu damutuko joatea.

AHAL BADUZU ERE EZ ZAITEZ JOAN

«Tender Mercies» filma ikustatzera. Gaztelera «Gracias y Favores» ipini diote izenburutzat, baina grazia eta fabore gutxi egingo dizu delako filma hori ikusten arratsaldean galtzen baduzu. «Oscar» banaketa dela eta, zenbaiti nominazioa eman aurkezpene txartel hori ona izateko nahikoa balitz bezala sekulako bodrioak saltzen dituzte. Bakerada negartsuak, ikuslearen hunkipena baizik bilatzen ez dutenak. Gisa horretako filmeak hobe begiratu gabe pasatzen uztea.

ARABAKO PATROIA

San Prudentzioko jaiak Gasteizen

San Prudentzio Arabako patroia da, gauza jakina den bezala. Eta patroiairen omenez egiten diren festa sonatuenak kapitalekoak dira, dudarik gabe. Bai, Gasteizen kontzentratzen dira ospakizun nagusiak, hilaren hirugarren astetik hasita eta 29a arte. Halere, San Prudentzio justu-justu 28an da.

Gasteizen ospatuko diren guztien artean geuk hemen bat nabarmendu eta gomendatuko dizugu: apirilaren 29 eta 30ean izango den Musika Gaztezo I. Monstra eta bertan hamar musika-taldek hartuko dute parte. Jakina, musika-talde horiek «heavy» eta «pop-rock» jotzen dutenetakoak dira, eta kantaldiak Plaza Berrian eta Molinuevoko Parkean izango dira. Azkenik, honela banatu dituzte taldeak: 29an, «T-34», «Piruleta», «Harlem», «Osiris»; eta 30an, «Poperos», «Segundo Banana», «Naiko», «Corazón de Limón», «Drums» eta «Antártida». Enfin, musika modernoa Gasteizen. Ziur aski dena erderaz baina musika gozatzek ere berea izango du.

AKUILUZ ERAGINEZ

Idi-dema tradizionalak Gatikan

Idi-probetako zirkuito bizkaitarra Gatikara iritsiko da aste honetan eta 25ean hasita eta beste bost egun gehiagotan zehar izena emango duten idi guztiek lehiatzeko aukera izango dute. Gogoan hartu behar dugu apirilaren 25a San Marcos eguna dela eta horrexegatik aukeratu dutela (aurreko 44 edizioetan legez) Gatikakoek egun horretanxte hastea.

Nahiko sari inportanteak daude (gehiena kobratzen duenak 100.000 pzt. kobratuko du) eta horrek imajinaerazten digu apuntatuko diren idi-pareen kopurua nahiko haundia izango dela. Egunak zehazki zeintzu diren esatea falta zaigu, hori bai: apirilaren 25, 27, 28, 29 eta 30 eta maiatzaren 1a.

NAFARRAK BILKURAN

Apirilaren 29an, «Nafarroaren Eguna» Baigorriin

Apirilaren 29an, igandeaz, Nafarroa Behereko Baigorriin «Nafarroa Eguna» izango da. Mugaz banaturik dauden nafarrek aukera aparta izango dute elkarren artean biltzeko, eta orri hauetatik gomendatzen diegu nafarrei eta nafar ez direnei ere bertara joan eta antolatutako ekintzetan parte har dezaten.

Egun honen antolatzaileak «Basaizea» izeneko elkarteak dugu, Baigorri inguruko abertzaleak biltzen dituen elkarteak, hain zuzen.

Horrezaz gain, eta eguna bera baino astebete lehenago kultur astea izango da. lurralde hauetan jendea gehien kezkatzen dituzten gaiak hartu dituzte kultur aste honetarako: langabezia, euskara, frantsesaren eraginez nortasunaren galtzea, presoak, emigrazioa, errefuxiatu politikoak, e.a.

Azkenik, aipatuko dugu Nafarroako sei merinda-deetako dantza taldeak bilduko direla Baigorriin apirilaren 29 horretan eta beraz giroa bederen ziurtatua dago.

JUDEOTAR NAFARRAK

Tuteran, Judeotarrei Buruzko I. Astea

Apirilaren 23an hasi zen eta apirilaren 29an bukatuko da Ikerketa Sefardien I. Astea, Erriberako Tuteran ospatu beharrekoak. Izan ere, judeotarrek Nafarroan zein eragin izan zuten eta zein aztarna utzi duten aztertzea izango da aste honetan zehar sakonki ikertu nahi izango den gaia.

Aste honek bere goren-gopuntua azkeneko egunean (hau da, igandean) bilduko diren ekintzekin emango dena izango da, ondoko gauza guzti hauek izango bait dira bertan: goizeko 10etan, meza eku-nemikoa; 11,30tan Fernando Díaz Estebanek hitzaldi bat emango du Tuterakoa bertakoa zen Abraham Ibn Ezra poetari buruz; 12,30tan klausura izango da Benjamin de Tudelari dedikatutako monumento bat inauguratuz.

aste honetakoa

21 **apirilak** 17,30: Aurkezpena. 18,32: Saski-Baloia, gazte mailan «Euskadi-Frantzia» (zuzenean). 18,45: Nire bi hankako laguna eta biok (marrazki bizidunak). 18,55: Aster-coteko Kanpaiak (telefilmea). 19,45: Meza Berria: «Pakea Lurrean», Migel Mari Azpiazuren eleizako kantak. Azkoitiako parrokiako abesbatzak. 20,30: Jai Egun (informatiboa). 20,30: *Ebanjelioa Mateoren Arabera*. P.P. Passolini. 22,50: Amaiera.

22 **apirilak** 18,30: Aurkezpena. 18,32: Herkuloideak (marrazki bizidunak) 7. kapituluak. 19,00: Maya (telesaila) 18. kapituluak. 19,50: Ernel Muga (Telesaila) 3. kapituluak. 20,15: **igandea** Iparraldetik (Erreportaia). 20,30: Jai Egun (Albistegia). 20,45: Zirkua. 21,25: Profesionalak (Telesaila) 16. kapituluak. 22,15: Kirolez-Kirol 23,00: Amaiera.

23 **apirilak** 18,30: Aurkezpena. 18,32: *Kattie* (telefilmea) 19,30: King-Kong (marrazki bizidunak) 6. kapituluak. 20,00: Bostak (telesaila) 18. kapituluak. 20,30: Gaur Egun (informatiboa). 21,00: Zazpitaraua (asteko programazioaren berri). 21,30: Kirolez-kirol. 21,50: Dallas (telesaila) 19. kapituluak. 22,40: Gabon (informatiboa). 22,50: Amaiera.

24 **apirilak** 14,00: Aurkezpena. 14,02: King-Kong (marrazki bizidunak) 6. kapituluak. 14,30: Teleberri (informatiboa). 15,00: Musikaldia. 15,10: *Dibortzio zoroa* (telesaila) 1. kapituluak. 15,45: Amaiera. 19,30: Aurkezpena. 19,32: Dotakon (marrazki bizidunak) 15. kapituluak. 20,00: Gaztetandik. 20,30: Gaur Egun (informatiboa). 21,00: Aita bedetinka nazazu (telesail komikoa) 19. kapituluak. 21,30: Mahai ingurua. 22,45: Gabon (informatiboa). 23,00: Amaiera.

25 **apirilak** 14,00: Aurkezpena. 14,02: Dotakon (marrazki bizidunak) 15. kapituluak. 14,30: Teleberri (informatiboa). 15,00: Musikaldia. 15,10: *Dibortzio zoroa* (telesaila) 2. kapituluak. 15,45: Amaiera. 19,30: Aurkezpena. 19,32: Barazki sorta (telepanpinak) 19. kapituluak. 19,48: Klopka Gaztelua (telepanpinak) 19. kapituluak. 20,00: Zaldiketa Eskola (telesaila) 5. kapituluak. 20,30: Gaur Egun (informatiboa). 21,00: Zopa Haundi. 21,30: Arra izateko borroka (dokumentala) Horizont 6. kapituluak. 22,20: Musikaldia. 22,40: Gabon (informatiboa). 22,50: Amaiera.

26 **apirilak** 14,00: Aurkezpena. 14,02: Barazki sorta (telepanpinak) 19. kapituluak. 14,19: Klopka Gaztelua (telepanpinak) 19. kapituluak. 14,30: Teleberri (informatiboa). 15,00: Musikaldia. 15,10: *Dibortzio zoroa* (telesaila) 3. kapituluak. 15,45: Amaiera. 19,30: Aurkezpena. 19,32: Uso kale (marrazki bizidunak) 13. kapituluak. 19,47: Buruak eta Isatsak (dokumentala) 13. kapituluak. 20,00: Goldie Gold (marrazki bizidunak) 4. kapituluak. 20,20: Musikaldia. 20,30: Gaur Egun (informatiboa). 21,00: Munduan Zehar (nazioarteko informazioa). 21,30: Haize-errotak (telesaila) 4. kapituluak. 22,15: Kenney Everet (Show komikoa). 22,45: Gabon (informatiboa). 22,55: Amaiera.

27 **apirilak** 14,00: Aurkezpena. 14,02: Uso kale (marrazki bizidunak) 13. kapituluak. 14,19: Buruak eta Isatsak (dokumentala) 13. kapituluak. 14,30: Teleberri (informatiboa). 15,00: Musikaldia. 15,10: *Dibortzio zoroa* (telesaila) 4. kapituluak. 15,45: Amaiera. 19,30: Aurkezpena. 19,32: Bihurriak 12. kapituluak. 20,00: Plaza Berri. 20,30: Gaur Egun (informatiboa). 21,00: Kirolez-kirol. 21,20: *Gauaren Heriotza* (luzemetraia). 22,50: Gabon (informatiboa). 23,00: Amaiera.

programazioa

hurrengo astekoa

28 **apirilak** 18,30: Aurkezpena. 18,33: Marmol Urdina (dokumentala) 17. kapituluak. 19,00: *Dakota* (Luzemetraia) 20,30: Jai Egun (informatiboa). 21,00: Kontaktuak (dokumentala) 10. kapituluak. 21,50: Brazil Pandeiro (show musikala) 3. kapituluak. 23,00: Amaiera.

29 **apirilak** 18,30: Aurkezpena. 18,32: Herkuloideak (marrazki bizidunak) 8. kapituluak. 19,00: Palmerstown (telesaila) 1. kapituluak. 19,50: Ernel Muga (telesaila) 4. kapituluak. 20,15: Iparraldetik (erreportaia). 20,30: Jai Egun. 20,45: *Rekorden Guinness liburuak* 1. kapituluak. 21,25: Profesionalak 17. kapituluak. 22,15: Kirolez kirol. 23,00: Amaiera.

30 **apirilak** 14,00: Aurkezpena. 14,03: Bihurriak (marrazki bizidunak) 12. kapituluak. 14,30: Teleberri (informatiboa). 15,00: Musikaldia. 15,10: *Dibortzio zoroa* (telesaila) 5. kapituluak. 15,45: Amaiera. 19,30: Aurkezpena. 19,32: King-Kong (marrazki bizidunak) 7. kapituluak. 20,00: Bostak (telesaila) 19. kapituluak. 20,30: Gaur Egun (informatiboa). 21,00: Zazpitaraua (asteko programazioaren berri). 21,30: Berbetan. 21,35: Kirolez-kirol. 21,50: Dallas (telesaila) 20. kapituluak. 22,40: Gabon (informatiboa). 22, 0: Amaiera.

1 **maiatzak** 14,00: Aurkezpena. 14,02: King-Kong (marrazki bizidunak) 7. kapituluak. 14,30: Teleberri (informatiboa). 15,00: Musikaldia. 15,10: *Dibortzio zoroa* (telesaila) 6. kapituluak. 15,45: Amaiera. 19,30: Aurkezpena. 19,32: Dotakon (marrazki bizidunak) 16. kapituluak. 20,00: Gaztetandik. 20,30: Gaur Egun (informatiboa). 21,00: Aita bedetinka nazazu (telesail komikoa) 20. kapituluak. 21,30: Mahai ingurua. 22,45: Gabon (informatiboa). 23,00: Amaiera.

2 **maiatzak** 14,00: Aurkezpena. 14,02: Dotakon (marrazki bizidunak) 16. kapituluak. 14,30: Teleberri (informatiboa). 15,00: Musikaldia. 15,10: *Dibortzio zoroa* (telesaila) 7. kapituluak. 15,45: Amaiera. 19,30: Aurkezpena. 19,32: Barazki sorta (telepanpinak) 20. kapituluak. 19,48: Klopka Gaztelua (telepanpinak) 20. kapituluak. 20,00: Zaldiketa Eskola (telesaila) 6. kapituluak. 20,30: Gaur Egun (informatiboa). 21,00: Zopa Haundi. 21,30: Berbetan. 21,35: *Narkotiko Brigada* (dokumentala). 22,20: Musikaldia. 22,40: Gabon (informatiboa). 22,50: Amaiera.

3 **maiatzak** 14,00: Aurkezpena. 14,02: Barazki sorta (telepanpinak) 20. kapituluak. 14,19: Klopka Gaztelua (telepanpinak) 20. kapituluak. 14,30: Teleberri (informatiboa). 15,00: Musikala. 15,10: *Dibortzio zoroa* (telesaila) 8. kapituluak. 15,40: Amaiera. 19,30: Aurkezpena. 19,32: Arturo Errege (marrazki bizidunak) 1. kapituluak. 20,00: Goldie Gold 5. kapituluak. 20,20: Musikaldia. 20,30: Gaur Egun (informatiboa). 21,00: Munduan Zehar. 21,30: Segoviako Ihesa, 1. kapituluak. 22,15: Kenney Everet show. 22,45: Gabon (informatiboa). 22,55: Amaiera.

4 **maiatzak** 14,00: Aurkezpena. 14,02: Arturo Errege (marrazki bizidunak) 1. kapituluak. 14,30: Teleberri (informatiboa). 15,00: Musikaldia. 15,10: *Dibortzio zoroa* (telesaila) 9. kapituluak. 15,50: Amaiera. 19,30: Aurkezpena. 19,32: Bihurriak (marrazki bizidunak) 13. kapituluak. 20,00: Plaza Berri. 20,30: Gaur Egun (informatiboa). 21,00: Kirolez-kirol. 21,20: *Bizitza ederra da* (luzemetraia). 23,00: Amaiera.

OHARRA: Okertutako hizkiz idatzitako luzemetraiak, telenobelak eta gainerako showak ondoko orrialdeotan komentaturik daude nola baitaiteko aurrerapen bat eskainiz.

TXORI BATEK ESAN DIGU...

AMOREBIETA

Telenobela maratonianoa Brasilidik

Udatik aurrera hasiko den programazio berrian piskanaka-piskanaka gauza gehiago ari dira zehazten, eta dagoeneko jakin ahal izan dugu bazkalondoetan eta dozenaka kapituluz botako diguten «Dancing days» telenobela brasildarra eskaintzeko asmoa daukatela. «Dantzazko egun» hauek badirudi nahiko egun luzeak izango direla, denetara 157 kapitulu bait ditu serie honek. «Isaura» telenobela oraindik ere gogoan, honekin badirudi behin betikoz beren bokazio maratonianoa aski garbi utzi dutela brasildarrek. Halere, aipa daiteke telenobela honek «Premio Ondas» delakoa jaso zuela eta bertan Sonia Braga aktorea famatuak parte hartzen duela. Kalitatezko zerbait espero daiteke beraz urte bukaera arte iraungo duen bazkalondoko honetatik.

Berriz ere sexuarekin bueltaka

Eta beharbada luzaro jarraituko da sexua problema izaten ETBn. Izan ere, akaso konturatuko zineten joan den hamabostaldiko programazioan «Arra izateko borroka» izeneko dokumental bat zegoen programatua eta azkenean ez zen emititu. Arrazoiak? Gaia bera, hasteko. Dokumental horretan sexuz aldatu nahi dutenen inguruko arrazoiak, bideak etabarreko guztiak jorratzen omen dira. Alde horretatik, sexu-aldaketa (edo aldatu nahi izatea) bere gordintasun eta naturaltasun guztiz agertzea problema omen da ETBn, aldeaz aurretik hamaika aldiz eztabaidatu ez bada bederen. Eta eztabaidatzearena diogu, zeren badirudi azkenean hilaren 25ean emititu behar dutela. Ikusi egin beharko, zein den ETBko buruak hainbeste ikaratzen dituen krudeltasun hori!

«Giltzaren giltza», Kanadatik

Umeen munduari begira, nobedade inportante bat egon daiteke hemendik hilabete batzutura dagoeneko martxan dagoen erosketa-operazio batek fruituak emango balitu. Izan ere, Kanadako telebistak egina dauka ehunka kapitulutako saio bat lau eta sei urte bitarteko haurrentzat, eta ETBn ere («Giltzaren giltza» izenpean agian) emititzeko gogo bizia daukate. Programa guztiz pedagogikoa izango litzateke, hizkuntza bat lantzen eta ikasten ari den haur batentzat hitza eta kontzeptuaren arteko erlazioa lantzeko baliagarria izan dadin pentsatua. Urte batzutarako ere iritsiko litzateke, hain da luzea programa hau, eta jatorrizko bertsiotik gauza asko baliagarriak izango balira ere, badirudi parte handi bat bertan egin behar luketela.

BOTOIA SAKAT

“Ebangelioa Mateoren arabera”

Apirilak 21, larunbata, 20,30tan.

Pasolinik bere zinemagintzaren hasieran egin zuen filme honen kalitateak aipatzea orain, alferrikakoa delakoa gaude. Ez da bategi atrebentzia haundia, klasiko baten aurrean gaudela esatea eta ikustea derrigorrezkotzat jotzen dugu, zalantzarik ez. Hala ta guztiz ere, filme hau iazko Aste Sainduan ere ikusi ahal izan genuen ETBn bertan. Datorren urteko Aste Sainduan berriro Ebangelio bera? Hala ez bedi gerta.

“Kattie”

Apirilak 23, astelehena, 18,30tan.

Umearen nazioarteko urtea ospatzeko Ingalaterrako BBCK prestatu zuen filme berezia dugu hau. Istoria egungo Dublinen lekutzen da eta neskato ijito baten bizimodu ibiltari, mugikora eta gogorra azaltzen digu. Aipagarriena neskatoaren lana da. Benetako genio batena.

“Gauaren heriotza”

Apirilak 27, ostirala, 21,30tan.

Don Curtis ikarazko filmeen zuzendari sarituak 1977. urtean eginiko filme hau hiru ipuin ezberdinez osatua dago. Ito egin den seme baten (Joan Hackett) amak, bere semea berpiztu dadin otoitzetan ari denean, ikara aurrez aurre topatuko du. Anjanette Cornesek

betortz marraz bere lepoan aurten zuten esnatzen denean, baina inork ez ditu banpiroez ijitoz kondatzen dutena sinesten iranduegi izan arte. Ed. Begley auto zahar bat konpontzen txukuntzen ari da, auto horrek urte iraganaldian barrena eraman go duelarik. Guztiz gomendagarria banpiro eta mamuzaleentzat.

“Dakota”

Apirilak 28, larunbata, 19,00tan.

Western ETBn larunbat arratsalderako; esan behar dugu film honi buruz ez dugula informazio haundiegirik; 1956. urtekoa delako badakigu, eta ziuraski ez da aurreko kezen haundirik egin behar hain nahiko singlea bait da: indioek olijentzia bat atakutzen dute. Alde ziozko western tipikoa, ez da gauza ki egongo arratsalde tipiko baten igarotzeko.

“Bizitza zoragarria da”

Maiatzak 4, ostirala, 21,20etan.

Lisboan eta iraultzaren ondorioz kokatzen da filma honen gaia. Protagonista Antonio dugu Afrikako gerrillaren kontra ariua eta emakume eta umeei ez tirokatu zeagatik kanporatua. Orain talde gidatzaile bezala lan egiten du. Kafe baten inguruan, non Antonioaren amodio bakarrak lan egiten duen: Mariak. Bizimodu lasaia korapilatuko zaio Antoniori. Ornella Mutik eta Giancarlo Giannini protagonizatzen dute filme hau.

publizitatea
publ~~ic~~idad
publizitatea
publ~~ic~~idad
publizitatea
publ~~ic~~idad
publ~~ic~~idad

publ~~ic~~idad
publizitatea
publ~~ic~~idad
publizitatea
publ~~ic~~idad
publ~~ic~~idad

publ~~ic~~idad
publizitatea
publ~~ic~~idad
publizitatea
publ~~ic~~idad
publ~~ic~~idad

KATU AURRETIK...

Telesailen birrezarpenak eta dokumental berriak

Ezkerreko kolumna bietan aipaturiko luzemetraieiz gain badago zer aipatu, noski. Areago esango genuke: datozen bi aste hauetan luzemetraiak ez dira gauzarik inportanteena ETBn, bestelako saio berririk izango bait da bertan. Ikus ditzagun banan-banan.

Hasteko, Alemaniako «Dibortzio zoroa» telesail umoretsua izango dugu bazkalondoetan eta «Palmerstown» igandeetan arratsaldeko zazpitan «Maya» ren ordeiz. «Dibortzio Zoroa» n Maximilian Glanz kazetariaren buruhausteek farre egiteko aukera frango emango dizute. Oraingoan galdera bat: moztuko eta zentsuratuko al ditu ETBk titiak agertzen diren pasarteak? Ezetz espero dezagun. Dena den, Iriondo zentsore bezala guztiz zitala da, eta beraz istorioaren haria inoiz galtzen baduzu, ez harritu, seguru aski Iriondoren guraizeak ez ziren urruti ibiliko eta. «Palmerstown» izenekoarekin, aldiz, lasai egon zaitezke, ez dago titirik, bai beltzak eta «cowboy» ugari baina. Bestaldek, galdera ttipi bat: zenbat aldiz botako dizkigu ETBk telesail eta film berdinak?

Dokumentalei dagokienez, serie berri bat dugu hasteko: «Rekord-en Guinness liburua», munduko gauzarik txikiak, luzeak, laburrenak, haundienak azaltzen direlarik bertan. Hau igandeetan bederatzia laurden gutxitan hasita. Maiatzaren 2rako azken bolada honetan, zoritxarrez, pil-pilean dagoen gaia: droga. «Narcotics Squad» dokumental sueziatar bat.

IKUSITAKOAK IKUSITA...

Antxon URRESTARAZU

«Segoviako ihesa», kapituluka eta erdizka

Maiatzaren hasierarekin «Segoviako ihesa» filmearen bertsio zabalago bat kapituluka emango dela jakitea guztiz pozgarria da, dudarik ez. Bertako zinemaren fruituak telebistarako bidean nabaritzen hastea ez bait da txantxetako kontua. Halere, badirudi bertsio hori ez dela euskara hutsezkoa izango. Itxura denez, gehiena erderaz eta puska bat euskaraz izango da. Ez dakit aldaketa nabarmenik izango ote den, baina susmotan nago erderaren proportzioa ez ote den izango filmearenaren nahiko antzekoa. Negargarria beraz. Hala balitz, nire haserre biziena agertu nahi nuke, nire ustez ez bait dago arrazoinik hain proportzio altuan erdera euskararen gainetik gelditzeko, nahi diren errealismo guztiak aitzakitzat jarriak. Zergatik ez hau ere bikoiztu txekolobakiar edo inglesekin egiten den legez?

Lekurik ez euskal kulturarentzat

Ikusgarria da nola ETBren programazio guztian ez dagoen programa bakar bat ere euskal kulturari dedikatua. Bakarrik aldian behin mahai-inguruetan eta batez ere «Plaza berri» izeneko informatiboan besterik ez duzu aurkituko euskal kulturari buruzko ezer. Informazioa emateko tarterik egon behar du behintzat eta itxura denez «Plaza Berri» ez omen dago asmo horrekin pentsatua. Egia da euskal kulturarena geto bat dela euskaldungoaren barnean baina atentzio piska bat haundiago bat mereziko luke, horretaz ziur gaude. Egia da pelma samarra bilakatzeko arrisku larria izango lukeela baina bestalde aldian behin arriskatzeari ere interesatea izaten da.

ETBren lehenengo barne-produkzioa, amaituta

Filmeei dagokienez, behintzat, kanadarrekin batera produzitutako «Txirula miresgarria» bait da ETBren lehen barne-produkzioa.

Horren berri agertu zen duela hilabete pare bat ARGIA n bertan eta duela aste pare bat ere ikusi ahal izan genuen oraindik musika ipini gabe baina dagoeneko kasik bukatutzat eman zitekeen bertsioa. Esan beharra dago erdietsitako kalitate-maila aipatzekoa dela, hortik zehar erakutsi eta ez lotsatzeko modukoa behintzat. Poliki egina dago eta aktoreen nahiz zuzendari kanpotarraren lana nabarmentzekoa da. Gogoratu beharra dago telefilme txiki horrek beste hainbat herriatik hartutako hainbat ipuinekin batera joango dela «Ipuin miresgarriak» izeneko sailaren barnean. Merezi du horrelako gehiago egitea munduan zehar geureak ere maizago ikus ditzaten.

Publizitatea
publizitatea
publizitatea
publizitatea
publizitatea

publidad

PUBLIZITATEAREN
MEZUA
HARRAPATU AL
DUZUE?

IRRATI BAKOITZAK BERE KOXKA

Xüberoko boza (I)

Irrati hau Zuberoa osoan entzuten da F.M.n 93,9 Mhz.etan, beste zenbait eskualdetan ere entun daitekeelarik.

Oharra: (F) daramaten emankizunak frantsesez dira, (P) daramatenak portugesez eta (G) gaztelaniaz.

Astelehena

12,00: Musika; 12,15: Berriak; 13,00: Erran zaharrik; 13,30: Agerki eta iragarkiak; 14,00: Musika; 19,00: Berriak euskaraz; 19,30: Berriak frantsesez; 20,00: Kirolen emankizuna (F); 20,45: Ikastolaren emankizuna; 22,00: Musika; 22,30: Amaiera.

Astearte

12,00: Musika; 12,15: Berriak; 13,00: Zuberoako herriko jaunak; 13,30: Agerki eta iragarkiak; 14,00: Musika; 19,00: Berriak euskaraz eta frantsesez; 20,00: Ipuina (euskaraz eta frantsesez); 20,30: Zinema joküak (F); 21,00: Euskaldun handiak Historian (F); 22,30: Amaiera.

Asteazkena

12,00: Musika; 12,45: Berriak; 13,00: Hitzaren joküa; 13,30: Agerki eta iragarkiak; 14,00: Musika; 19,00: Berriak euskaraz eta frantsesez; 20,00: Astero-ka tartekatuz, Irakurraldia (F) eta Uhaitza kultur etxea; 20,30: Astero-ka tartekatuz, Konsumatzailea (F) eta Gau-eskolen emankizuna; 21,00: Kantaldia edo Mahai-ingurua; 22,30: Amaiera.

ENTZUNDAKOAK ENTZUNDA

«Zer Egin?» irratsaioa, Jokin Aldazabalen eskutik

Bizkaitarra baldin bazara ere, beharbada ezaguna izango duzu Jokin Aldazabalen ahotsa Loiola eta Donostiako Herri Irratietatik arratsaldetan egindako hainbeste eta hainbeste informatiboak direla medio. Aukera behintzat izan da Jokinen tonu gogorreko euskara jori hori entzuteko. Halere, gaurkoan ez gara arituko informatiboetaz, larunbat bazkalondoetan izaten den «Zer egin?» irratsaioaz baizik. Bi Herri Irratietatik hau ere.

Irratsaioa bi orduz luzatzen da eta bertan oso formula tipiko bezain interesgarria erabiltzen da: aste-bururako egiteko zer dagoen esaten den bitartean, elkarriketa txiki batzu eta musika dira irratsaioari gorputza ematen dioten elementuak. Beharbada, zeregin guztien enumerazio exhaustiboago bat aipa liteke akats modura, baina egia da ere esan ohi di-tuenekin asteburua okupazioz hiru aldiz betetzeko adina badagoela. Gainerakoan, oso errealizazio txu-kuna lortzen du Jokinek, eta (guztiz inportantea de-na) oso erritmo dinamikoa eragiten dio programari.

Azken hitza musikari eta elkarriketei dedikatua. Diskoak eta solaskideak aukeratzekoan, hain zu-zen ere, delikadeza berezi bat antzematen zaio Joki-ni jai eguneko bazkalondo lasai batetan zein mota-tako musika eta elkarriketak izan daitezkeen ego-kienak.

Santi UGARTEMENDIA

AHOTSEN AURPEGIAK

irratira, eta pertsonalki ikusi izan du ETB eta Euskadi Irratiaren sorrerak izan duen eragina; «*Momentu batetan gure maisu guztiek alde egin zuten, eta gu umezurtz aurkitu izan ginen. Plantilla osoa berriztu behar izan genuen, eta une honetan aintzinako taldetik, ba-karrik hiru gelditzen gara. Oraingo hel-burua gure taldea kontsolidatzea eta aurrerago zerbait gehiago egitea da*».

Kepak ez zuen aurretik beste expe-rientziarik izan komunikabideetan. «*Gehienok irakaskuntzatik gatoz, bai-na sartu aurretik, Eusko Jaurlaritzak Donostian antolatu zuen ikastaroa egin genuen. geroxeago, bizkaiera erabili behar genuela eta, azterketa egin genuen, eta gaingitu ondoren, praktikak egin genituen zenbait hila-betetan. Harrez gero, hemen gara*».

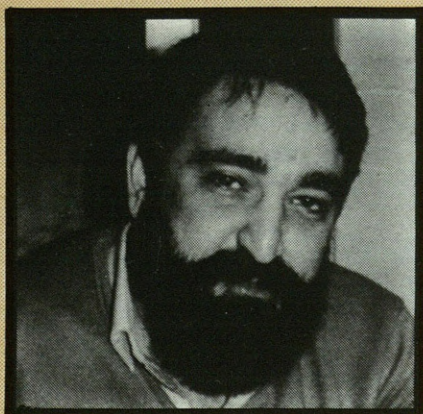
Kepak gaur egun bi programen ar-dura darama, baina horrez gain eus-kararen erabilpenaren ardura ere bai. «*Ez da zein gai tratatu behar den, bai-zik eta nola erabiltzen den. Ez naiz zu-*

zendaria, ordea, taldean egiten dugu lana».

Euskadi Irratiaren sorkundeak ez zuen, soilik, profesionalen alde egitea sorterazi. Beste ondorio batzu ekarri ditu. «*Eragina bai, baina horrenbeste-koa ez da izan. Audientzia zerbaitxo murriztu da, baina dena den, guk biz-kaieraz eta Bizkaiko jendearentzat egi-ten dugu lan, eta Bilboko Euskadi Irra-tiak, gehienbat erdaraz darabil, euskal entzulegoak nahi izango lukeen baino gehiago. Bestalde, Donostiako Eus-kadi Irratia, euskara erabili arren, urru-nago gelditzen zaie gaien aldetik. Be-raz, guk badugu gure lekua*».

Momentuan Herri Irratiak duen arazoetarik bat, profesional berrien prestakuntza da. «*Hona datozen lan-gileak bizkaitarrak dira, baina alfabe-tatu egiten direnean, batuaz alfabe-tatzen dira. Gure lana da hemengo hiz-keran ondo alfabetatzea. Horretan di-hardugu momentuan*».

Laura MINTEGI

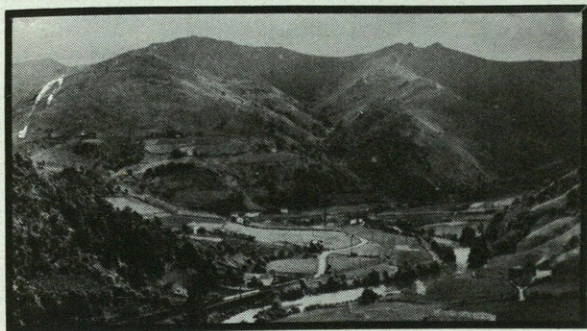

Kepa Uriarte:
«Euskadi Irratia
sortzean, umezurtz
geratu ginen»

Kepa Uriarte Bilboko Herri Irratiko «Bizkaitik Bizkaira» eta «Herriz herri» irratsaioen atzean dagoen lokutorea dugu. orain bi urte t'erdi sartu zen

BIDEAK NORA OINAK HARA

Irubelakaskoa Bidarraitik: Galduta!

Mugak bitxikeria asko dauka, eta hau ez da txiki-ena: Irubelakaskoa (970 metro), Gorramendiko azken kaskoa da, iparralde-
runtz, bi hegaletan dituen errekak (Aritzakin mende-
balean eta Urritzate ekial-
dean) Baztan ibaian biltzen
dira, eta Bidarrainen ber-
tan Errobin botatzen dituz-
te beren urak. Baina Arit-
zakun, Urritzate eta Irube-
lakaskoa ere, mugaz he-
goaldean aurkitzen dira,
nahiz eta Amaiurretik eta
Erratzutik (hauek dira He-
goaldeko herri hurbile-
nak), Intzulegi eta Meaka
lepoen bidez, urrun eta
mendien bestaldean ger-
tatzea. Hegoaldeko mendi-
zaleak, Otsondoko errepi-
dea hartzen dute Gorra-
mendira joateko, eta han-
dik, kaskoz kasko eta ozto-
porik gabe, Irubelakas-
koan goxoko prantatzen
dira. Iparraldeko mendika-
ri gaixoeak, berriz, Sumu-
saanbordatik (147 metro)
zuzen igon behar dute,
malkor, oihan eta arroke-
tan zehar, guztiz inorgabe-
tua den mendiaren iparral-
deko aurpegitik.

Sumusaanbordara helt-
zeko, Bidarrain hartu In-
pernuko zubiaren errepi-
dea, Baztan errekaen go-
ra; zubi hau igaro eta, ez-
kerretara eta gora doan
errepidearekin jarraitu,
Turtxilenean pasa, eta Ba-

sasagarraren gaineko par-
kinan autoa utzi. handik
ederki ikusten da ibilbidea:
gure oinetan, bi erreken
junta eta Sumusaanborda;
handik gora, kasko urrun
zutaraino hedatzen den
gailurreria, erdia Ezkietako
harriak dituela. Lainorik
gabe, ez da galbiderik, bai-
na ez da biderik ere: Ezkie-
tako oinetara, gailurraren
hegiar ongi joan daiteke;
Ezkietako harriak eskuine-
tatik (ekialdetik) behar dira
zeharkatu, kasko hau eta
Irubelakaskoa propioaren
artearen den lepoan agertze-
ko; eta hemendik, hegoe-
kialdean den oihanean
gaindi, azken gailurrera
heldu behar da, txabola
abandonatu batzuen on-
doan, iparmendebaleko
hegi zorrotzan gaindi pun-
tan agertzeko. Gogorra,
benetan, baina ikusgarri
eta aurkierreza.

Behera joateko, berriz,
Gobeteko harrespil mires-
garriak ikusi nahi genituen
(eta honek balio du, bene-
tan), eta handik Urritzate
aldera jo genuen, Maes-
troeneatik, eta Balunbako
zubian pasatzeko... Eta bai
pasa genuen, baina aunts-
sandra deskribaezinak har-
tuz gero, eta malkorretan
zehar zuzen jotzen, gure
kalterako: zona honetan ez
da bide argirik, ez eta mapa
onik ere...

BELTZA

Denbora: 5 ordubete, joanetorria, gailurrerian zehar.
Desmaila: 970 metro. **Erraztasuna:** gogorra; biderik ez,
amiltegi handiak, arroak pausoak. **Mapa:** hor konpon,
gaixoak!

NIRE LAPIKOTIK

Sagar pastela marrubi kremarekin

Osagaiak: Zortzi pertsonarentzat, 2 Kg. errezil sagar, litro
bat esne, 450 gr azukre, 4 arraultze, 8 gorringo, 100 gr.
gurin, 1/2 kg. marrubi eta litro erdi bat esnegain behar
dituzu.

Gaurkoan, ikusi duzen ere sagarrak erretzetik ge-
bezala, postreei heldu die-
gu. Badakizue, udaberria
iritsitakoan hobe da fruitu
gozoei heldzea mikatzei
baino. Fruitu gozoak, be-
raz, baina ez oso berria
errezeta bastante zaharra
bait da. Nota har ezazue.

Sagarrak zurti, laukitu
eta 100 gr. azukre eta gu-
rina bota ondoren erretzen
jarri. Erre ondoren ongi le-
hortu era «Teefal» molde
batetan jarri.

Aparte krema bat pres-
tatu behar duzu. Krema
hau egiteko, esnea,
arraultzeak, gorringoak,
eta geratu zaizun azukrea
erabiltzeaz aparte, baita

Beste alde batetik, ma-
rrubi zukutuekin, 100 gr.
azukre, eta litro erdi bat es-
negainez beste krema bat
egin beharko duzu

Zerbitzatzerakoan, pas-
tela zortzi puskatatan jarri,
gainetik marrubi krema
bota, eta adonu bezala
marrubi ale batzu jar die-
zaizkiezu.

Karlos ARGIANO

OSASUNAREN ARDURAZ

*Gaurkoan Xabier AGIRREk minbiziaren inguruan
arituiko den serie bati ematen dio hasiera, hain hedatua
eta hainbeste beldur zaion gaitz honi buruzko zenbait
datu eta jakingarri eskeiniko dizkigu. Egun egungo gaia
denez gero interesik izango duelakoan gaude.*

Minbizia, gaurrengungo izurritea

Minbiziaren zifrak urtero gero eta gehiago handitzen
dira, gaurregun beldurgarriak izatera iritsi direlarik. Ame-
rikako Minbizi Elkarteak zabaldu berriak dituen datuen
arabera, eta 1984.rako egindako prebisioren arabera,
870.000 pertsonak hartuko dute minbiziaren motetako
bat edo beste, eta 450.000 pertsona baino gehiago hilgo
dira gaitz honek jota.

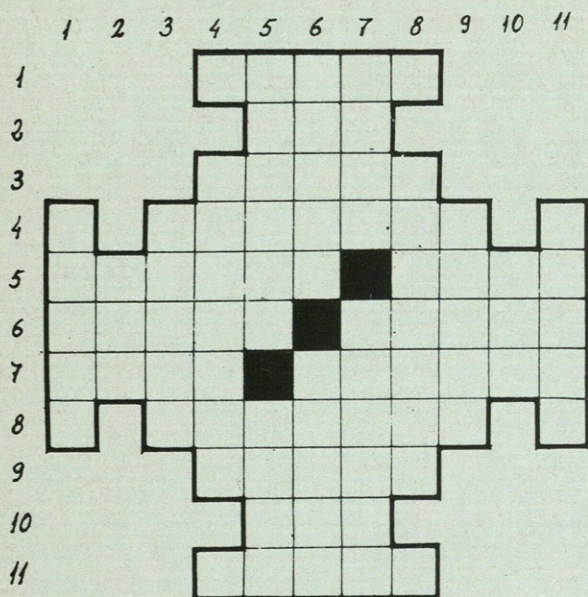
Eskuartearen dauzkagun azken zifrek erakusten dutenez,
eta 1980. urteari dagozkionak dira hain zuzen, 100.000
biztanletatik 169 minbiziagatik hiltzen dira. Hala ere, zifra
guztiak ez dira hain negatiboak, eta esan beharra dago,
minbiziak jotako pertsonen bizirik irauteko duten espe-
rantza (edo superbizipena) goraka joan dela, eta gaisoen
%48a lehen sintomak agertu ondoren gutxienaz bost ur-
tetan biziko dela.

Txostena baikorra da gaurregun diagnostiko goiztiarre-
rako erabiltzen diren metodoei buruz eta odol-analisiak
aipatzen dira jorratu beharreko bide garrantzitsu bezala.
Txostenean esaten denez, birrikako, bularreko eta giltzu-
rruneko minbiziak lirateke maizenik agertzen direnak.

Xabier AGIRRE

GURUTZEGRAMA

ENBIDO

sas ugaztuna. Oxigenoa. 9.— Bi parte berdinetan zatitutako oso baten zati bakoitza. 10.— Joan aditzaren indikatibozko forma. 11.— Duda, zalantza.

GOITIK BEHERA:

1.— Likits. 2.— Zubereaz, gai. 3.— Gela bate-tako goiko alde. 4.— Boroa. Barazkiak lantzeko lur zatia. Potasioa. 5.— Norberaren herri, nazio-tasunak ematen dituen kontzeptu eta berezgarrien arauera. Zerri. 6.— Bizkaiera ez gainerako euskalkietan; laster, berehala. Edari alkoholiko batez. 7.— Ordainez ematen den zera. Denbora uneak. 8.— Boka-lea. Hiltzea, asasinatzea. 9.— (ald.) Sorgina. 10.— Begirada. 11.— Alemaniano moneda.

LUZETARA: 1.— Oi-hana. 2.— Taberna. 3.— Kolore bat. 4.— Berrogeitamar. Sarbidea. Mi-la. 5.— Nabaritu. Errazki. 6.— Akilino Izagirre A m e n a b a r (1906-1971), Azpeitian

jaio, Errezilen hazi eta Idiazabalen hil zen bert-solariaren izen-goitia. Gizon izena. 7.— (ald.) Bizkaieraz, tankera, egoera. Zuhaitzak dira eta ez omen dute bihotzik. 8.— Nitrogenoa. It-

LETRA-ZOPA

TELLERIA

EBASABURUALBU
ROUMREALLOLAU
RNZENZNAUINZK
IAIHEIERGIETB
ARBEGRLRAADAA
RARUIRUGLETNZ
RXAEABETELUEU
AABANRSANAIBZ
DBADRARRREHIAT
IIAUSATONAHIR
BKAUOAKRNBERRA
ABAIGARITIOEB
ATEZTAEGLUZRA

Aurki itzazu letra-zopa honetan Nafarroa guztiko (Behe-Nafarroa ere bai, noski) 20 Udalen euskal izenak, baina A edo B-az hasten direnak bakarrik. Izenak goitik-behera, behetik-gora edo zeharretara daude idatzirik.

Sobratzen diren letrekin esaera zahar bat osa daiteke.

TRAIDORE APALA

War and Women

BADA kaikuak trikotatzen dituen Penelope-rik (Bazen behintzat!). Zernahi elementu arrotzen-gandik urrunerazteko, kastitate gerriko izpirituala jantzirik, oinordeei euskal sen eta baloreen gaitelu oromendekorra zaintzen irakasten saiatzen denik; Bestea datorrenerako bicalao a la vizcaína prantatu eta Zuberoako harmarriari azken puntua egin ondoren gerlariaren atsedena izateko gertu dagoenik.

Badira barrikadetan bertan paratzen dituztenak ohantzeak, Bonnie and Clyde berri batzuren antzera borrokalguna ohelaguna bilakatuz. Ez dakit hemendik mito erotiko berri-rik sortuko denentz, pikardia beltzaren ordez arropa intimo gisa kartutxera darabilenarena, alegia; gehitxo litzateke. Oraingo berderen, euskaldunon ars amandi kaxkar baina bariopintoan beste espezi-men bati egin beharko genioke tokia.

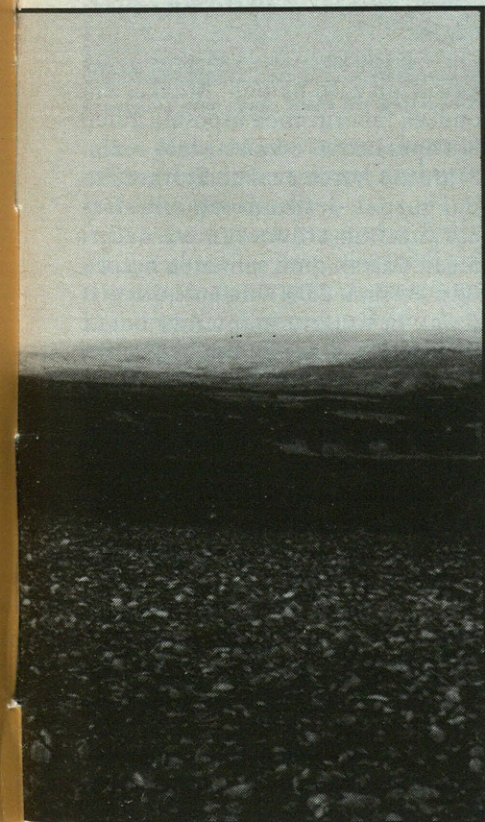
Azkenik, fusilaren zama-pean, neka-neka eginda zoazelarik, bide bazterreko harribitxizko dizdirak erakarririk, lamien azken iloba datekeenaren egiten duzu topo: haren besapetako lurrinak xoratzen zaitu, esku malguk estutzen, magal zabalean galtzen zara, sabel sakon eta argitsuan habia egiten, ipotxen azken muturreko basora zaitu eramane. Harmak ez dira sekula herdoildu, ezta hip-pien ipuinetan ere; baina konprenituko duzu misilik baketsuena hankatartean daramazuna dela.

Handsome HUSBAND

z eta Justo Peraltarekin

ERAKO ALEEN DADEA

erakoak, eta jende irekia.
hazitako bati deigarri egiteko
rak. Mila urte baino gehiago
hemengo soro egarrituetan,
no hauen magaletan. Eta 1984
oren kalkuloetan sartzen, zer
aren sailean. Erribera,
in, Soriarekin eta Aragoirekin
da. Hala ere lanean ari dira
kara ikasten eta militantzia
ri diren bi gizon izan ditugu
enez Kaskantekoa, adinean
eralta, Villanuevako gaztea.

egun bonbaz beteak dira.

saiatu zen, Manuel Irujo bera hemen-
dik ibili zen, eta liberatu bat ere jarri
zuten; egia esan jeltxideek boto batzuk
biltzen dituzte baina ez dute erakunde
fijorik eraikitzerik lortzen, espazioa
ezker abertzaleak jaten bait die. Bas-
kongadetako autonomiak hala ere
beti ematen die abantaila: Erriberako
gazte ugari egin dute ertzain, eta ho-
rrek beti konprometitzen ditu boto
batzuk.

A.— Beti aipatzen da Nafarroako
PSOEren indarra hemen dagoela.

E.— Eta egia da. Aspalditik agertu
du indarra Erriberan PSOEek. Gerla
aurretik herri guztietan zeuden, eta
kazikeen aurkako borroka latza era-
man zuten gainera. Uztailaren 18ko
altzameduaren ondotik militante
sozialistak ziren afusilatzen zituzte-
nak nagusiki.

Franco hil zenean, indar polita
hartu zuten berriro ere afusilatuen
gorputzak ateratzearekin eta. Oso
emozionantea zen, ordurarte madari-

*«Erriberako herri
gehienak
defizitarioak dira
eta Diputazioaren
mende
daude. Diputazioak
berriz Madrili esker
bizi garela
sinistarazi nahi
digu»*

katuak izan ziren gizon eta emakume
haien hezurak berriro beren senide
eta adiskideen eskuetara itzultzea.
Herri askotan antolatuta ziren sozialis-
tak, eta baita indartu ere. Baina gero
nazio arazoan Autodeterminazioaren
pankartapetik beste aldera pasa ziren
bezala, gizarte planteamenduetan ere
liberalismoaren ezkerre izatera igaro
ziren. Eta espainol beti ere.

A.— 1978an erori zen komando bat
aipatu duzue. Baina sei urte pasa dira
gaur arte.

E.— Sei urte eta gertaera asko. Jen-
de haren espetxeratzearen ondorioz
gestorak sortu ziren, eta gure herrie-
tan sekula ikusi ez ziren gauzak eza-
gutzen hasi ziren. Pentsa ezazu Kas-
kante batean aste oso batez, mutil bat
detenitua zeukatelako, eguerdiko
12ak arte herri osoa isten zela, baita
bankuak ere. Garai hartan hemen
mugitzen ziren taldeek alderdiekin
kontaktuak izan zituzten eta azke-
nean HBn bukatu zuten.

Oso lan nekeza zen, izan ere geure
kabuz egin behar bait genuen dena,
Erriberara beste lekuetatik inork ez
zuen jaitsi nahi eta. Kontakto gutxi
zegoen Iruñearekin, distantziak ere
oso haundiak bait dira.

Baina beste erorketa bat izan zen
orduan, eta Kadereitako eta Villa-
francako-eta sei militanteri lege
antiterrorista sartu zieten. Beldurra
sartu zitzaion jende guztiari eta kris-
toren deskalabroa. Urtebetez HBk
kontakaturik ez zuen eduki gero Erri-
beran! Gero orain dela urte t'erdia be-
rriro ekingenion eta denbora honetan
herri gehienetan sartzea lortu dugula
esan genezake.

A.— Askotan entzun dugu Tuterako
EMKko kontzejalez mintzatzen.

E.— Zinegotzi bat dute gaur egun
EMKkoek Tuterako udalean, eta
oraindik indarra badute. Ez lehen
adina hala ere. Eta gainera duten
guztia Tuteran dute zentratua, ez dira
herrietara zabaldu. Beno, gu lehen
elkarrekin ginen eta azken hautes-
kundeetan ez ginen konpondu, eta
normala ere bada: gure pentsakera
eta haiena desberdinak dira eta. Gero
arazo politiko eta pertsonal gogorrik
izan dugu EMKko batzuekin, baina
hobe da horretaz ez hitz egitea.

A.— Erriberako herri gehienetan al-
kate sozialistak dituzue gaur egun.

E.— Hala daude bai, eta elementu
ederrik badago horien artean. Kas-
kanteko alkateak, esate baterako, on

bihurtzen du edozein alkate frankista: urteko presupostuak aurkeztu eta bost minutu utzi zituen eztabaidatarako, eta hori adibide txiki bat beste-rik ez da.

Esan beharrik ere ez dago beren hilak ahaztu egin dituztela. Baina okerre-na da desmobilitazioa sartu dutela sozialistek Erriberan, hemen dagoen mobilizatu behar guztiarekin. Baina militanteek ez dute deus egiten. Azken finean egindako promesak beteko ote direnaren zain daude. Baina buruei berdin zaie. Komunalen arazoan ikusi da garbi asko. Herrilurrekin hemen gertatzen dena benetako hondamendia da, eta PSOEkoek ez dute espekulazioari bidea mozteko ahaleginik egiten.

A.— Komunalak arautzeko lege bat aipatu dute bada makina bat bider.

E.— Sanchez de Muniainek proposatu zuen hori: lehendik gertatu direnak ahaztu eta geratzen diren komunalak erregulatu. Baina aurreko urteetan gertatutakoak argitzen ez bada zer eginik ez dago. Nafarroako herri askotan oraintxe ez dakite komunalak zer diren ere, komunal za-

harra ahaztua daukate. Auzoen arteko borrokak ere halakoak dira. Ez, bide errexitik jo dute sozialistek eta iruditzen zait luzarora hortik galduko direla.

A.— Uraren arazoa da askotan aipatzen den beste bat. Eta Erriberako jendeak horretaz jakingo duzue.

E.— Horretan ere beste hainbeste gertatu da: Nafarroa desertizatzen ari da, jende-z hustutzen ari da lurrari etekinik atera ezin zaiolako, eta horretan ere Diputaziotik ez dute ezer egin. Eta pentsa ezazu guretzat kristoren prolema dela. Kanaleak gaizki eginak daude. Lodosakoa adibidez: goragotik hartu zitekeen ura, baina ez, ez da egin eta orain Zintruenigo, Korella, Murtxante, Ablitas eta beste hainbat erregatu gabe geratu dira.

Iesako pantanoa ere egin zuten gero. Eta kanale bakarra nora aldera aterako eta Aragoira. Bardeak ur tantarik gabe gelditu dira. Oso baztertua dago erregadioa. Diputazioak gaur egün «Plan master» bat egin gabe dauka, gastuen eta errentagarritasunaren arteko erlazioa aztertzeke. Bes-

*«Irati ibaiarenak
bezala,
probetxugarriak
diren ur guztiak
behar bezala
erabiliko balira
Nafarroan ez
litzateke ezer
geldituko erregatu
gabe»*

tela honez gero Iratiko urak aprobetxatu zituzten: 400 metrotako kotatik hartu eta Nafarroan ezer ez litzateke erregatu gabe geratuko.

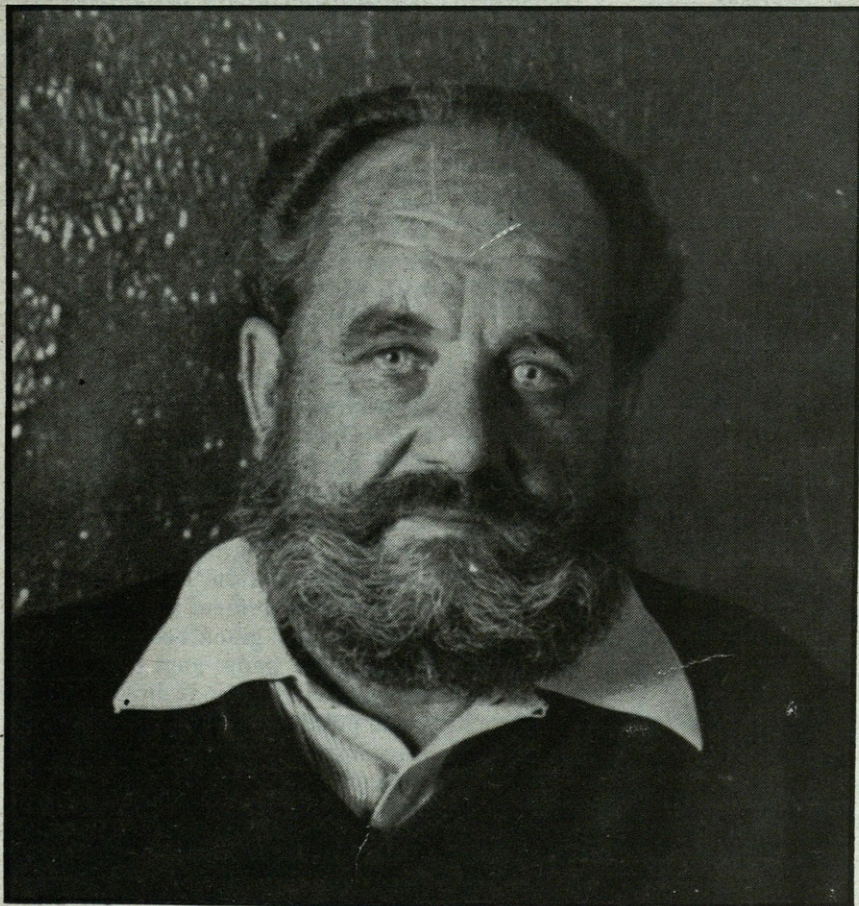
Baina zer egiten da horren ordez? Lodosako kanalea ahal duenaz gainetik errekaratu, eta horrela zerbait lortzen dutela uste duten herriek etsipenean bukatuko dute.

A.— Hitz egiten ari garen guzti honen gainetik errainu haundi bat nabari da: Diputazioa. Edo nahi baduzue Parlamentua eta Nafarroako Gobernua.

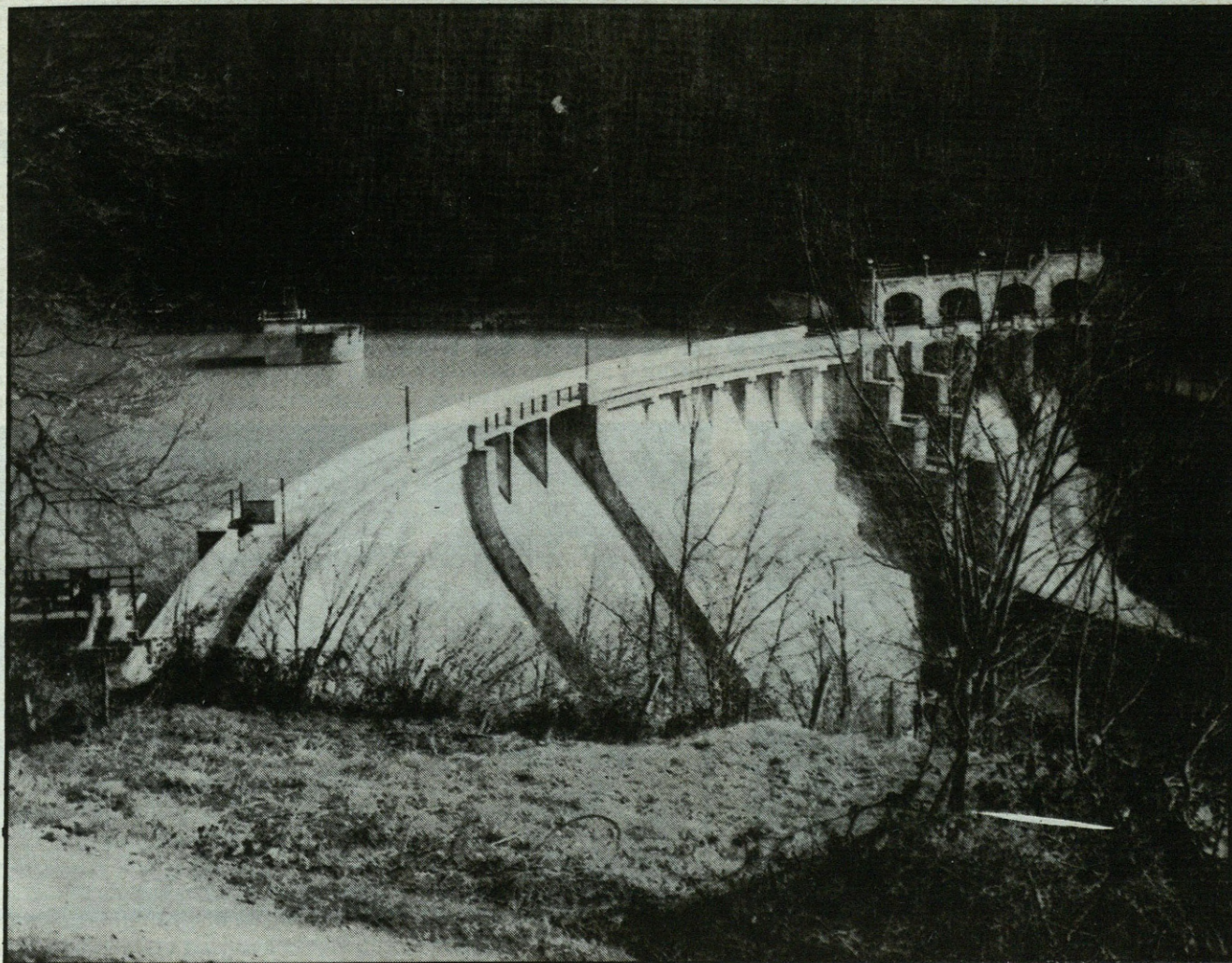
E.— Diputazioari AMari bezala begiratzen zaio hemen. Markes eta kondeek faboritismoa inposatu zuten eta Diputazioari eskatzen zaio orain. Kontutan hartu ezazu: Erriberako udal guztiak defizitarioak dira. Irakaskuntzaren arduradun ere neurri batean udalak dira, sanitatea bezala. Gure herrian, 3.000 biztanle dituela, udalak bi titulatu mantendu behar ditu sanitate alorrean. Eta beti zorretan, gure herriak Diputazioaren eskuetan daude.

Baina hor hasten da Diputazioak zentralismoari egiten dion jokua: edozein obratarako subentzioak ematerakoan Estatuari sartu erazten zaio dirua, «Confederación de Aguas del Ebro»ri adibidez; batetik obrak garestiagotzea lortzen dute behar ez diren tramite eta bitxikeriak egin eraziz eta bestetik foralismoan baino etorkizuna Madrilen dagoela sinesten du jendeak.

Eta hor kokatzen da gure lana. Autopistarekin egin dugun bezala, jendea ohartu dadila ze neurritako zima-ur pila dagoen hor goian.

Juan Manuel Jimenezek asko daki Kaskanten abertzale izatearen zailtasunaz.

Erregadio plan egoki batek asetuko luke Erriberaren egarria

A.— Hala ere egoera guzti horretan indar gehiegirik ez duzue erakusten Herri Batasunekoek.

E.— Gutxi garena eta ahulak, hori ez dizugu ukatuko. Baina Erriberan alternatiba bakarra geuk osatzen dugula ziur gaude. Errepresioak jan digun euskal konzientzia sendotu, Erribera berreuskalduntzeko urratsak ematen hasi, nafar bezala ditugun usadioak berreskuratu, eta gure herrietan nozitzen dugun zapalketa ekonomikoa iraultzen saiatu. Alternatiba anbizio-soa da, baina zerbait egin dugu, eta finkatzen ari den egitura bat hor dago, independenteak inguratu ditugu aurreko haustekundeetan...

Orain, zaila da hemen lan egitea. Bilera alu bat egiteko 20 edo 30 kilometrotik gora egin behar dituzu, joaten eta itzultzen beste hainbeste. Beste lekutan baino lan gehiago inbertitu behar da hemen fruitu bera edo ahulagoa lortzeko. Euskara aldetik ere berdin: hoge kilometroko bidaia egi-

ten du zenbaitek eskola ordu bakoitzeko. Eta hala ere Euskal Herri mailan egiten diren kanpaina guztiak, baita txikiak ere, egiten dira hemen: OTANen aurkakoa, Korrika, hauteskundeak, Audenasa...

Beste leketan dauden arazoak ere ematen dira hemen bestalde. Gazteena esate baterako. Tuterako kalean heroina dohainik banatzen ari dira. Ea nola iristen zaren gazteetara.

Eta ganean dugun bijilantzia ez dugu hitz egingo. Guztiok gara hemen guztien ezagunak. Eta herri batzuetan oraindik ere azaltzea bera oso zail egiten zaigula, hori ere esan behar da. Nik adibidez ez dut Milagrora inguratu nahi; bai, txartelak jartzera eta joaten zara baina...

A.— Euskararekin ere seguru arazoak badituzuela. Hemen euskarazko textoa duten txartelak ipintzea bera...

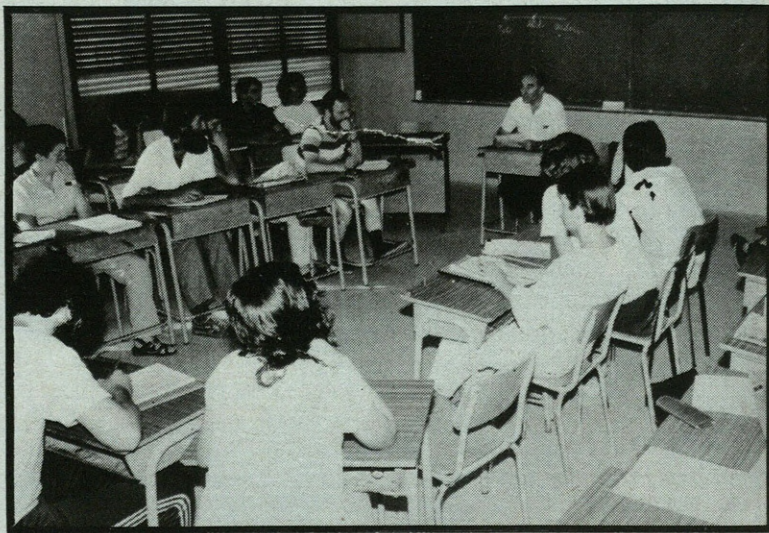
E.— Hori ere bai. Baina bada beste zailtasun suplementario bat: «han goitik» atentzio gutxi jartzen digu-

zuela. Gutxi egiten dugula egia da, baina egiten den piska hura mimatu beharra dago. Alde guztietatik. Hemengo gau eskolan ari den Asteasuko neska horrek esplikatu zizkizun ze nolako eromena den hain medio eskasekin hemen lan egitea. Beste mailetan ere berdin.

A.— Bai, egia esan hemen egiten dituzuen militantzia planteamentuak aspaldi honetan jende gutxiri entzun dizkiot «han goian».

E.— Eta ez da laguntzea bakarrik. Da hau ezagutzera etortzea, benetan hau zer den ulertzera inguratzea. Baina ez, gu «gora» hurbiltzen gara edozein manifestalditara, Lemoizen aurkako ihardunaldi haietara jende pila bat joan ginen Bilbora. Zenbat jende inguratu zitzaigun ordea Bardeatako tiro poligonoaren eta militarren aurkako manifestaldia antolatu genuenean? «Nafarroa Euskadi da» oihukatzea bai, hori ez da deus ere kostatzen.

Euskararik gabe Nafarroarik ez, Nafarroarik gabe Euskal Herririk ez

Nafarroako euskararen egoera eta etorkizuna aztertzeko, Nafarroako egoera ezagutu beharra dago. Hau dela eta euskararen egoerarekin hasi baino lehenago, Nafarroako datu batzu jakin eraztea pentsatu dugu. Gaiak, suma daitekeenez, askoz ere tratamendu luze eta sakonago bat beharko luke. Dena den, eta hurbilketa baten neurrian besterik ez bada ere, arazoaren tamaina aurkeztea litzateke lerroon xedea.

Numero borobilak erabiliaz, Nafarroak (ipar eta hegoalekoak) 11.000 km. karratu dituela esan daiteke, Euskal Herriaren erdia gutxi gora-behera, eta 500.000 biztanle, Euskal Herriaren bostetik bat. Herrialderik zabalena da, eta aldi berean hutsena.

Bestalde, 500.000 lagun horiek nola banatuta dauden ikusi beharko genuke, euskararen normalkuntza nondik nora bideratu ahal izango den aztertzekoan. Ez da Nafarroan Gipuzkoan eta Bizkaian gertatzen den gauza berbera: bost herri nagusi daude Na-

farroan: Tuter, Tafalla, Lizarra, Iruñea eta Donibane Garazi. Gai nontzeko herri guztiak oso txikiak ditugu, eta ez daukate pisu handirik euskararen normalkuntzaren prozesuan.

Bost hiri nagusi hauek bi eratako

zonaldetan banatzen dira: **zonalde erdalduna**: Tuter, Tafalla, Iruñea eta Lizarra; eta **zonalde euskalduna**: Donibane Garazi; azken hau dugularik guztietan txikienetakoa.

Beste heri txikiak, belozitate ezberdinez, baina hustutzen ari dira:

	1.900.....1.960.....1.975
ARTZIBAR.....	1.380..... 643247
NABASKOZE.....	1.010691249
URRAUL GOIKOA.....	973415185
USUAR.....	1.385968394

Beherakada, hain haundia izan ez bada ere toki guztietan, toki gehienetan behera joan da biztanlegoa. Ipar aldean ere bai. 1.960 eta 1.975. urteen artean Nafarroako 20 herrik bakarrik hazkunde bejatatibo positiboa lortu dute. Hauen artean daude hiri nagusiak. Hiri nagusiek jaso dute nekazaritza munduan eman den emigrazioa.

Demografia bezain garrantzitsua normalkuntza aztertzerakoan, biztanlegoaren adina da. Berrero ere fenomeno berberarekin egingo dugu topo: zonalde industrialetan, hiri nagusiak, inmigratio haundiari esker, ez dira hainbeste ari zahartzen. Nekazal mundua berriz, bost hiri nagusi hauek kanpo dagoena, gero eta azkarago ari da zahartzen: gazteek alde egiten dute eta zaharrak bakarrik geratzen dira.

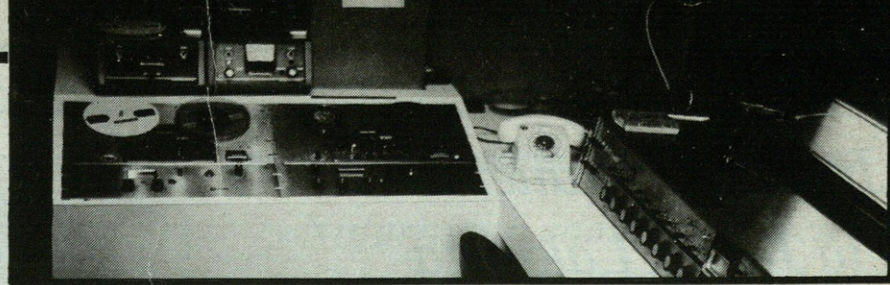
Laburki esanda, ekonomikoki, politikoki, eta demografikoki, pisua duten herrialde nagusiak (Iruñea eta ingurua batez ere) zonalde erdalduntan kokaturik daude, Donibane Garaiz kanpo, baina honek ez du pisu handirik Nafarroako osoari dagokionez, eta ipar aldean dago gainera.

Nafarroako zonalde industrialetara emigrazio handia egon da, Finlandian bezala. Baina Nafarroako nekazari mundua erdaldundua zegoen gehienbategian, mendialdea kanpo. Eta Finlandian, emigrazio honek herri nagusiak finlandesatu bazituen ere, Nafarroan ez da berdina pasa. Iruñean mendialdetik etorritako euskaldun kopurura dextentekoa bada ere, ez da berdina gertatzen Lizarra, Tafalla eta Tuteran.

Nafarroako mendialdea eta iparaldea zonalde euskalduna da, baina hustutzen ari da, dagoena erdalduntzen, harreman sozioekonomikoak direla medio, eta gainera ez dute pisu ekonomiko, politiko eta demografikorik.

IRUÑEA EUSKALDUNDU EDO NAFARROAN EUSKARA GALDU

Zer esan nahi du honek? Nafarroan euskararen egoera normaltzea pentsatzen bada, batez ere, Iruñeara begira egin behar dela lan. Ez du gauza handirik balio indarrak Baztan-aldea edo Iparaldea euskaldun izaten **bakarrik** gatatzea indarrak, edo **batez ere** horretan gatatzea. Iruñea erdaldunduko balitz, derrigorrez eta urte batzuren ondoren zonalde euskaldunak desagertu egingo ziratekeen.

Honek ez du esan nahi Iruñean bakarrik egin behar denik lana. Nafarroa osoa euskaldundu behar da. Euskararen normalkuntzaren bidean zonalde guztiak dira kontutan hartzekoak. Halaz eta guztiz ere markatu egin behar dira lehentasunak. Bestalde, zonaldeen arauera, politika linguistiko desberdinak markatu behar dira, baina helburu bakarrekin: Nafarroa osoa euskalduntzea.

Gaurko Nafarroako zonalde euskaldunetan euskarari koofizialitatea ematea, gu engainatu nahi izatea da. Koofizialitatea Nafarroa osoan behar dugu, (Arabian badago eta oso erdalduna da), eta batez ere Iruñean lanean hasi.

NOLAKOA DA NAFARROAN EUSKARAREN EGOERA?

Bost atal nagusi aipatzen dira bereziki soziolinguistikaren alorrean: komunikabideak, administralgoa, irakaskuntza, ezaugarri publikoak eta lan mundua. Noski, ahanztezina dena, marko juridikoa da. Bost atal hauen inguruan prestatu behar da euskararen Plangintza Orokorra. Eta bost atal hauen inguruan, batean bilduta, borroka planteatu beharra dago.

Aipa ditzagun atalik garrantzitsuenak:

KOMUNIKABIDEAK. *Irrati mailan*, Erribera aldean, gehiago entzuten da Errioxako irratia Iruñeakoa baino. Hortik hasi gaitezke eta ikusi Iruñean ez dela Euskadi Irratirik entzuten. Entzuten dena da badabilela koadrilaren bat Euskadi Irratia entzun ahal izateko medioak jarri naheian.

Iparaldean entzun daitezke Gipuzkoako zenbait irati.

Nafarroako irratiei dagokionez, Radio Popular eta Radio Navarran ez da ezertxo ere emititzen euskaraz. Radio Cadenan ordu erdi bat egunero. Radio Requetén orduerdiko musikal bat egunero, eta beste 9 minutu berrien laburpenaz eta osatuta. Igandetan orduerdiko saio bat egiten da haurrentzat.

Telebista mailan Nafarroako hegoaldean Tele-Aragon ikusten bada ere, Ifaraldean, ETB ikusi ahal zen

zenbait zonaldeetan, errepetidoreei buelta ematen diete inork ez ikusteko. Aste honetan, ETB hartzearen aldeko mozio bat onartu da Iruñeako udaletxean, praktikan jarriko dela espero dugu.

Telenabarrari dagokionez, pare bat minutu besterik ez oraingo. Halaz ere badirudi gehiago sartzea doazela.

Prentsa mailan, EGIN eta DEIAK zerbait badakarte, Navarra Hoy-k gutxiago. Azken honek artikulo bat dakar larunbatero. Diario de Navarra aldiz, orain dela bi urte arte Nafar Hizkuntz Orria bazekarren ere, gaur egun ezer gabe kaleratzen da egunero.

Lanik aipagarrienetako bat Irrati Librean egiten ari direna da. Koskonta Irratia euskara hutsezkoa da Lesakan. Altsasuan ere erabiltzen dute euskara hango irratian. Ezagunena, orain dela gutxi itxi duten Eguzki Irratia: bertan, 8-10 ordu ematen ziren euskaraz.

IRAKASKUNTZA mundua: hiru ataletan banatu dugu: lehen mailako irakaskuntza, unibertsitatea eta helduen euskalduntzea.

Lehen mailako irakaskuntzari dagokionez, Ikastoletan 6.500 ikasle dauden bitartean, publikoan 48.500 daude eta pribatuan 39.000. Ikastolek 110.000 ptako diru-laguntza jasotzen dute.

Egoera txarra da, ez da aldatu, administrazioaren aldetik ez zaio erantzun seriorik eman nahi arazo honi. Gehiago esango nuke: administrazioaren arazo bakarra zera da, ikastola batzu sortu direlako eskola publiko zenbait hustutzen ari dira, eta gaur enfrontamendu bat sortu nahi du ikastola eta publikoaren artean. Hortik kanpo ez du esan «esta boca es mía».

Unibertsitate mailan, ez dago ezer. Agian eta aipatzen da, agian datorren urtean UNEDen euskal filologia ematen hasiko ote diren, baina aidean dago oraingo.

Helduen alfabetatze-euskalduntzean, AEK-k 2.000 ikasle ditu, eta hortik kanpo, maisuen erreziklajerako egiten diren ikastaro trinkoak barne daudelarik, 700 bat lagun daude.

Jose Luis Fraile
eta Jabier Lakunza

GAITAK BADITU MILITANTEAK IRUÑEAN

Ekaitz batek edo uholde batek bezala irensten zaitu, trumilka, Jabier Lakunzak. Eta entzun diogun lehenetako hitza «militante» izan da, gero ez jartzeko eta txorakeria dela aritu bada ere. Baina nahiago dugu hor jartzea, militante. Gaitarentzat bizi dira. Eta Nafarroarentzat. Entzungo balituzte irakurleek kostako baskongadoengatik bota dituzteenak, egiak gainera gehienak... Zaila da hauekin hari zehatz bati jarraitzea, dena soka beretik badoa ere. Nola esplikat, jakinik irakurleak gaitero hauetaz orriotan ziurrenik alderantzizko idea egingo duela... Iruñean dauzkazue, Jarauta kalean.

1972etik ari dira elkarrekin Jabier Lakunza eta Jose Luis Fraile. Baina talde zabalago bat osatzen dute, denak ere gaitaren lanari lotuak. Fraile eta Lakunza taldeko permanenteak kontsidera daitezke, ia egun osoan lokalean sartuta pa-

satzen dutenak. Bilbon eza-gutu zuten elkar, Fraile kontserbatorioan zebile-nean hain zuzen. «Baina pianoak ez du gurpilarik», dio irrifarrez, «eta ezin zara piano batekin kalera irten. Metodoa ere madarikatzen nuen bestalde...»

Eta Iruñean aurkitu ziren, gaitaganako zaletasunak loturik, edo bestela esanda, gaita zelako nazkarik gutxiena ematen ziena. «Gure gizarte mailan dagoen saltsa haundi horri aurrea hartu genion, begira, eta beste asko baserrietara zokoratu diren bezala gu zulo honetan itxi ginen, gure gaitarekin. Koño, badakizu sinfoniko bat perfektuagoa dela, baina kontrol sozialari ihes egitea zailago egiten dizu».

Gaita, musika tresna eroa

Eta klaseak ematetik bizi zitezkeen tipo hauek, edo bestela «pikatzero» edo mozkortzero ere jo zezake-

telarik, erdibidean geratu ziren. Udaran herriz herri gaita jo eta neguan taile-rraen gaitak egin.

Gaitero hauek beren diskagatik edo beren lanagatik ezagutzen dituenak gutxien espero lezakeena beren lokalean tornuak aurkitzea da. Tornuak, tresnak edo nondik... eta zura, ezpel egurra. Ezpelez egin behar bait dira gaitak. Milioi bate-tik gora daukate inbertitua hor. «Ekonomi aldetik begi-ratzen baduzu, ez da errenta-garri. Atera itzazu kontuak milioi bat amortizatze-ko zenbat gaita egin behar ditugun eta... Guri ez baina gaitari bai zuri errentagarri».

Tresna honek ere nola halako humanizazio bat behar bait du. Alegia, urtetan ez da egon neurri jakinik eta ondorioz afinazioa ere ez zen erabat egokia, desafinatzea oso erreza zen, nota batzuk lortzea aldiz oso zaila. Fraile eta Lakunzaren eguneroko lana gaita gero eta hobeak egitea da: neurriak egokitu, kalkulatu, akabatua zaindu.

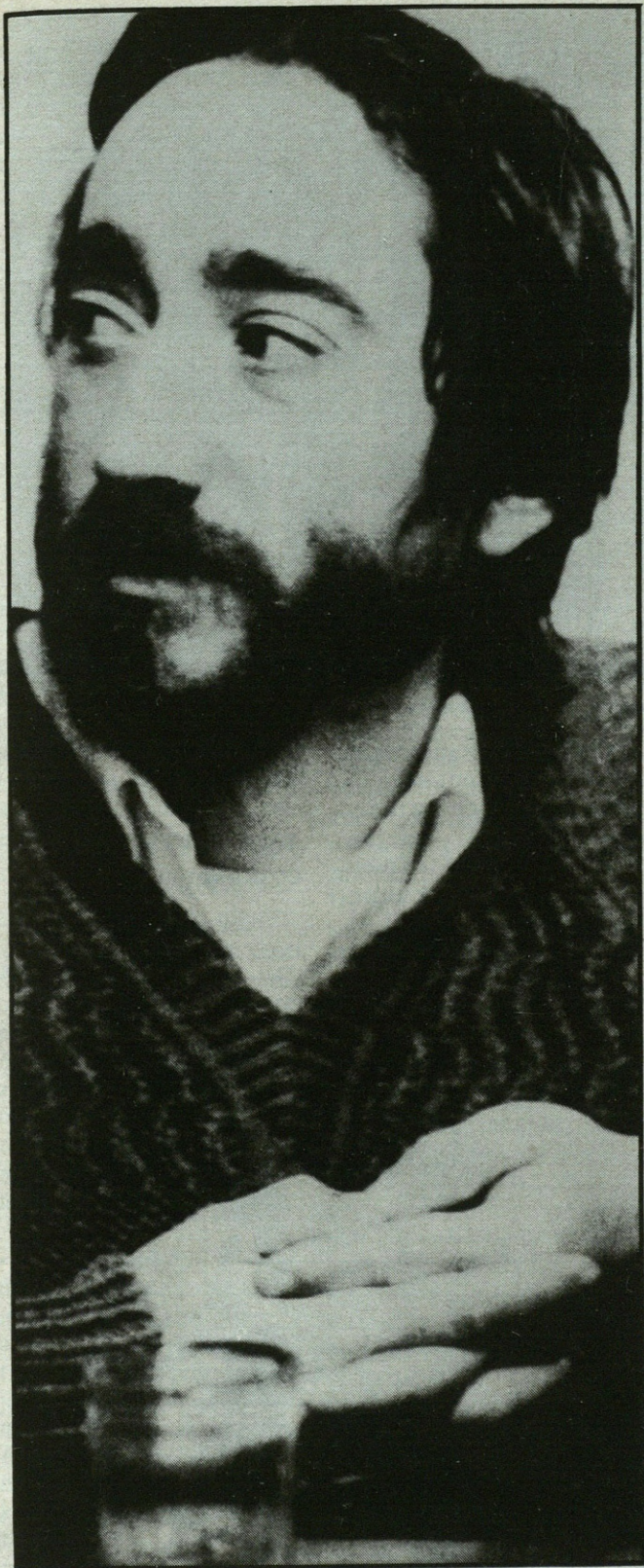
Motore indartsua eta direzio txarra dituen karrera kotxe bat dela gaita dio Lakunzak. Indar haundia baina menderatzen zaila. «1962.a arte bi gaitero eza-gutzen genituen Lizarran. Zergatik? Hain zaila izatean tresnak berak mugatzen zuelako joleen kopurua. Ezagutu genuen gaitero on bat zera esaten zuena: gaita ona denean ere ez da gustatzen, pentsa bada txarra denean».

Romanoren garaietatik ehun urte pasa eta...

Iruñeko koadrila hau buru-belarri gaitaren munduan murgildu bada neurri batean jasaten zuen abandonagatik izan da. Tresna horretaz arduratuko zen intelektualitate bat falta izan bait da. Horretan txistuaren aldean tresna baztertua dela ziur dago Lakunza. «Txistuarekin adibidez Ansorenak

Jabier Lakunza, buru, belarri eta birrikak gaitarentzat.

Fraille: musika herrikoia ez zaigu ez Paristik ez Madriletik etorriko.

egin duena gaitarekin egiteko dago. Izan ere txistuek abantaila bat eduki du: berretzat hartu duten area batzuk, eginkizun batzuk eta kapa sozial batzuk. Gaitak

aldiz popularitatea izan du baina ez intelektualterik».

Pobretasun horretan Julian Romano da behar bada salbuespen bakarrenetakoa, eta diska bikoitz bat dedika-

«Nafarroako edozeri hartzen zaio berehala espainol usaina. Baina gero Gestoren autobusetan bilbainadak kantatzen dira eta ez da ezer pasatzen»

tu diote Iruñeko gaiteroek, disko elegantea, eta joan den mendeko gaitero baten kapazitatea agerian jartzen duena. Gaürko egoeraren kontzientzia hartzera bultzatzen ditu Romanok.

«Orain konturatzen gara duela ehun urte hil zen tipo hura gu baino hobea zela.

Geroztik gehiena lortu duenak ere haren mailara iristea lortu badu, gaitaren prehistorian jarraitzen dugula seinale garbia. Eta beste ohar bat ere bai: Julian Romanok ezaguna izateko badauka Iztueta batek haina kategori.

Baina hala ere inork ez du entzun izan denik ere».

Orain dela ehun urteko gaiteroa oraingoak baino hobea izango zen, baina beste guztiak txarragoak ziur aski, gaur egun eskola hobea bait dago, eta azken urte hauetan hobekuntza nabarmena egin du gaitak.

Baina lehenera bihurtuz, Lakunzak adierazten zigun bezala, orain dela ehun urteko euskarak gaur egun balio badigu bere balio didaktikoengatik izango da, baina euskara beste era batera erabiltzen dugu; musika tresna batekin orain dela ehun urteko moduak menderatu ezinik baldin bagabiltza miseria erabatekoan egon delako da.

Txistua euskararekin batera atzeraka

«Aldaketa kualitatibo bat

gertatu dadin, bi posibilitate daude. Bata, kuantitatiboki gaita ugaritzea. Eta hori lortu da, herriz herri lehengo aldean gaitero asko bait dabil. Merkatua saturatua dago hala ere, eta lanak dibertsifikatzen hasi beharra dago, gaita orain arte egon ez den lekuetara sartuz eta: taldeak, bandak... Eta bigarren bidea inbestigazioarena da. Horretan ere saiatzen gara, ahal dugun neurrian».

Inbestigazio mailan urtetarako lana dago gaitaren inguruan. Artxiboetan gordetzen diren sekretuak pitinka azaleratuz doaz baina hala ere oso mantxo doaz. Denborak dirua balio du eta. Iruñeko gaiteroek aurkitzen duten arazoa horretan datza nagusiki. Udal gaiteroak dira, baina horrek pezetatan ez du gauza haundiegirik esan nahi, eta ez izateagatik funtzionario ere ez dira.

Baina azterketak hor daude, eta fruituak azaltzen dira. Romanoren lanaz egin den diska bezala, gaitak historian eta geografian izan duen zabalkundea ezagutuz doaz. Txistuaren eta gaitaren arteko harremanak ere bai. «Euskararen mugekin loturik daudela iruditzen zaigu. XIX. mendean txistua Tafallaraino iristen zen, eta 1860.eko hamarkadan inbertitzen da gaiteroen eta txistularien arteko erlazioa, lehen txistulari gehiago zen lekuetan gaiteroak ugariago izatera pasatuz. Badirudi

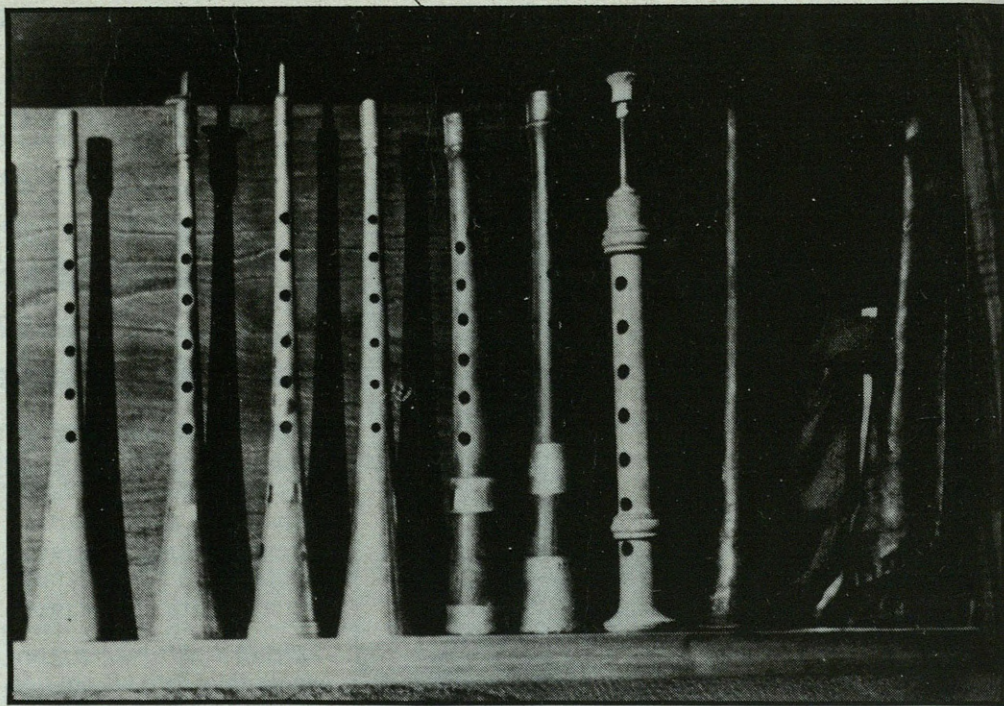
geografia aldetik txistua euskararekin batera joan dela atzeraka».

Amnistia belarrientzat

Egun batean esaten zigun Joan Mari Beltranek Julian Romanoren gaita musika dela musika urbanoaren adibide bat. Eta hainbeste mitifikatu da gure artean musika urbanoa egin behar dela, poesia urbanoa egin behar dela... Lakunza eta Frailek aldiz garbi ikusten dute gure musika herrikoia ez dela baserri zuloetakoa. Norbait harritu egingen da. «Musika herrikoia Paristik edo Madrildik sekula ez zaigula etorri gauza jakina da. Euskal Herriko musika herrikoia erdi mailako herrietan sortu da, inguruko nekazal herrien zentro egiten duten herrietan. Gure dantzak ez dira jaiotzen Betelu bezalako herrixketan, Leitizan sortzen dira, edo Arrasaten, edo Otsagin, edo Durangon. Baina Bilbon ere bai aldiz».

Une honetan betiko gaia tokatzen zen: jendartearen musika mota honek gaur egun duen harrera kaxkarrak. Betiko gaia baina musiko bakoitzaren traiektoria erabakitzen duena. «Jendeak apetitoaren arauera jaten du. Ezin da ulertu bestela: Euskadiko Orkestra Amurriora joaten da eta 19 pertsona azaltzen dira. Janaria kalitatezkoa zen, ez hala jendearen apetitoa. Ez gara hasiko berriro ere jendearen gustoak manipulatu daitezkeela esplikatuz. Gure musika jende bati atsegin ez bazaio edo kalitaterik ezagatik edo beren apetito prolemtatik izan daiteke; guk berriz egiten dugunaren kalitateaz ziur gaude, zer nahi duzu!».

Hala ere beren «laboratorioan» ikusirik bati bururatu zaion isolamendua ederki astintzen dute Iruñeko gaiteroek: musika bizia egiteko ez bait dago udaran festaz festa ibiltzea bezalakorik. Horretaz gain beste

Belarria berriz landu beharra dago gaitaren soinua dastatzeko.

esperimenturik ere ez dizute ukatuko. Oskorriren diskoetan adibidez berenak dira «Nafarroa» abestian entzuten diren gaitak.

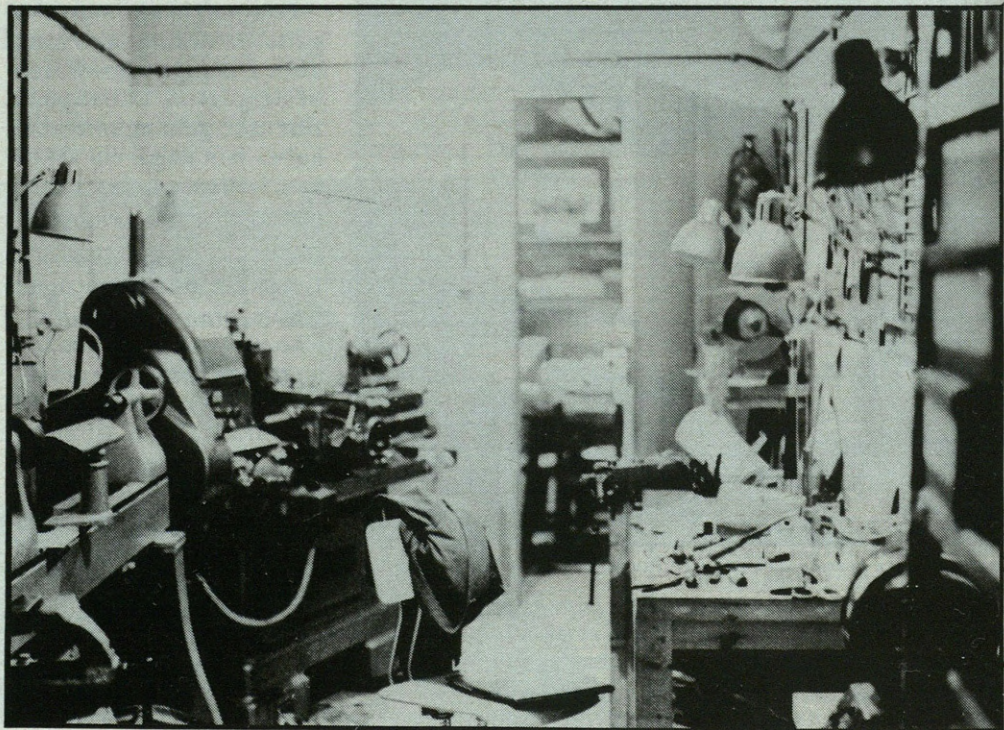
Beste eskakizunen artean «belarrientzako amnistia» eskatzea ahazten zaigula diote farrezka. «Ekologistak gara, e, baina zentzu eraba-

tekoan». Eta gertatu zitzaientzako pasadizo bat kontatzen digute. Lemoizen aurkako ihardunaldi haietan, 1981ean, jotzera joan eta ezin jo... Iberduerok argindarra moztu zitelako! Aixerrotan zen hori. «Zaila da ulertzea nola izan daitekeen bat ekologista gero musika

egiteko hamar edo hogeimila watio behar baditu».

Jota ere ez al da euskalduna?

Gaitaz ari dena Nafarroaz ari denez gero, jotarekin ere egin dugu topo gure ihardunean. Euskal kultu-

Fraile eta Lakunzak beren tailerrean egiten dituzte gaitak

ran jota aipatu den gehi-
etan kontrako jarrerak plaza-
ratzeko izan da. Arrazoieta-
ko bat: euskararen nortasu-
narekin ez omen da konpa-
tible.

Eta Larragako neska
joteroek kantak euskaraz
egiten zituztenean, ze-
har-begiradaz erreparatzen
zieten askok.

«Nafarroako edozeri bere-
hala hartzen zaio espainol
izatearen usaina, susmorik
txepelenagatik. A, baina ge-
ro baita Gestoretako autobu-
setan ere bilbainadak kan-
tatzen dira eta inork ez du
deus esaten. Inork hartu nahi
ez duen umezurtz bat da jota.

Faszioak erabili du, baina
hark ere abandonatua dauka
gaur egun. Lehen herrietan
jaiak zirela edo koadrila bat
umoretsu zegoela eta edozein
momentutan jotak kantatzen
ziren; orain ia sekula ez».

Larreglaren jotarekin ger-
tatutakoa kontatzen digute.

Borrokarako kanta bat
omen zen «Navarra siempre
p'álante» izeneko jota, Ara-
na baino lehenagoko prena-
zionalismo bat agertzen
duena, eta mendialdea go-
raipatuz gainera. Euskaldu-
noi aholku subertsibo xa-
marrak ere ematen dizkigu:

«Aunque el mundo se hun-
da, Navarra siempre p'alan-
te». Baina España hitza bi
aldiz agertzen dela eta... ho-
rretan galdu zituen indul-
jentziak. «Iparragirrek 'Ara
nun diran' egin zuenean ere
España eta guzti egin zuen,
baina gero aldatu zitzaion eta
kitto. Larregla ordea nafarra
zen eta susmo txarrak sort-
zeko modukoa beraz».

Jotak bizi duen ezinbizia
Nafarroaren egoera osoaren
ispilu dela esatea ez da ge-
zurra. Gizarte mota baten
krisia dago batetik, Nafa-
rroaren berezitasuna beste-

tik eta Nafarroak alde guz-
tietatik Euskal Herri osoa
hartuko lukeen nazio asmo
batean bere lekua nola be-
teko duen definitzea beste-
tik. Euskal kultura bera bait
dago eraikitzeke.

Kostaren hejemonia gaingitu behar dute nafartarrek

Euskal kultura diogu eta
Euskal Herria, pentsatuz
kantaurialdea eta bere ber-
detasuna bezala ordeka ho-
riak eta lur gorriak ere Eus-
kal Herri direla. Baina diru-
dienez maizegi ahazten du-
gu hau kostaldekoek, eta
areago hiru probintzitako
autonomia dugunetik.

«Kostaren prepotentziak
nafartarrek nazio konzient-
zia edukitzea ezinezko egi-
ten du. Izan ere, Nafarroan
bertan ere mendialdea da
agintzen duena, eta begira
ezazu bestela nondik dato-
zen funtzionario gehienak.
Iruñea bera mendialdea
izan da beti».

Oso haserre daude
Iruñean kostaldekoek gure
kultur ereduak inposatu na-
hi ditugulako. Gehienez ere
inferioritate konplexuak eta
imitazioak lortuko ditugula
diote. Euskarā aparteko
gauza delarik. «Iruñean
bertan jende bat prest ego-
nen litzateke bihar bertan
hasteko euskaraz jotak kan-
tatzen. Baina zergatik kan-
tatzen du Benitok? Saltzen
duelako. Jotak aldiz inguru-
rik ez dauka».

Ikusten da euskal kultu-
rak Nafarroan zerbait egin
nahi badu hango errelaita-
tera egokitu beharko duela,
hango kultur espresioak ere
bereganatuz. Baina nafarta-
rrengan berengan ere ara-
zoak ikusten ditu Jabier La-
kuzak. «Nafarroa kon-
bentzituko balitz egiten
duenak justifikaziorik ez
duela behar, komeni zaio-
la...»

«Txistua XIX. mendean Tafallaraino iristen zen. Badirudi euskararekin batera joan dela atzeraka txistua ere»

Iruñeko
Gaiteroak

Julian Romano
(1831-1899)

Ehun urte geroago, Julian Romano ez du inork gaingitu.

Julian Romano, gaitaren maisu

1831ean jaio zen Liza-
rran Julian Romano, histo-
riara gaiterorik onena beza-
la pasako dena. Musiko
ona, gaitaz gain biolina eta
pianoa ere jotzen omen zi-
tuen, eta beste lanbideen
arteak kafetegi bat eduki
zuen eta dirua prestatzen
zuen.

Bere eskuz izkribaturik
pieza pila bat utzi zuen, bi
gaitaz jotzeko batzuk eta
gaita ta bandaz jokatzeko
besteak. Azterketa askoren
ondoren, badirudi horieta-
ko askoren gain Romanok
duen aitatasuna frogatzen
dela, nahiz eta beste batzuk
aurretik ezagutzen zituenen
errekopilazio izan. Julian
Romanok utzi zizkigun
300dik gora piezetatik 38

grabatu dituzte diska hone-
tan. polkak, baltsak, ma-
zurkak, sotis edo txotisak,
jotak eta 17 sonata. Tartean
«Gernikako Arbola» (Ro-
manok «Garnikako Arbo-
la» idazten du).

Piezak banan bana auke-
ratuak dira, eta grabazioa
berriro oso txukun egin iru-
ditu zaigu. Bada urtebete
diska hau plazaratu zela eta
ez dirudi gehiegi entzun de-
nik. Dokumentu eta lan
material gisa balio izugarri
bat edukitzeaz aparte, mu-
sika herrikoia maite duen
guztiak ezagutu behar luke.
1899ko abenduan, mende
hau hasi baino justu egun
batzuk lehenago, hil zen Ju-
lian Romanori noizbait jus-
tizia egin beharko zaio.

EZIN ASMATU

Mikel BUJANDA

Penak ugari, atseginak urri

Politikari abertzaleek, eta beren partidoek, ez dakite zer egin Nafarroarekin. Problema ugari eta larrien iturri da, eta ez da, ordainez, inolako motiborik sortzen atseginerako.

«Nahikoa lan egin dugu hemendik, Estatutoan Nafarroarentzat atea zabalik uztearekin. Orain nafarrei dagokie gainontzekoa. Denbora izan dute, eta dirua ere bai. Non dira fruituak?».

«Ez dira Nafarroa inkorporatzeko gauza izan», beste aldetik. «Dira», eta zuek? Inork ez du ukatuko abertzaleek porrot egin dutela Nafarroan. Geure printzipioek Nafarroa Euskadiren zati bat dela esaten digu. Printzipiotatik landa, bakar batzuren gogo eta nahia salbu, proba gutxi ditugu Nafarroaren euskal izateaz. Errealitatea, praxia, beste hizkuntza batez mintzo zaigu. Abertzaleok minoria gara hemen. Aitormen honek izan behar du gogoeta eta egin-nahi guztiaren abiapundu.

Alderdi eta talde abertzaleek ez dute beren eragina nafar gizartean handitzea lortu. Botuemaile guztietarik laurdenera ez da iristen abertzaleen kopurua. Hori bai, botu ederki zatikatua (EJA, HB, EE, Auzolan), erdiesten den errepresentazioa %15 inguruan gelditzeko. Eta portzentaia horretatik ken itzazue agertzen ez direnak (inoiz albiste ez direnak). Honela, eguneroko politikagintzan abertzaleen presentzia minimorik urriena da.

Alderdi eta taldeek (EAJ eta HBz ari gara, besteak oso minoritario dira eta) oraino ez diote soluziobiderik bilatu politika nazionala eta tokian tokiko politika egin beharrean arteko kontraesanari. (adibide gisa, har dezagun euskara batua eta euskalkien arteko dema, euskalkiak nortasun handia duenean. Kontutan izan hau, bizkaitarrak). Beste herrialdetan egiten denaren mimetismo hutsa da egiten ari direna. HB ez da parlamendura joaten. Ez du ezer jakin nahi izan hor izan den zirkoarekin. Ez du horko saltsarekin zikindu nahi izan, eta hau berez diskutigarri da. (Joan den urtebetean HBren izena ez da aipatu ere egin. Ausentzia erabatekoa da. Inor ez da gogoratzen sei parlamendari dituenik ere. Inork ez ditu kontutan hartzen). Baina okerre-na ez da hori. Kanpotik ez baitu deus egin. Ez zen asko behar amejoratzailen dorrea eraisteko. Parlamenduan eman den espektakulua, egokiera ezin hobe zen behin betirako Nafarroko komunitate probintzi bakarrekoa hondatzeko. Ostikada pare bat emanda lurra joko luke. HBk ez du sartu nahi izan. Bere argudioa: Bataren aurkako kanpaina ez egitekotan, ez dugu bestearena eginen. Politika nazional bateratuaren morrontza. Eta hortxe zapuztu zen guztia. EAJren lana berriz, parlamentarismoan burubelarri sartzea izan da. Kolaboratzen. Goitik behera erori eta mila puska-tan hautsi zitekeen montaiari eusten. Intriga guztietan parte hartzen. Eta honela, ez bata, ez besteak, ez duegokiera kapitalizatzen jakin. Inoiz ez da sortuko bizi izan dugun bezalako unerik, Nafar instituzioen krisialdi larririk. Inoiz ez da somatu hain garbi jendearen baitan politikariengana-ko mespretxua: behingoz, nafarrek fedea galdua zuten.

Batzuren kolaborazionismoagatik, besteen uzkeriagatik, alferrik galtzen utzi da momentua. Nafar politikoen gaitasun ezak ez du beste probarik behar.

Ulergarri izan daiteke beraz, alde batetik, probintzietako jendea gogaiturik egotea. Ez da onargarri ordea hemendik atera daiteken ondorioa: Nafarroa traba bat besterik ez da, eta korapiloak konpontzerik ez duenez, hobe bazterrean uztea. Ondorio honen pareko da baita ere Nafarroa bandera huts gisa baliatzea: zuen Estatutoarekin, Nafarroa kanpoan. Erantzunkinzuna talde abertzale guztiek baitute.

Eremu latz honetan

Abertzalegoa ez da handitzen Nafarroan. Estankaturik dago. Botuemaileen kopuruan laurdena doi iristen da. Biztanleen hiru laurdenak ez du ezer jakin nahi Euskadirekin. Nafarroa dute hesparru. Ez du euskal sentimendurik. Ideolojien atzean oinarria behar da. Eta oinarririk ez dago. Hementxe dago gakoa. Euskaldunak, vasco, besteak dira. Gu nafarrak gara. Sentimenduz, aukera politikoen aurretik. Alor honetan abertzaletasunaren haziak ezin fruitu eman korrik eman. Ez dugu ukatuko eskuinak eta jauntxokeria tradizionalak honetan izan duen eragina. Ezta ere, Nafar eskuina inongoa baino retrogradoagoa denik. Garbi dago, baita ere, botere handieneko komunikabideetan, ultra-eskuina nagusi dela. Guzti hau badakigu. Ezagun ditugu ere bai gure etsairik handienak. Baina, zergatik du hainbesteko sarrera eskuin honen tesiak jende xehearengan? Ahantzi ezineko datua da halaber, sozialistek jokabide antieuskalduna hartu behar izan dutela botuak biltzeko. Navarrismoaren indarra eta garaitzapena esplikatzeko ez da nahikoa eskuinaren maltzurkeria edo herriaren ezjakina. Konklusioa gordina da, baina ez genduke ezkutatu behar. Non gauden jakin behar dugu. Minoria garela aitortu beharrean gaude. Geure printzipioak errealitatearekin topo egin du.

Joan direnak

Ez da harritzekoa lurralde honetatik alde egiteko joera. Irabazle sortuak gara, eta izan nahi dugu. Hemen ez dugu irabaziko (martxa honetan ez bederen). Aukera errez samarra da: hanka egin. Horixe egin dute askok. Abertzaletasuna nagusi den tokira: probintzietara. Zenbakitan ez dira behar bada hainbeste, baina kualitatiboki garrantzia handikoak, batez ere gure gutxiengoan. Izenak aipatzea alferrik izan daiteke, baina begira, ikus zer duzuen inguruan: nor duzue lehendakari? Orain arteko kultur kontseilaria; sanitate arloan ere bada baten bat. Eta Unibertsitatean? Nongoa da rektorea, edo Bellas Artes-en dekanoa (orain gutxi arte)? Eta euskaltegitan, eskoletan, UNEDen E.T.B.en e.a. Odol hustutze hau mingarri da. Militantismoa ez da aspaldi honetan apreziatzen den balorea, baina hemen guztien beharra daukagu. Inor ez dago sobran. Eta, zergatik ez esan? Saldukeria esaten bazaio hondoratzen ari den untzitik kapitainak marinela baino lehen saltu egiteari, barku hau ur gainean ikusi nahi dutenek ez dituzte erraz irensten desertzioak. Etxekoa utzita, auzoen baratzak jorratzen dabilena, a zer nolako nekazaria!

Helburua: Irautea

Ez dira lau begi eduki behar politikari nafar-espainolen ideologia zertara mugatzen den ikusteko. Lau hitz ditu: Nafarroa ez da Euskadi. Hori dute jomuga, horrexek eraman ditu politikagintzara. Ez besterik. Nafarroa Euskal-Herri ez izatea da bere praxia. Lortzen ari dira. Esan

bestela; zenbat elkarte amankomun gelditzen zaizkigu probintziekin? (egizue errepasoa, kirola, kultura, komunikabideak, auzitegi...) Aislamendua ia erabatekoa da. Oraindik badute eten beharreko lokarri bat: euskara, hizkuntza. Ari dira honetan ere lanean, presarik gabe. Denboraren joana haien alde dago. Nafarroa da komunitate autonomo guztitan bertako hizkuntza ofizial egin ez duen bakarra. Hizkuntzaren heriotzarekin etorriko da soluzio finala. Exterminioa burutua izanen dute: Nafarroa ez da Euskal Herri izango. Oraingoz, euskara balore kulturaltzat daukate. Gero ere hala izanen dute, historian geldituko den zer bait. (Orientazio gisa, inork tremendoak botatzen ari naizela uste badu, egoki izan daiteke hemen Jon Larrinagak JAKIN aldizkariaren azken alean aditzera eman digun La Gaceta del Norteko artikulua 1983.12.11 irakurtzea. Uruñuela jaunak euskara errekupeatu nahi izateari vernaculismo mesiánico esaten dio. Zer posibilitate izango luke euskarak Uruñuela eta bere ideologikideak Gobernuan baleude? Ba, hara, hoiek ditugu hemen buruzagi. Jakinik zein zaila den hizkuntzaren errekupeazioa laguntza ofizialekin ere, zein da gure irtenbidea?).

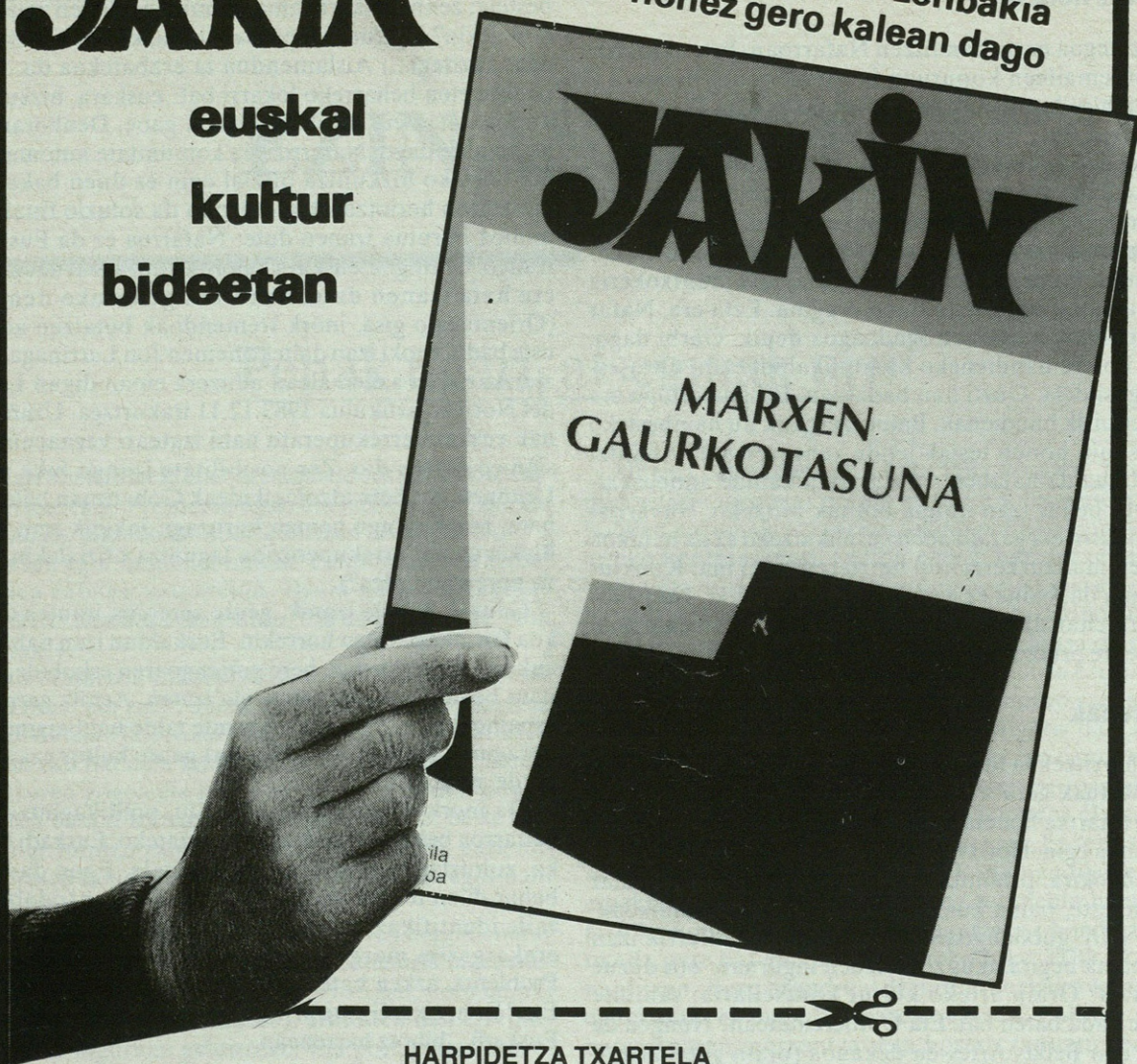
Gauzak honela izanik, geure zeregina irautea da. Nahikoa lan izango dugu horrekin. Euskaldun izan nahi duenak, aukera egina duenak, bere gutiengoaren eskubideak defendatu behar ditu: utz gaitzela izaten. Arrotz gara maioria espainol baten erdian. Emigrante talde bat baiginen (eman dezagun italiarrak Bruxelles-en) geure kultur ezagugarriak gorde, irauteko.

Eta inork amets handiak baditu, politikagintzan jokatu Nafarroa beste herrialdeekin bat izateko, Euskadi bihurtzeko, zuhurtzia minimo bat izan dezala. Egon dadila egon behar duen tokian, hauts dezala euskaldun/odolzale/hiltzaile identifikazioa, komunitate autonomoan panorama erakargarria margo dezala, ezagutu dezala non dagoen. Problema, azken batez, nafartar jendea delako. Gehienak. Etsi? Ez horixe. Geure printzipiotan Nafarroa beti izango da Euskadi... bihotz barreanean.

JAKIN

**euskal
kultur
bideetan**

30. zenbakia
honez gero kalean dago

HARPIDETZA TXARTELA

JAKIN aldizkariaren harpidedun egin nahi dut:

Izena

Kalea Herria

Gurutze (+) baten bidez aderazten dudan eran egingo dut urteko ordainketa (1.500 pta.)

☐ txeke bidez ☐ renboltsoz ☐ nire Banku kontuaren bidez (bete beheko zati hau)

Banco o Caja de Ahorros Banku edo Aurrezki Kutxa

N.º de cuenta / Kontuaren zenbakia

Sucursal / Sukurtsala

Titular de la cuenta / Kontuaren jabea

Entitate horretako nire kontuan zorpetu itzazue, mesedez, JAKINEK nire izenean aurkez diezazkizuen erreziboak. Agur.

Sirvanse adeudar en mi cuenta con esa entidad los recibos que a mi nombre les sean presentados por JAKIN. Atentamente.

Firmado / Zinatzailea

Domicilio / Helpidea

JAKIN - Ategorrieta hirib., 23 - DONOSTIA (13)

HARPIDEDUN EGIN ZAITEZ!

TXOKOLATE GOZOA, KAFE MINGOTSA ETA EUSKAL LITERATURA

Apirilak 10, gau dibinala Bilbon. «Euskal Kulturaren zerrenda egiterakoan, zu bezala elitea osatzen duten pertsonak, «Iruña» Nobel-Sari Banaketara eta ondoren izango den Topaketa Literarioa (sic) gonbidatzea atsegin zaigu», Xabier Gereñoren sinadura zeraman Euskal Parnasoaren atea zabaltzen zizkigun gutunak.

TXOKOLATE GOZOA.

«Eskerrak «Iruña» kefetegiari eta Nestle etxeari, txokolatea egin ez ezik Euskal Literatura finkatzen saiatzen delako». Zortzi t'erdietan, afaria. Mahai presidentzialean, sari-epai-lariak; eskuinetara, mahai luze batetan, Velez de Mendizabal jauna (Eusko Jaur-laritzako Kultur Kontseilariordea), geroko hitzaldian parte hartu behar zuten Federico Krutwig, J.M. Satrustegi, Endrike Knorr, idazle sarituak eta beste. Beste mahai batetan, ezkerretara, zenbait kazetari. Zaintzuriak bi saltsatan, Jaibugoko urdaiazpia, Otarrainskazko eta zizazko tortila, itsasapoa txipiroi salt-san.

Afalondoan, Topaketa Literarioa. «Sariketa hau Kultur Ekintza haundi batekin osatu nahian antolatu dugu mahaingurua» diosku Xabier Gereñok.

KAFE MINGOTSA

Kultur ekintza handia: jendez gainezka «Iruña» kafetegia gaueko hamar t'erdietan. Tarima baten gainean jarritako mahaiaren

inguruan jezartzen dira Anjel Zelaieta, epaimahaikoa, Krutwig, Satrustegi eta Knorr. Sariak banatzen dira. Xabier Kintana, «Corto Maltés» en kapela buruan, mahaiaren kórner batetan pausatzen da. Beste kórnerrean, Xabier Arteagoitia, 19 urte: «nire amari eta egunotan poliziari bahiturik dauen euskarazko irakasleei dedikatzen diet saria». Eukene Martin, hirugarren saritua: «ez dakit halakoetan zer esaten den, hurrengoan ikusiko dugu. Besterik ez».

Zer esan halakoetan. Federico Krutwig-ek publikoa sortzen duen literatura eta krazio literatura bereizten ditu. Bi aukera dira, bata zein bestea beharrezkoak gaurko Euskal Herrian. Aukera kontua berak bigarrena egitea, kontzientea bada ere, gaurko elite txiki batentzat idazten duela. «Hala ere, nik uste dut Euskal Herrian literaturak atzerapen handiak egin dituela batzuetan. Hasiara batean, soil-soilik apaizen literatura egiten zen eta gero etorri dira beste tendentziak. Batzutan erda-

raz ere izkiriatu dugu, batez ere euskal mentalitatea formatzeko. Baina egia da, euskal mentalitatea bakarrik egiten dela egiazko literatura bat sortzen denean. Momentu batetan, erdaraz izkiriatu diren liburuen bidez, nolabait tendentzia politikoa sorrerazi genitzazke, baina hau ez da nahiko, guk ere erdaraz izkiriatu ditugun liburuak jende gehiagok irakurri ditu, baina momentu batetan aldatu behar da, eta erdal liburu batzu idaztetik, egiazko euskal literatura, euskaraz idaztera iragan behar izan dugu».

Euskararen hedakuntzarako «prestige»ak duen garrantzia azpimarratu zuen Krutwig-ek. Fortuna egin zuen terminoa berau, beste zenbait mahaikide ahalegindu bait zen Krutwig-en erraztasun berberaz hitz frantsez hau errepikatzen.

.... ETA LARANJAZKO ERREFRESKOA

Endrike Knorr Euskaltzaindiakoak, merkatu libreko ekonomiaren defentsa jasangaitza egin zuen, Edi-

tora Nazionalaren aurka agertuz, honek konpetentzia desleiala egingo bait lioke argitaletxe enpresari. Euskal Herrian idazten den oro Euskal Literatura dela aldarrikatuz, euskaraz, gaztelaniaz nahiz frantsesez idatzia izan, proposamen bat egitera ere ausartu zen: aipaturiko «prestige»-a lortzeko bide bezala, Euskal Komunikabideetan agertzen direnak itxura eta janzkera modernoz aurkeztea defendatuz.

Mintzaldi pedagogikoa Satrustegi jaunak bota zuena: beharrezkoa omen da jendeak euskaraz hitz egitea; eta irabaziko egingo bide da Euskal Literaturak azken urteotan eman diren politika alorreko hainbat «deserzioekin».

Euskal Literatura, baina?

Literaturazko zerbait entzutera joandako entzule koitaduen harridura gauerdiko hamabietarako. Pontifizeen atakia bihurtu ziren idazle saritu gizagaixoak. Euskal Literaturaz, gau hartan, hiru tituluren azpian gelditzen den promesa, agian: «Ta Marbuta», Xabier Kintanarena, Israelen kokaturiko nobela poliziako eta intrigakoa; Xabier Arteagoitiaren «Ama», amaren heriotzaren inguruko gogoetak; eta Maria Eugenia Martin-en «Lau sasotako zipristinak», edo etorkinen integrazioaren arazoak Euskal Herrian.

**Antton
AZKARGORTA,
Karmelo LANDA**

euskalgintza

EUSKAL HERRIKO AZKEN URTEOTAKO ANALISI MONSTRUO BAT, LANKIDE AURREZKIAREN ENKARGUZ. Lankide Aurrezkiaren enkarguz, Jakin taldekoek proiektu erraldoi bati eutsi berri diote Euskal Herriko azken urteotako historia sozio-kultur-ekonomikoa aztertu eta sintetizatu nahian. Proiektu horren zuzendaria Joseba Intxausti da eta beren asmoa urte bukaerarako prest edukitzea izango litzateke. Liburu mardul-mardula irtengo litzateke, jakina, nahiz eta dibulgazio mailako zerbait bezala aurkeztu. Azkenik, esango dugu lanak halako sarrerra historiko-geografiko orokor bat eramango duela, ondotik gerraondoko historia sozio-ekonomiko eta sozio-kulturalari tartetxoa uzteko.

diskoak

ASTE SAINDUAN HASIKO DIRA HERTZAINAK BEREN LEHEN DISKOA GRABATZEN. Gasteizko Hertzainak taldea gogor eta sasoi haundiz dabil azken aldi honetan eta hori eta beste baldintza batzu profitatuz badi-rudi azkenean lehen LPa grabatzera ausartu direla. Lehendik ere beren maketa bat ezagutu genuen eta alde horretatik guztiz eskergarria da lan berri honen promesa. Aste Sainduan hasiko omen dira grabatzen (konnotazio erlijiosoak ote?) Donostiako Tsunami estudioetan, eta gauza ongi ateratzen badira hilabete pare baten barru argitara irtengo dira Nafarroako Soinua etxearen eskutik.

euskal kulturaz

Sabin

**TXU
TXU
MU
TXU
KA**

instituzioak

MINISTRO BAT IZENDATZEAK ERE BADITU BERE

ARRAZOIAK. Halere, lerro hauek idazten ari garen mementuan, oraindik ez dakigu ziur nor izendatuko duten Hezkuntza eta Kultura Sailburua Gasteizko Gobernuan. Baina dauzkagun iturri guztiek apuntatzen dute Joseba Arregi baztertzera eta Iñigo Agirreren alde deliberatzera. Beharbada ARGIA hau kaleratzerako gauza jakina izango da nork hartuko duen kargua, baina geuk abeturratzea nahiago izan dugu. Bat edo beste atera, azken asteetan nahiko nabarmen gelditu den gauza zera izan da: Joseba Arregik ez dituela batere erlazio onak EAJko aparatoko jendearekin eta sekulako presioak jasan behar izan ditu Garaikoetxeak Joseba ez izendatu eta Iñigo Agirre aukera zezan. Lehendakaria baino askoz urrutiago omen da Joseba Arregi EBBren gustoetatik.

musika

SAIOA ZUZENEAN EMATEKO ARI DIRA PRESTATZEN M-AK TALDEKOAK. Duela hilabete pare bat kaleratu zuten beren lehen diskoa M-ak taldekoek. Izan ere, disko horretan estudioak zeukan pisuagatik dudatan jarria izan zen zuzenean jo ahal izango zutenentz, baina itxura denez kontrakoa gerta dadin azken detaileak prestatzen ari dira eta hile honen azkeneko egunean egingo dute beren zuzeneko presentazioa Donostian beste bi talderekin batera. Hori bai, diskotik kantu pare bat besterik ez dituzte hartuko; ia guztiak espreski zuzenean jotzeko konposatutakoak izango dira eta. Lau izango dira partaideak: Kaki, bere kitarra etabarrekokin, Txikilin baxuarekin, Anjel perkusioaren arduraz, eta Gamma ahotsa jarritz.

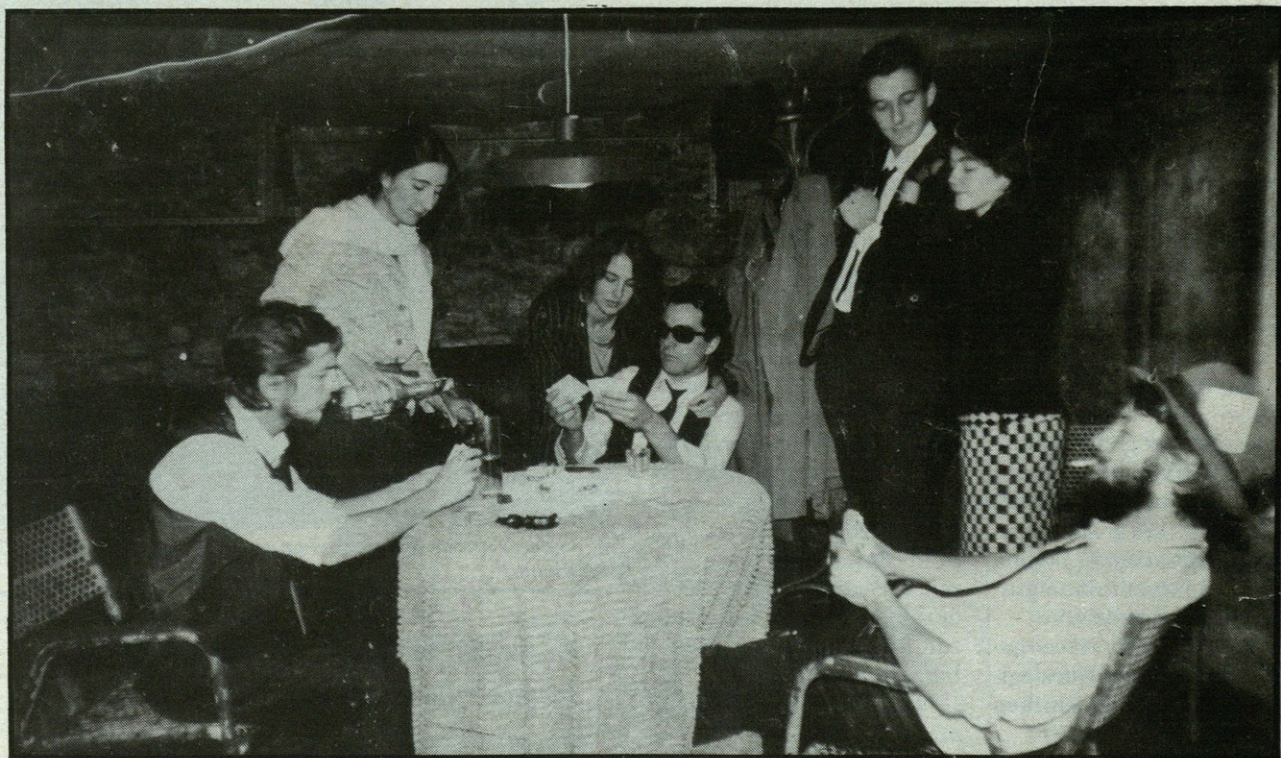
aldizkariak

HURRENGO JAKINEN, DROGA AZTERGAI. Azkeneko

Jakin aldizkaria oraindik ere gure eskutara iritsi berria daukagunean, hurrengoaren gai monografikoa zertaz joango den anuntziatu dezakegu, eta gaia ikusita baita suspense piska bat sortu ere. Izan ere, droga hartu dute gai nagusitzat. Esan beharra dago, bestalde, Jakinlariak gogor aritu direla joan den urteko azken hilabeteetan eta aurtengoaren batzutan ere gai honen inguruan zerbait mamitsua eta kuxidadezkoa egiten eta beraz guztiz ale interesgarria etorriko dela pentsatzeko arrazoirik badagoela. Segun zein gaitan denborak ematen bait du heldutasuna eta sakontasuna.

Chicago 1.922. Kale lainotuen artean, dena ez da dirudien bezain baketsua

FRANK'S GANG

2. orrialdea

«Argiaren mendia» izeneko nobela
dauka eskuartean

Federiko Krutwig

«Euskara, erdalduntzeko bidea bilaka daiteke»

Laura MINTEGI

Getxotarra, beti bilbotartzat harturik, 61 urte —oso ondo gogoratzen ez duen arren—, bidaiari nekaezina, askorentzat ETAre ideologoa, 10 hizkuntzatik gorako jakituna, Azkueren eskutik euskaltzale adoleszentea... baina, batez ere, solaskide argi eta zorrotza. Guzti hau eta gehiago, da Krutwig.

Iruña Kafetegiko literatur sari banaketa zela eta, Federiko Krutwig izan genuen Bilbon, Zelaieta, Satrustegi eta E. Körr-ekin batera mahai-inguru aspergarri eta umilagarri batetan. Gau horretako poztasun bakarra, egile irabazleen poza eta Federiko Krutwig-en berbaldi amaigabea.

Etxe komertzialek eta antolatzaileek muntaia guztia desarmatu zutenean, gauaz berandu Krutwig harrapatu genuen bere hotelean, nekakuta, baina oraindik mintzatzeko gogo handiaz.

Bere betiko gaiak aipatu zituen (zibernetika, robotak, testuak milaka foliotan, grekoa, edertasuna...) baina azkenean hara eraman gintuen gaiari lotu zitzaion.

ARGIA.— Noiz eta zergatik hasi zinen literatura egiten? Zerk bultzatu zintuen idaztera?

FEDERIKO KRUTWIG.— Erdaraz idazten hasi nintzen, baina oso laster, euskal itzulpenak egiteari ekin nion. Hamasei urteta-

koa nintzenean, aleman klasikoak euskarara itzuli nituen. Epoka hartan ni garbizalea eta sabinianoa nintzen. Gero, oso gazte, Azkue ezagutu nuen, eta berari zertifikatuak bidaltzen nizkion. Hortara, Akademia pizten hasi zen, eta lan batzu euskaratu ondoren, euskaltzain osoa izendatu ninduten, orain 42 urte. Beraz, oso oso gaztea nintzen ni orduan.

A.— Euskal kontzientziazatik literaturara edo literaturtik euskal kontzientziazara? Zer sortu zen lehenago?

F.K.— Euskaraz izkiriartzen hasi nintzenean, ez neukan asmo politikorik buruan. Baina gero bai etorri zen, eta gauza batzu protesta bezala egin nituen. Idaztea zen nik protestatzeko erabiltzen nuen bidea.

Nire aita pertsona faszista eta falangista zen, eta beharbada kontra egiteko edo, izan daiteke. Nik beti eduki nuen idea absolutoa, filosofia ikasi eta horretaz erizpi-deak izkiriartzea izan zen.

«Argiaren mendia» izena daukan nobelatik jadanik baditut 200 orri izkiriartuta.

«Europako literaturan hain garrantzi handia izan duen mudi liriko9magiko hori baztertzeak arriskua daukagu»

Geroxeago, linguistikan sartu nintzen, eta orduan Espainiako gerla etorri zen. Hantxe hizkuntzaren garrantziaz ohartu nintzen. Gainera, momentuan, eskola aleman batetan nenbilen, eta hantxe nazionalitatearen teoria zein zen ondo ikusi nuen.

Kasualitatez, nire aitaren txoferra euskalzalea zen. Berarekin idea batzu aldatu, eta nazionalitatea gauza kulturala zela ikusi nuen. Euskal abertzaleentzat nazionalitatea arrazismoa zen, baina ez euskal kultura. Ez zen nazionalitatea fenomeno kultural batetan oinarritzen. Orduko abertzaleak jende apala ziren. Azkuek berak lan handia egin zuen, materiale piloa batu zuen, baina ez zuen erizpiderik atera. Julio Urkijok bai. Oso gizon jakintsua zen.

A.— Hemen zegoen nazionalitate kontzeptua desberdina omen zen, arrazista. Zure ustez, zein zen literaturak, egoera horretan jokatu zuen papera?

F.K.— Lehenago argitu behar da euskaldunak minoritate bat zirela, baina ez minorizatuak. Normalean, herri-minoritateak, minorizatuak izaten dira, baina ez da hemen honela gertatu. European bi kasu daude bakarrik, gurea eta piamontesena. Minorizatuak da termino mesprezagarria, baina euskaldunak zein piamontesak ez dira mesprezatuak izan. Ekoronomia aldetik prestigiatuak izan dira. Horregatik da inportantea hizkuntza eta herria bereiztea, hau da, semantika, eta semantika horren sostengua.

Eta honetan euskaldunak apalak ziren. Hemen egin zen euskal liburu zerrenda batetan, ez zen euskaraz idatzirik libururik, bat edo bi kenduta. Ez zitzaion hizkuntzari behar beste garrantzirik ematen.

Nik pentsatzen nuen kultura aldatu behar zela, eta honekin batera teoria osoa,

nazionalitatearen teoria.

Euskaldunek espainola maitatzen zuten. Espainolez idatzi eta mintzatu egiten bait zuten. Nik askotan pentsatu dut euskara erdalduntzeko bidea bilaka daitekeela.

A.— Zer zentzutan diozu hori, nola bihur daiteke euskara erdalduntzeko bidea?

F.K.— Guk hartzen ditugun erreferentzia gutziak espainoletik hartuak badira, bigarren mailako literatura espainola egin dezakegu; euskal hitzez, baina azken batetan erdalduna.

Euskaldunek ikasi behar dute zein den frantses literatura, zein aleman literatura... espainolarekin batera, ideologia bat sartzen zaigulako. Eta gu gauden egoeran, ideologia hori inperialismoaren ideologia da, euskaldunak asimilatzeke modukoa.

Horregatik, gure iturriak ez ditugu hartu behar, soilik, espainoletik eta espainola-

ren bidez. Hori oso arriskugarria da.

Nik frantses eta aleman literaturak zuzenki irakurri ditut, eta hemengoa irakurtzean, badakit non dagoen hangoen eragina, eta ordea, espainolkeria, nabaritu egiten da eta. Batzuk nahastu egiten dute zer den benetan unibetsala, eta zer espainola, eta, jakin gabe, askotan, espainolkeria sartzen dute.

Nolanahi ere, kanpotiko influentziak hartu behar ditugu, baina ez espainolak soilik. Horrela izanez gero, euskara espainoltzeko arriskua dago.

A.— Zeredozertan bereiz daitezke influentzia espainol horiek? Definigarria da espainolkeria?

— Espainol literaturan ez da «roman» eta «nouvelle» en arteko desberdintasunik bereizten. Bereizgarria ez da bata laburra eta bestea luzea izatea. Lehenengoa gauza magikoa da eta bestea, prinzipioz, realista. Espainol literatura beti

izan da realista, berista, azken batetan kastradorea, Espainian romantizismo handirik ez bait da egon. Alemanian, esaterako, pentsamendu lirikoak garrantzi handia izan du, agian romantizismoaren eraginaz.

Gure arriskua da erreferentzia espainolak hartzea, eta mundu liriko-magiko hori baztertzea, Europako literaturan hain garrantzi handia izan duena, alegia.

Eta ez gaitezen engaina, Hegoamerikako literatura ere, García Márquez eta Borges-ena, espainola da. Hizkuntza eta influentzien aldetik honela da.

Gure artean influentziarik nabariena grekoarena da. Horregatik, hobe da greko literaturatik zuzenki hartzea, espainoletik baino.

A.— Jaurlaritzak banatu dituen beka horietako bat zuretzat izan da. Zein da nobela egiteko aurkeztu zenuen projektua?

F.K.— Projektua baino gehiago da. Izena «Argiaren mendia» dauka eta jadanik baditut 200 orri izkiriatuta. Nobela extrainioa da, gnomoak, kurloak (erdaraz «silfideak»), urizkoak (Galesko mitologiakoak, lamien antzekoak), epotxak eta honelakoak agertzen dira pertsonaia normalen ondoan. Gauza magikoa eta batzutan reala ere bada. Galesko gaztelu batetan gertatzen da, baina ez han bakarrik. Beste hiri magiko batzuetan ere bai: Venecia, Brujas, Donibane Garazi...

A.— Tolkien-en antzera edo?

F.K.— Bai, baina Tolkienen pertsonaia guztiak magikoak dira, eta nire honetan pertsonaia batzu realak dira, euskaldunak. Batu egiten dira eta egoera normal batek giro magiko batetara pasatzen dira, «La flauta encantada» n bezala. Sekta magiko-sekrettoa antolatzen dute, eta bueno, gero beste gauza asko, kontatzeko luzea.

« Ez gaitezen engaina Hegoamerikako literatura ere espainola da. Hizkuntza eta influentzien aldetik honela da »

«Hasiera batetan, idaztea zen nik protestatzeko erabiltzen nuen bidea».

JO... ADARRA

Funtzionari kasta

Funtzionari kasta berdina omen da bazter guztietan. Eta norbaitek ez badu sinisten galde bezaio Mikel nere lagunari, lehengoan Madrileko Ministeri batetan zer gertatu zitzaion.

Joan da Madrila jestio bat egitera Ministerion batetara eta galdetzen du:

— Garcia jauna hemen al da?

— Datu horrekin ez diguzu gauza haundirik esaten. Hemen gehienak Garcia gara.

— Begira, nik bilatzen dudana, ez da ez oso zaharra eta ezta oso gaztea ere. Txiki xamarra ere bada.

— Ba dato hoiekin ere ez duzu ia ezer argitzen. Hemen ia denak horrelakoak gara.

— Ba hura erabat inozoa dela esatea pentsatzen nuen, baina uste dut dato horrek ere ez duela balio izango.

Ugazabaren semea

Langileen aurkako terrorismoa gero eta latzagoa den une honetan, humore beltz bezala, har daitekeen gertakizun hau kontatu zidaten lehengoan. Ugazabaren semeak biltzen ditu langile guztiak eta esaten die:

— Nik asko sentitzen dut, baina aita erotu egin da, enpresak kiebra jo du eta lantegia itxi behar dut.

— Eta zorrak ordainduko al dizkigute? — galdetzen du langile batek.

— Motel, motel! Erotu dena aita duk, ez ni!

Parlamentuko debatea

Aurreko legislaturako saio batetan, bi proiektu eztatadatu omen ziren Gasteizko Legebiltzarrean. Bata heziketari buruzkoa eta bestea gartzelei buruzkoa. Jendea harriturik zegoen lehena minutu gutxi batzutan onartu zelako eta bestea aldiz ordutan eta ordutan egon zirelako eztatadatu.

Debatea amaitu ondoren kazetari batek honela galdetu omen zion legebiltzarkide bati:

— Nolatan onartu duzue hain erraz heziketari buruzko proiektua eta hain nekez gartzelei buruzkoa?

— Ba, seguru delako hemengo diputaturik ez dela berriro eskolara joango, baina gartzelakoa ez bait da hain segurua.

Postari buruz

Bi adiskide Postari buruz ari dira eztatada bizian. Batek gutun-banaketaren zerbitzua izugarri hobetu dela, eta besteak ordea beti bezain gaizki jarraitzen duela. Baietz eta ezetz, esaten dio batek besteari:

— Oraintxe frogatuko diat inoiz baino gaizkiago funtzionatzen ari direla. Esan eta egin. Hantxe doaz biak Postara. Hartu eta eskutitz bat atereaz galdetzen dio hango funtzionariari:

— Mesedez, esango al zenidake eskutitz hau gaur botatzen badut noiz iritsiko den Madrila.

— Ba, bihar bertan.

— Ez nizun ba nik esaten, inoiz baino hobeto zebiltzala — ihardesten dio, Postaren aldeko lagunak.

— Isil hadi, boboa! Ez al haiz konturatu hau beti bezain gaizki dagoela? Eskutitza Barcelonarako duk.

GURUTZEGRAMA

LUZETARA: 1. — Basoa. 2. — Bar. 3. — Berde. 4. — L. Sarrera. M. 5. — Igarri. Aisa. 6. — Zepai. Aitor. 7. — uiaT. Altzak. 8. — N. Izurdea. O. 9. — Erdia. 10. — Doa. 11. — Kezka.

GOITIK BEHERA: 1. — Lizun. 2. — Gei. 3. — Sapai. 4. — B. Baratzte. K. 5. — Aberri. Urde. 6. — Sarri. Ardoz. 7. — Orde. Aldiak. 8. — A. Eraitea. A. 9. — aitzA. 10. — Soa. 11. — Marko.

LETRA-ZOPA

ESALDIA: Elur malur ez nauk hire beldur, etxean badiat nahiko arto eta egur.

HERRIAK: Abaurregaina, Abaigar, Arroniz, Baztan, Betelu, Arnegi, Bidarra, Burgi, Beire, Basaburua, Arakil, Abartzuza, Altsasu, Arano, Bera, Biana, Atez, Aiherra, Allo, Arbizu.

Berdinaz maitemindurik

Lagunarte batetara apaiz bat elkartzen da. Fideltasunari buruz ari ziren hizketan, eta gutxi gora behera denak bazuten zer esana horren aurka. Horrela ari zirela denen artetik batek esaten du.

— Ba nik, 20 urte daramazkit ez-konduta, eta beti gizon berdinez egon naiz maiteminduta.

— Ea bada guztiek zuen lagun honetaz exenplu hartzen duzuen eta bera bezala bizitzen hasten zareten — esaten die apaizak.

— Zerbaitetan lagun al zaitzaket, ene arreba fidel hori?

— Bai gizon! Ea dibortzioa lortzen didazun eta 20 urte hauetan maite izan dudana gizonarekin ezkon naitekeen.

Munduko mekanikorik onena

Bi mutiko beren anaia hitzegiten ari dira eta bapatean batek esaten du:

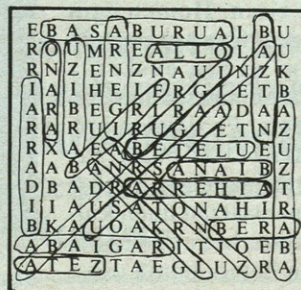
— Nire anaia munduko mekanikorik hoberena da.

— Ez dizut sinesten.

— Bai, bai! Egia da! Lehengoan Peugeot baten lau gupilak, Simca baten motorra, Talbot baten karrozeria, Mercedes baten bateria, eta Citroen baten aulkiak hartu zituen eta kotxe berri bat egin zuen.

— Eta zenbat kostatu zitzaion?

— 20 urteko gartzela.

Bertso berriak

Udaberriz jarritz

Jonaurrek

Anboto elurretan
Eta Oiz zuri
Gorbea ametsezko
Meridien irudi
Artxandan belar puntak
Jaioberri guri
Abrako haize hotzak
Labana dirudi
Arkazi bilutsean
Bi txinbo urduri

Hor goiko haitz artetik
Garden dator ura
Bere bidean doa
menditik mundura
Basotik hiriraino
Nahi gabe heldu da
Abisu bat darama
Sekretu modura
Martxoko zozoaren
Kantu zoli hura

Eguzkia irribarrez
Azaltzen denean
Bizitza asmatzen da
Berriz oihanean
Lore zuriak jaio
Lur beltz gardenean
Nobedadea dago
natura denean
Erleak ere hasi
Zaizkigu lanean

Eraberritza honen
Testigu gara gu
Aldakuntzaren mezu
Bera daramagu
Eguzkia goiz dator
Itzali berandu
Hontaz ohartzen denak
Zer esanik badu
Egunak irribarre
Zabalagoa du

Nik ere zerbait berri
Barruan dudanez
Behin sentitu ezkerro
Zergatik esan ez
Ia ito gaituzte
Lege eta lanez
Inorentzat gabilta
Onena eman ez
Txorimalotu gara
Bizidun izanez

Kontseiluak ematen
Zebilek inori
Norbaitek esango dik
Bukolikoori
Zerbait dinolakoan
Konta edonori
Artzain arora zaigu
Nahi gabe erori
Modaz kanpo nabilek
Bazekiat hori

Nazio kontzientziaren eguneroko ostikada

NAFARROA ANAIA BAZTERTUA

URRUTI, gogor eta ezberdin. Urruti dago Nafarroa, edo urruti egiten da Nafarroa bizkaitar edo gipuzkoar batentzat. Gogor egiten zaio Nafarroa, bere lurretatik hasita, Gipuzkoako herri txiki bateko gazte berdezaleari, gogorra da Irunberriko paisaia pagoen hezetasunaren maitale denarentzat. Eta desberdina, paisaia bezala jendea eta bizimoldea, izakera.

Gasteizko Parlamentu eta guzti duen komunitate autonomo honetako biztanleoi gogor egiten zaigu Nafarroa. Eta hala ere haruntza joatea erabaki duzu. Usaintzen bait duzu Euskal Herria zazpi lurraldeok osatzen dugula egia bada ez dela normala horietako bat hain arrotz suertatzea, somatzen bait duzu lehen «alde honetan» eta «beste aldean» Ipar ala Hegoaldeaz hitzegitearen arauera esaten bazenuen orain «alde honetan» dagoen zati bat «haruntz» izenez bataiatzeak trajeria-
ren bat iragartzen duela.

JOAN gara Nafarroara, bai, eta abertzale garbiak aurkitu ditugu. Euskarari, hasteko, motibo haundiagoak dituzten beste batzuek baino garrantzia haundiagoa ematen diete. Potroak behar dira Nafarroan euskara ikasten hasteko! Nazio kontzeptua garbiago daukate. Inor ez da mintzo Nafarroaz «Euskadi»

Pello ZUBIRIA

esanaz, komunitate autonomoan gero eta sarriago gertatzen den bezala. Horretan neurtzen da abertzaletasuna, Herriak zer izatera heldu behar duen eta une honetan non gauden kontzientzia garbi bat edukitzean.

«Eta militanteak aurkitu ditugu Nafarroan. Gure inguruan aspaldi honetan gero eta gutxiago aurkitu dugun kalitate bateko militanteak. Beste erremediorik ez dagoenean kobratu gabe lan egiteko gai den jendea.

TRANPAN erori gara komunitate autonomoan. Zerbait egiten ari garela uste eta kaka zahar bat eginaz sakonagotzen ari dugun tranpan. Gure nazioa eraikitzeko lehen urrats izanen zirela aginduz egitura batzuk sortu dira eta gure afan guztia ez da egitura horietara moldatzea besterik. Nork jartzen du gaur

egun ezer seriozki auzitan komunitate autonomoan?

Trajedia Baskongadetakoa da, gure Herria mundu honetatik suntsitzera daraman dinamika batean eroso sentitzera iristen ari garelako. Horregatik da sekula baino beharrezkoago gipuzkoar, bizkaitar eta arabarrok Nafarroara eta Iparraldera joatea. Euskal Herria zer den berriz ikastera. Eta horregatik da sekula baino premiazkoago Iparraldeko eta Nafarroako abertzaleak Gipuzkoa, Bizkaia eta Gipuzkoara inguratzea, dituzten mitoak gezurtatzeaz batera abertzale etiketa daramaten alu, fenizio, gezurti eta edozein koloretako mertzenarioei astindu eder bana eman diezaietan.

GUZTI horrexegatik eskaini dizkiogu Nafarroari eskuartean daukazun aldizkari honen hasierako orrialdeak, irakurle. Hor daukazazu Nafarroaren zati batzuk, ikuspegi batzuk eta zukada bat arazo eta itxaropen. Baxenafarroa alde batera uzti dugu, loturak lotura eta historiak histori, oso bestelako prolematika bat eskaintzen duelako. Joan den urtean Independentziari eskaini genion Aberri eguneko zenbaki berezia. Aurten Nafarroari buruz ihardun beharra geneukan. Nafarroa, nahia-
ren eta ezinaren borrokatoki ekaitzez bete.

Eusko Jaurlaritza / Gobierno Vasco

Lehendakaritzako Idazkaritza
Argitalpen Zerbitzua

EUSKAL HERRIAN EUSKARAZ

Urteak joan urteak etorri
euskara hil zorian jarraitzen duela ikusirik,
instituzioek erdara bultzatu,
eta euskara bazterten dutela konturaturik,
eta euskaldun izaten
jarraituko dugula aitorturik

euskarak euskaldun eta Euskal Herri
egiten gaituela jakinik:

EUSKARARIK GABE EZ DAGO ABERRIRIK.

Aberri Eguna 84